

Rimska stolna keramika s nalazišta Sveti Martin na Muri (Halicanum) - istraživanja od 2015. do 2018. godine

---

Andrašić, Izabela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:977291>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za arheologiju
Ivana Lučića 3

Izabela Andrašić

RIMSKA STOLNA KERAMIKA S NALAZIŠTA SVETI MARTIN NA MURI
(*HALICANUM*) – ISTRAŽIVANJA OD 2015. DO 2018. GODINE

Diplomski rad

Mentorica:

doc. dr. sc. Iva Kaić

Komentorica:

doc. dr. sc. Zrinka Šimić-Kanaet

Zagreb, 16. srpnja 2020.

SADRŽAJ

Uvod.....	4
1. Povijesno-geografski kontekst međurječja Mure i Drave.....	5
1.1. Rimska provincija Panonija	7
1.2. Ubiciranje antičkog Halikana u današnji Sveti Martin na Muri pomoću cestovnih pravaca.....	9
2. Dosadašnje spoznaje o antičkom Halikanu.....	15
2.1. Pregled arheoloških istraživanja u Svetom Martinu na Muri.....	15
2.2. Arheološka slika lokaliteta od 2015. do 2018. godine s naglaskom na kulturne slojeve antičkog razdoblja	19
3. Metodologija rada	34
3.1. <i>Terra sigillata</i>	35
3.1.1. Južnogalska sigilata	41
3.1.1.1. Drag 18.....	43
3.1.1.2. Drag 30.....	43
3.1.1.3. Drag 37.....	43
3.1.2. Srednjogalska sigilata	44
3.1.2.1. Drag 18/31	46
3.1.2.2. Drag 31.....	46
3.1.2.3. Drag 37.....	47
3.1.3. Istočnogalska i gornjogermanska sigilata.....	49
3.1.4. Radionica Rheinzabern	49
3.1.4.1. Drag 18/31, Lud Sb, Drag 31.....	52
3.1.4.2. Drag 33.....	53
3.1.4.3. Drag 32.....	53
3.1.4.4. Drag 37.....	54
3.1.5. Radionice s panonsko-mezijskog prostora	55
3.2. Panonska siva keramika	56
3.3. Keramika tankih stijenki	58
4. Zaključna razmatranja	59
POPIS PRILOGA	63

TABLICE I GRAFOVI	65
POPIS KRATICA.....	66
POPIS IZVORA.....	66
POPIS ELEKTRONIČKIH IZVORA.....	67
POPIS LITERATURE	67
Katalog	84

ZAHVALE

Prije svega, izražavam veliku zahvalnost dr. sc. Lei Čataj, voditeljici arheoloških istraživanja u Svetom Martinu na Muri, na ustupljenom materijalu i velikoj pomoći. Također, veliko hvala mentorici doc. dr. sc. Ivi Kaić i komentorici doc. dr. sc. Zrinki Šimić-Kanaet na mentorstvu i vodstvu. Zahvaljujem se dr. sc. Ivani Ožanić Roguljić i doc. dr. sc. Igoru Borziću na nesebičnom dijeljenju literature i korisnim savjetima. Također hvala svim profesoricama i profesorima na konzultacijama i višegodišnjem poučavanju. Na tehničkoj pomoći, fotografiji i neizmjernoj podršci od srca zahvaljujem Ivanu Gundiću, roditeljima, sestri i prijateljima.

Uvod

Ovaj diplomski rad nastao je kao rezultat tipološke i kronološke analize izabranog keramičkog materijala pronađenog između 2015. i 2018. godine u mjestu Sveti Martin na Muri. Sustavnim arheološkim kampanjama koje je od 2015. do 2018. godine vodio Hrvatski restauratorski zavod, prikupljena je velika količina keramičkog materijala, pretežito fragmentiranih ulomaka raznolikog stolnog i kuhinjskog posuđa, materijal domicilne proizvodnje, nekoliko svjetiljki te mnoštvo građevinskog materijala. Za potrebe ovog rada izabrani su samo ulomci koji prema namjeni spadaju u luksuzno stolno posuđe, a prema vrsti se dijele na teru sigilatu, keramiku tankih stijenki i panonsku sivu keramiku. Analiza odabrane keramike napravljena je s ciljem klasifikacije, a potom i radi dobivanja opće slike o kronološkoj, kulturološkoj i ekonomskoj distribuciji nalaza. Katalog s fototablama i detaljnim opisima svake kataloške jedinice stoji na kraju ovog rada i otvoren je za revizije.

Današnje naselje smješteno na desnoj obali rijeke Mure nalazi se u blizini još od prapovijesti važnog riječnog prijelaza, stoga je vrlo vjerojatno kako se ovo međimursko selo nalazi na ostacima antičkog municipija kojeg su nazivali *Halicanum*. Na početku ovog rada sažeto je pojašnjen povijesno-geografski kontekst međimorskog kraja uz poseban naglasak na povijest provincije Panonije. Nadalje, opisivanjem cestovnih pravaca nastoji se prikazati mogući smještaj municipija Halikana, a zatim se spominju sva prethodna istraživanja. Srž ovog rada odnosi se na odabir metodologije i analizu razvrstane keramike te osnovne informacije o teri sigilati i oblicima posuđa koje je pronađeno tijekom istraživanja.

1. Povijesno-geografski kontekst međurječja Mure i Drave

Međimurje je najsjevernije područje u Republici Hrvatskoj, a smješteno na tromeđi Hrvatske, Mađarske i Slovenije tvori izduženi trokut omeđen rijekama Murom i Dravom.¹ Geografski, međimurski je kraj smješten na izravnom kontaktu dviju velikih reljefnih cjelina istočnih Alpa i Panonske nizine, što je vidljivo u prirodnoj raznolikosti ravničarskog, donjeg i blago brežuljkastog te prialpskog, gornjeg Međimurja.² Prema geomorfološkim kriterijima međimursko se područje dijeli na četiri cjeline koje se poklapaju s građom terena, a to su prostor zapadnog Međimurja, čakovečki lesni ravnjak, Dravska nizina i Murska nizina.³ Vodeni tokovi oduvijek su predstavljali prirodne granice pa je tako i današnja hrvatska granica po uzoru na onu staru većinom određena vodama, odnosno u slučaju Međimurja, rijekom Murom na sjeveru i sjeverozapadu, rijekom Dravom s juga, potocima Trnava i Šantavec na zapadu te sjeveroistočno Gibinskim potokom koji se izljeva u Muru.⁴ Prema antičkim izvorima (*Strab.* VII, 5, 255) navodi se prostor *Insula intra Muram et Drauam* koji je smješten u Panoniji, a upravo je to najstariji naziv za Međimurje iz kojeg zaključujemo kako se zbog ovako hidrološki bogatog položaja još od antike isticao otočni izgled i važnost dviju rijeka, dok se taj naziv u mađarskoj i njemačkoj toponimiji sačuvao sve do danas.⁵ Geografska pozicija Međimurja odredila je potencijal od prapovijesti sve do sada, a veliku su ulogu u tome imale upravo rijeke Mura i Drava te brojni termalni izvori i potoci koji su stanovništvo usmjeravali prema trgovini, poljoprivredi i vinogradarstvu.⁶

U ledenom pokrovu nad Alpama glacijacija je u pleistocenu vezivala veliku količinu vode koja je kasnije, zbog otapanja ledenjaka uvjetovala nastajanje novih rijeka koje su prenosile erozijski materijal s Alpa u Panonsku nizinu. To je pogodovalo

---

¹ E. Heršak, J. Šimunko, *Međimurje – Povijest, identitet i seobe*, Institut za migracije i narodnosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, List Međimurje, Čakovec 1990, 569-591, 571. Dalje u tekstu Heršak 1990.

² D. Brozović Rončević, I. Virč, *Jezični slojevi i struktura međimurske hidronimije*, *Slavia Centralis*, 2, 2015, 5-19, 6. Dalje u tekstu Brozović Rončević, Virč 2015.

³ Brozović Rončević, Virč 2015, 6.

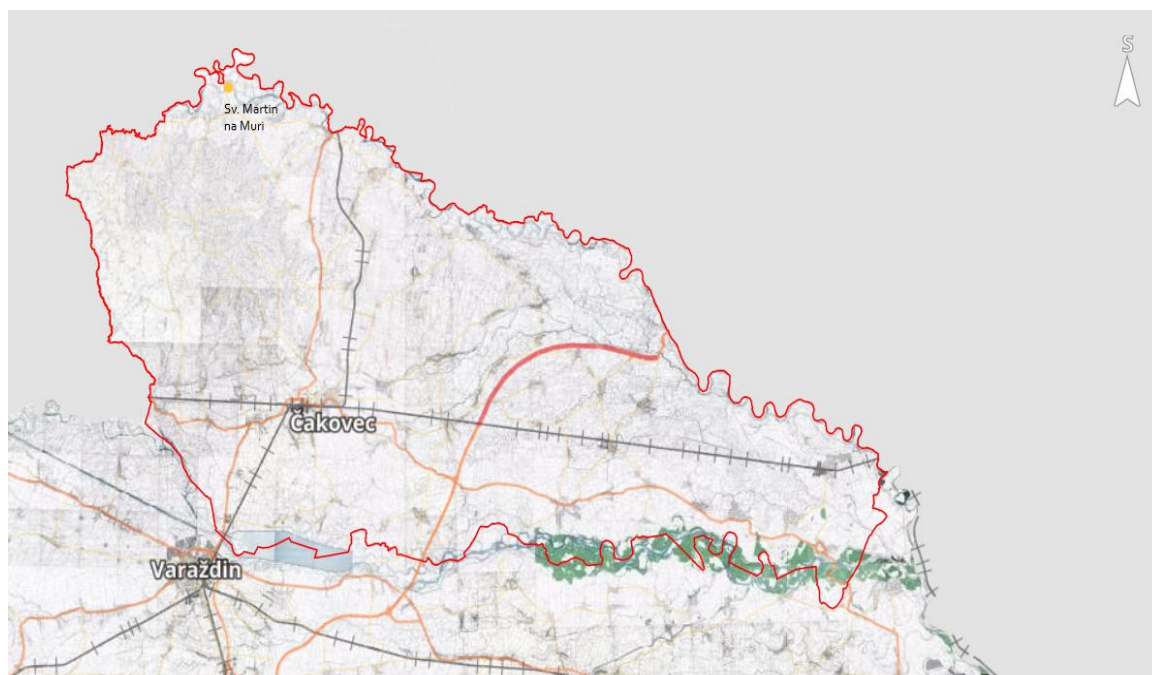
⁴ Ibid.

⁵ Heršak 1990, 572.

J. Kovač, *Život na vodi, uz vodu, s vodom - suživot ljudi i rijeka u Međimurju*, u: M. Habuda-Stanić, I. Lauš (ur.), *Voda za sve. II. međunarodni i VI. hrvatski znanstveno-stručni skup, 18. ožujka 2016, Osijek, Hrvatska: zbornika radova*, Osijek 2016, 111.

⁶ M. Korunek, *Overview of Roman heritage in region Međimurje in Croatia*, u: S. Taseva, V. P. Sekulov, V. Georgieva, *Collection of works from the Symposium "Water, Life and Pleasure" in 2008*, Strumica 2009, 86.

postupnom stvaranju plodnih aluvijalnih terasa obilatih pjeskovitom ilovačom, crnicom i šljunkom, a u rijekama se taložilo i zlato koje su ljudi ispirali od rimskih vremena do sredine 20. st. Plinije Stariji (*HN*, III, 147) jasno bilježi rijeku Dravu nazivom lat. *Draus* čije se značenje tumači kao „tijek, tok, teći“, dok se ime rijeke Mure spominje u povijesnim vrelima, ali se njen naziv ne pripisuje najstarijem hidronimijskom sloju.⁷

Sl. 1 – Karta Međimurja s označenim mjestom Sveti Martin na Muri

Iako je međurječje Drave i Mure trgovačkim putovima od prapovijesti povezano s ostatkom Europe, tek u antičkom razdoblju razmjena resursa i procesi ekonomske aktivnosti prelaze u sferu komandne ekonomije kojom uvelike upravlja Rimski Republika, odnosno kasnije Rimsko Carstvo u sklopu provincije Panonije.⁸ Kako bismo pobliže nastojali shvatiti razvoj i tok političkih procesa, potrebno je ukratko pojasniti povijest stvaranja Panonije.

⁷ Heršak 1990, 572.

Brozović Rončević, Virč 2015, 15.

⁸ Puzak, *Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju*, u: Skupina autora, *Pregled povijesti Međimurja*, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec 2003, str. 17-45, 26. Dalje u tekstu Puzak 2003.

1.1. Rimska provincija Panonija

Provincija Panonija prvotno je bila naseljena tzv. Panoncima, koje su stariji autori izjednačavali s Ilirima sve do 35. g. pr. Kr. kada je Oktavijan (27. g. pr. Kr. – 14. g. po. Kr.) podčinio južni dio. Također Plinije Stariji (*HN III, 147*) donosi podatke o plemenima Serapila, Sereta, Jasa i Andizeta, koja žive uz Savu, Dravu i Muru.⁹ Godine 14. pr. Kr. u Panoniji je trebalo potisnuti veliku pobunu lokalnih plemena koju su M. Vinicius i M. Agripa uspješno obustavili 13. g. pr. Kr. Dvije godine kasnije otpor Panonaca doista je ojačao, ali sve je rezultiralo naglim osvajanjem i prisilnim pripajanjem prostora. Cijela je Panonija, sve do Dunava, pod Tiberijevim zapovjedništvom došla pod rimsku vlast u okviru Ilirika. Nakon kratkotrajne pobune 8. g. pr. Kr., relativni je mir prevladao sve do 6. g. po. Kr. kada je došlo do velike pobune predvođene delmatsko-panonskim plemenima, poznate kao Batonov ustanak (*Bellum Batonianum*). Tiberije slavi svoj trijumf i pomiče granicu s Drave na Dunav, čime službeno započinje pokoravanje plemena, zapravo, prvi val „romanizacije“, dok će drugi i nešto civilniji nastaviti Flavijevci, osobito sam Vespazijan.¹⁰ Ubrzo poslije, a možda i tijekom Batonova ustanka, Panonija je odvojena od Ilirika te je organizirana kao carska provincija pod vodstvom namjesnika „*legatus Augusti pro praetore*“.¹¹ M. Šašel Kos smatra da je Panonija bila vojni distrikt sve do cara Vespazijana (69. – 79. g. po. Kr).¹²

Nedugo nakon 103. g. po. Kr. provincija je podijeljena na Gornju Panoniju (*Pannonia Superior*) na zapadu sa sjedištem u Karnuntu i na istočnu Donju Panoniju (*Pannonia Inferior*) s glavnim gradom Akvinkom.¹³ Kada su podijeljene provincije Mezija i Germanija u drugoj polovici 1. st. po. Kr., Panonija je ostala jedina provincija s nerazmjerno dugom granicom i prenapučena vojskom.¹⁴ Ukupni panonski dio granice bio je dug oko 700 km, a suočavao se s dva barbarska naroda, Germanima na Gornjoj i Sarmatima (Jazigima) na Donjoj granici. Ti narodi ne pripadaju samo različitim

---

⁹ Ž. Tomičić, *Arheološka slika antike u Međimurju*, Međimurje, časopis za društvena pitanja i kulturu 9, 1986, 183-218, 198. Dalje u tekstu Tomičić 1986.

¹⁰ Puzak 2003, 26.

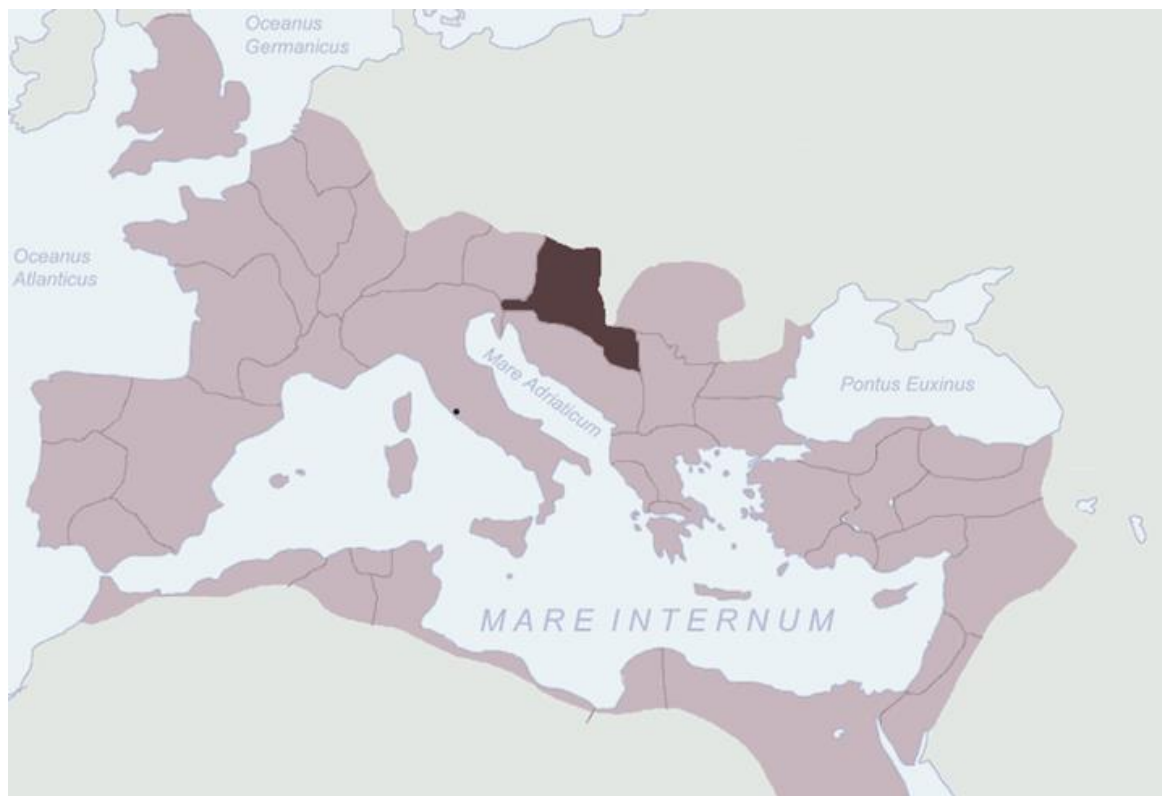
¹¹ Prema The Oxford classical dictionary, Oxford University Press, London 1949, s. v. Pannonia, U vrijeme Karakaline vladavine titula je zamijenjena konzularnim legatom.

¹² M. Šašel Kos, *Pannonia or Lower Illyricum?*, TYCHE – Contributions to Ancient History 25, 2010.

¹³ The Oxford classical dictionary, Oxford University Press, London 1949, s. v. Pannonia.

¹⁴ A. Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, Routledge & K. Paul 1974, 92.

jezičnim skupinama već zahtijevaju i različite taktičke pristupe u ratu i miru, stoga je ova podjela bila nužna.¹⁵ Epigrafski nam spomenici pak pokazuju da je u vrijeme vladavine cara Galijena (253. – 268. g. po. Kr.) Donja Panonija preusmjerena pod konjaničku vitešku administraciju, a isto se pretpostavlja i za Gornju Panoniju.¹⁶ Car Dioklecijan (284. – 305. g. po. Kr.) obje je provincije podijelio 297. g. po. Kr. pa je tako Gornja Panonija na sjeveru postala *Pannonia Prima* sa središtem u Savariji, a južni je dio nazvan *Pannonia Ripariensis* (ili *Savia*) s prijestolnicom u Sisciji. Donja Panonija dijeli se na sjevernu Valeriju (*Pannonia Valeria*) sa sjedištem u Sopianama i južnu provinciju *Pannonia Secunda* s glavnim gradom u Sirmiju.¹⁷ Sva su ova politička previranja i promjene imali značajan utjecaj na stanovništvo kojem su se često otvarale i zatvarale nove trgovinske rute te nametali drugačiji stilovi od vlastitog tradicionalnog ili lokalnog. S vremenom „vlastito“ i „tuđe“ postalo je jedno, a svojevrsna globalizacija stvorena je kao rezultat industrijalizacije na tržištu koju je započelo Rimsko Carstvo.

Sl. 2 – Smještaj Panonije u Rimskom Carstvu, 1. st. po. Kr.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Prema The Oxford classical dictionary, Oxford University Press, London 1949, s. v. Pannonia sjedišta su bila „*Aquincum*“ i „*Sopianae*“.

¹⁷ Ibid.

1.2. Ubiciranje antičkog Halikana u današnji Sveti Martin na Muri pomoću cestovnih pravaca

Važna, a možda i ključna karika za uspješnu komunikaciju i okupaciju jest novoizgrađena široka cestovna mreža i novi pravci koji prolaze ili nastaju kroz naselja, vojna uporišta te važna stara i nova trgovišna središta. Rimljani su stare plemenske centre pretvorili u *civitates peregrinae*¹⁸, referentnu točku za širenje upravnih jedinica, municipija i kolonija, ali gradili su i nove gradove.¹⁹ Kasnije, Karakalnim *Constitutio Antonini* 212. g. po. Kr. svi slobodni građani dobivaju rimsko građansko pravo kojim *civitates* zapravo nestaju, a takva naselja dobivaju status municipija.²⁰

U tome je bila ključna gradnja cesta:

„U zacrtavanju putova Rimljani su se povodili logikom najbolje iskoristivosti prirodnih uvjeta, određujući prometne smjerove što izravnije. Cestovne su pravce najradije povlačili u dolinama, kotlinama i uzduž vodotokova. Južna je Panonija upravo odličan primjer takvih obzira rimske cestogradnje. Glavne prometnice pratile su tokove Save, Drave i Dunava [...]“²¹

Nezaobilazna korespondencija odvijala se i u Međurječju, trasom starog jantarnog puta od Akvileje, Emone, Celeje, Petovija do Savarije, Akvinka i Karnunta²², kroz Moravska vrata prema sjeveru, točnije na Baltik, i to preko riječnog prijelaza koji se vjerojatno bio smjestio kod Svetog Martina na Muri. Točan ogranak zabilježen je kao vicinalni pravac koji se iz Petovija odvajao prema sjeveroistoku, Prvoj Panoniji, kroz prostor današnjeg Međimurja i Prekomurja.²³

Prema izvorima vidljivo je kako postoji nekoliko inačica samog naziva koje se mogu sadržajno i lingvistički povezati s antičkim mjestom za koje se pretpostavlja da se nalazilo na prostoru današnjeg Svetog Martina na Muri. Neki od naziva su: *Halicanum*, *Alicanum*, *Alicano*, *Lygano*, *Lingano*, *Olimacum*. S. Soproni mađarski je

---

¹⁸ Društveno-politički i teritorijalni pojam, koji označava zajednicu koju čine autohtoni, nerimski stanovnici jednog šireg područja, bez rimskog građanskog prava. Može obuhvaćati više utvrđenih gradinskih naselja (*oppida*).

¹⁹ Tomičić 1986, 203.

²⁰ Mocsy 1974, 66-75, 221.

²¹ H. Gračanin, *Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji*, Scrinia Slavonica, vol.10, br. 1, str. 9-69, 2010, citirani odlomak nalazi se na 10. stranici spomenutog rada. Dalje u tekstu Gračanin 2010.

²² I. Miličić, *Rimska cestovna baština na tlu Hrvatske*, Zagreb 2010, 401. Dalje u tekstu Miličić 2010.

²³ Gračanin 2010, 10.

arheolog koji se detaljno bavio proučavanjem položaja naselja Halikana, prvenstveno u Antoninovom itineraru gdje se spominje dva puta, prvi put kao veće središte na relaciji između Petovija i Sale, na udaljenosti od 31 rimske milje od Petovija, a drugi put kao naselje 40 rimskih milja udaljeno od Arrabone, odnosno današnjeg mađarskog Gyora.²⁴

Dio originalnog teksta iz Antoninovog itinerara (*It. Ant.* 261, 7-262, 6) u kojem se Halikan spominje prvi puta glasi:

„*ITEM A POETOVIONE A CARNUNTO MPM CLXIII SIC*
HALICANO MPM XXXI
SALLE MPM XXX
SABARIA MPM XXXIII
CARNUNRO MPM XXXVIII“²⁵

U direktnome prijevodu ovaj tekst interpretira se kao:

„PUT OD PTUJA DO KARNUNTA IZNOSI 164 RIMSKE MILJE KAKO SLIJEDI
HALIKAN NA 31 TISUĆU RIMSKIH KORAKA [OD PTUJA]
SALLE NA 30 TISUĆA RIMSKIH KORAKA [OD HALIKANA]
SABARIJA NA 31 TISUĆU RIMSKIH KORAKA [OD SALLE]
SKARBANCIJA NA 34 RIMSKIH KORAKA [OD SABARIJE]
KARNUNT NA 38 TISUĆA RIMSKIH KORAKA [OD SABARIJE]“²⁶

Drugi spomen Halikana u Antoninovom itineraru jest:

„*ITEM A VINDOBONA POETOVIONE MPM CLXXXIII*
AQUIS MPM XXVIII
SCRABANTIA MPM XXXI
SABARIA XXXIII
ARRABONE MPM XL
IN MEDIO CURTA
POETOVIONE XXXI“²⁷

---

²⁴ S. Soproni, *Municipium Halicanum*, Folia Archaeologica XXX, Budapest 1979, 163. Dalje u tekstu Soproni 1979.

²⁵ Citirani odlomak nalazi se u: Milotić 2010, 402.

²⁶ Prijevod preuzet iz: Milotić 2010, 402.

²⁷ Ibid, 403.

U prijevodu:

„PUT OD VINDOBONE DO PETOVIJA IZNOSI 184 RIMSKE MILJE KAKO
SLIJEDI

AKVIS NA 28 TISUĆA RIMSKIH KORAKA [OD VINDOBONE]
SKARBANCIJA NA 31 TISUĆU RIMSKIH KORAKA [OD AKVISA]
SABARIJA NA 34 TISUĆE RIMSKIH KORAKA [OD SKARBANCIJE]
ARRABONE NA 20 TISUĆA RIMSKIH KORAKA [OD SABARIJE]
ALIKAN NA 40 TISUĆA RIMSKIH KORAKA [OD ARRABONE]
IN MEDIO CURTA
PETOVIJ NA 31 TISUĆU RIMSKIH KORAKA [OD ALIKANA]²⁸

Danas je okom i dalje vidljivo kako je cesta od antičkog Kurta kroz zapadno Međimurje preko potoka Trnava vodila kroz Preseku, Hrnju, Borku, Prhovca, Martinuševca, Železnu Goru, Trnovščaka, Vučkovca, Gradiščaka sve do rimskog Halikana, najvjerojatnije upravo Svetog Martina na Muri²⁹, prešavši zatim preko rijeke Mure, najvećeg pritoka rijeke Drave u blizini Murščaka, put Akvinka.³⁰ Na ovakvim je cestama uvijek bilo i manjih putnih postaja, međupostaja i skretnica, a pretpostavlja se kako se jedna takva smjestila u blizini Svetog Martina na Muri, točnije, na potezu od Godeninaca preko Preseke u smjeru rudina Veliko kamenje, Malo kamenje i Kotič.³¹ Baš kod Velikog kamenja pronađeni su ostaci provincijalne keramike, numizmatike, brojnih opeka, tere sigilate i amfora pa se misli da je ovdje bila manja postaja³² ili *mutatio*. Na toj se trasi sačuvala znatna koncentracija šljunka, pogotovo od mjesne crkve u Preseki prema potoku Trnavi.³³ M. Fulir topografski je ubicirao cijeli pravac od jugozapada Preseke do sjevernog dijela sela Sveti Martina na Muri, prateći konstrukcije nasipane ceste (*ruga*).³⁴

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Marković 2003a, 14 donosi odbačeno mišljenje da je Halikan Mursko Središće (usp. Kukuljević 1873, 106, 107, Graf 1936, 69). Nekoć se Halikan smještao u Dolnju Lendavu (usp. Miller 1916, 456, Klemenc - Saria 1936, 88, Horvat 1956, 17, Mócsy 1962, 660, Szöke 1996, 65; Soproni 1979, 93-94 s bilj. 12), dok bi ga prema nekim istraživačima trebalo tražiti u Dolgoj vasi (usp. Pahić 1961, 113, Soproni 1979, 94 s bilj. 13) – preuzeto iz Gračanin 2010, 41, bilješka 162.

³⁰ Gračanin 2010, 40.

³¹ Mjesto se nalazi kod potoka Trnava.

³² M. Fulir, *Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području (1960-1967)*, Rasprave SAZU 6, Ljubljana 1969, 420. Dalje u tekstu Fulir 1969.

³³ Milotić 2010, 403.

³⁴ B. Marciuš, *Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, vol.39., br. 39., 2015, 68. Dalje u tekstu Marciuš 2015a.

Proučavajući drugi povijesni izvor, Kozmografiju Anonima Ravenjanina (*Rav. Cosm. 216*), Soproni je povezo naziv mjesta *Ligano* s mjestom *Halicanum* ili *Alicanum* s cestom koja prolazi relacijom iz Petovija, Vincensimom, Liganom, Sallom, i Arabonom sve do Savarije.³⁵ Ipak, prema nekim autorima,³⁶ trasa ceste koju spominje Anonimni Ravenjanin, a koja je morala iz Petovija preko Murske Sobote prolaziti kroz Sveti Martin na Muri do Savarije preko rijeke Rabe u Szombathely, jest iskrivljena verzija cestovnog pravca:

„*Petavione XX Ad Vicesimum XLIII Arrabone XX Sabaria*, koji spominje *Tabula Peutingeriana*. Za taj se pravac pretpostavlja da je prolazio od Ptuja, preko Slovenskih gorica i Prekmurja, selima: Hlaponci, Polenšak, Sveti Tomaž, Cezanjevci, Veržej, Dokležovje, Bratonci, Lipovci, Ivanci, Bogojina i Motvarjevci.“³⁷

U svome djelu *Geographike hyphegesis*, Ptolomej pak spominje *Olimacon* i smješta ga na trasu koja je vodila iz Petovija za Savariju.³⁸ Na kraju, budući da Petovijo i Karnunt dijeli 164 rimskih milja, Soproni dolazi do zaključka kako je na toj relaciji bilo smješteno barem pet većih gradskih naselja, nastalih u vrijeme ranocarških osvajanja uz veće rijeke, međusobno udaljenih oko 33 milja, odnosno jedan dan putovanja, a to su *Halicanum*, *Salla*, *Savaria*, *Scrabantia* i *Carnuntum*.³⁹

Pojedinačni i slučajni nalazi diljem Međimurja svjedoče o procesu komunikacije od Akvileje, preko Petovija do Karnunta ili Akvinka i nazad, a dobar primjer je nalaz iz nekropole u Cirkovljanima u kojoj je pronađena importirana urna iz Akvileje s početka 1. st. po. Kr.⁴⁰ Također smatra se da je Halikan smješten na tribalnom području Serapila, prema tome on je *civitas Serapillorum*, koji na sjeveru

---

³⁵ Soproni 1979, 93-94.

³⁶ Marciuš 2015a, 68 prema F. Truhlar, *Stara pot ter poskus rekonstrukcije nekdašnje prometne mreže*, u: Arheološka najdišća Slovenije, Ljubljana 1975, 104.

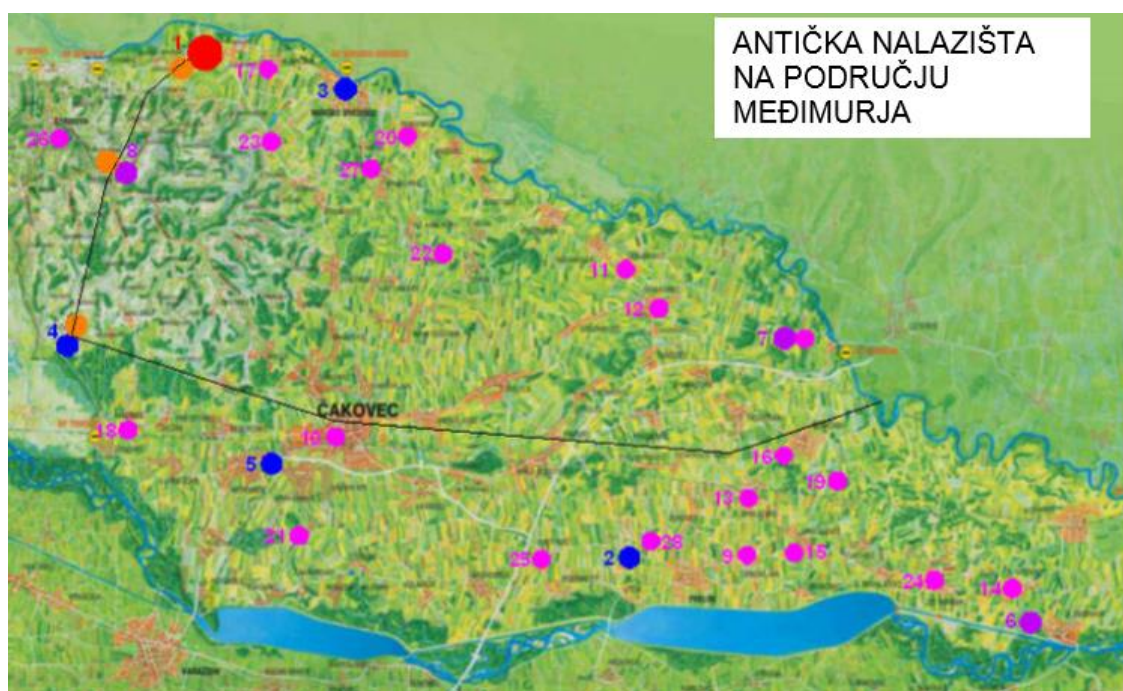
³⁷ Ibid.

³⁸ J. Vidović, *Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja*, Muzej Međimurja Čakovec, vol.13, br. 13, 1990, 32, dalje u tekstu: Vidović 1990.

³⁹ J. Vidović, *Arheološki nalazi i nalazišta antiknog doba u Međimurju*, katalog, Čakovec 2003, 14, dalje u tekstu: Vidović 2003.

⁴⁰ Tomičić 1986, 213-215.

graniči s municijem Sala, na zapadu s Petovijom, na istoku s Akve Balise i na jugu s Andautonijom.⁴¹ U vrijeme Flavijevaca on je unaprijeđen u municij.⁴²

Sl. 3 - Antička nalazišta na području Međimurja: ◆ rimski grad, ◆ naseobinski objekti, ◆ nekropole i ◆ ostaci rimske ceste potvrđeni arheološkim istraživanjima, slučajni nalazi, — pretpostavljena trasa rimske ceste (karta preuzeta sa http://www.poslovnkarte.com/karte/karte2d/medimurska_zupanija_2.html doradila L. Čataj): 1. Sveti Martin na Muri, 2. Ferenčica, 3. Mursko Središće, 4. Preseka, 5. Stara Ves, 6. Kalanica, 7. Muršćak, 8. Trnovčak, 9. Cirkovljan, 10. Čakovec, 11. Dekanovec, 12. Domašinec, 13. Donji Kraljevec, 14. Donji Vidovec, 15. Draškovec, 16. Goričan, 17. Hlapičina, 18. Macinec, 19. Okolek, 20. Peklenica, 21. Poleve, 22. Remis, 23. Selnica, 24. Sveta Marija, 25. Sveti Križ, 26. Štrigovčak, 27. Vratišinec, 28. Vularija.

Još od 18. st. brojni autori poput J. Bedekovića i I. Kukuljevića Sakcinskog poistovjećuju rimski Halikan upravo s današnjim Svetim Martinom na Muri, a svojevrsna potvrda ovoj teoriji bio je pronalazak sarkofaga Julije Sekunde iz rimskog logora u Akvinku.⁴³ Inače, jasno je da se naselje za koje se smatra da bi mogao biti

⁴¹ Soproni 1979, 96-97.

⁴² Vidović 1990, 32.

⁴³ Bedeković 1792 prema Marciuš 2015a, 67.

antički Halikan smjestilo u sjeverozapadnom Međimurju, a najpogodnije jest da je to zapravo Sveti Martin na Muri, iako postoje rasprave u kojima neki autori Halikan poistovjećuju s Murskim Središćem, slovenskom Lendavom, Dolgom Vasi ili ga pak smještaju u Radgonu, Nagy-Sal te Ivance.⁴⁴ Ime Sveti Martin na Muri identično je njegovom crkvenom titularu, dok se katkad navodi i kao Pomorje ili Komory.⁴⁵

Sljedećim poglavljem nastojat će se sažeto opisati zaključci brojnih arheoloških istraživanja u Svetom Martinu na Muri i njegovoj bližoj okolini s ciljem rekonstrukcije ljudske djelatnosti kroz razna povijesna razdoblja, naročito s naglaskom na antički period kako bi se, između ostaloga, potvrdio ili negirao raster pretpostavljenog grada, *civitates* Halikana.

---

⁴⁴ Bedeković 1792 prema Marciuš 2015a, 67.
Milotić 2010, bilješka 1451, prema Fulir 1969, 427.

⁴⁵ M. Korunek, *Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34, 2009.-2010., 113.

2. Dosadašnje spoznaje o antičkom Halikanu

2.1. Pregled arheoloških istraživanja u Svetom Martinu na Muri

Arheološka istraživanja ovog područja započeta sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća uz nekoliko dužih pauza nastavljena su u 21. stoljeću. Prva sustavna istraživanja proveo je lokalni Muzej Međimurja u Čakovcu, 2012. g. obavljeno je i nekoliko zaštitnih istraživanja.⁴⁶ Potom od 2015. g. sustavna istraživanja preuzima Hrvatski restauratorski zavod iz Zagreba i nastavlja ih sve do danas.⁴⁷ Ovo poglavlje donosi kratak pregled rezultata istraživanja obavljenih na prostoru mjesta Sveti Martin na Muri.

Za potrebe izrade dokumentacije Generalnog prostornog plana međimurske regije 1977. godine započelo je rekognosciranje užeg areala sela Sveti Martin na Muri pod vodstvom ekipe arheologa Ž. Tomičića iz MMČ-a. Tim su povodom na prostoru novosagrađene mjesne ambulante otvorene četiri sonde (A, B, C i D na katastarskim česticama 22), još dvije na području sjeverno od ambulante (E i F, također na prostoru k. č. 22) i posljednje dvije, zaštitne sonde, na mjestu na kojem se trebao graditi Opskrbni centar (G i H, k. č. 23).⁴⁸ Te je godine pronađena veća količina carskog novca iz različitih razdoblja, željezni ključevi, rimske fibule i brojna keramička građa koja uključuje građevinsku keramiku, svjetiljke, grubu kuhinjsku smečkasto žutu i sivu keramiku sa češljastim i metličastim ukrasima te nekolicinu provincijalne tere sigilate. Ipak, iako je u znanstvenom smislu teže govoriti o vrijednosti arheološke građe jer svaki fragment donosi mnoštvo novih i značajnih informacija, svakako najzamješćeniji nalaz pronađen 1977. godine u sondi G jest epigrafski spomenik konzularnog beneficijarija posvećen najboljem i najvećem Jupiteru koji govori o nepobitnoj važnosti mjesta Halikana.⁴⁹

Izvorni tekst na ari glasi:

I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO)

T (ITVS) CAESER

---

⁴⁶ Ž. Tomičić, *Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri*, Muzejski vjesnik 2, 1979, 40, dalje u tekstu: Tomičić 1979; Muzej Međimurja Čakovec=MMČ.

⁴⁷ Hrvatski restauratorski zavod=HRZ.

⁴⁸ Tomičić 1979, 42.

⁴⁹ Ibid.

NIVS MARCI
LINVS B(ENEFICIARIVS) COS(N)SVLARIS
V(OTVM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO)

U prijevodu:

JUPITERU, NAJBOLJEMU I NAJVEĆEMU,
TIT CEZERNIJE
MARCILIN,
KONZULARNI BENEFICIJAR,
ZAVJET JE ISPUNIO VESELO I RADOSNO⁵⁰

Žrtvenik je izduljenog tijela s istaknutim pulvinima cilindričnog oblika na kruništu, proširenom bazom na dnu, natpisom na sredini i urezanim srcolikim dekoracijama ispod teksta. Poznato je kako su konzularni beneficijariji bili rimski magistrati nižeg reda koji su u provincijama održavali red, vodili brigu o sigurnosti imovine i o građanima, a naročita zadaća bila im je nadzor putova i preventivno djelovanje uoči kakvih ustanaka ili previranja.⁵¹ Njihove su se postaje pojavljivale uz prometnice i čvorišta od veće važnosti, a natpisi koji ih spominju česti su u krajevima koje su napustile legije i pomoćne postrojbe.⁵² Od vremena cara Trajana (98. – 117. g. po. Kr.) postaje su bile razmještene i po lukama, blizu rudarskih centara, kamenoloma i na carskim imanjima, a u sklopu takvih postaja gradila su se svetišta te postavljali zavjetni žrtvenici.⁵³ Prema navedenim spoznajama pretpostavlja se kako je sličan kompleks morao postojati negdje na području današnjeg Svetog Martina na Muri koji se uklapa na trasu rimske ceste po kojoj se pružaju mjesta na kojima je dokazano postojanje beneficijarijskih postaja, a to su one u Savariji i Skrabantiji.⁵⁴

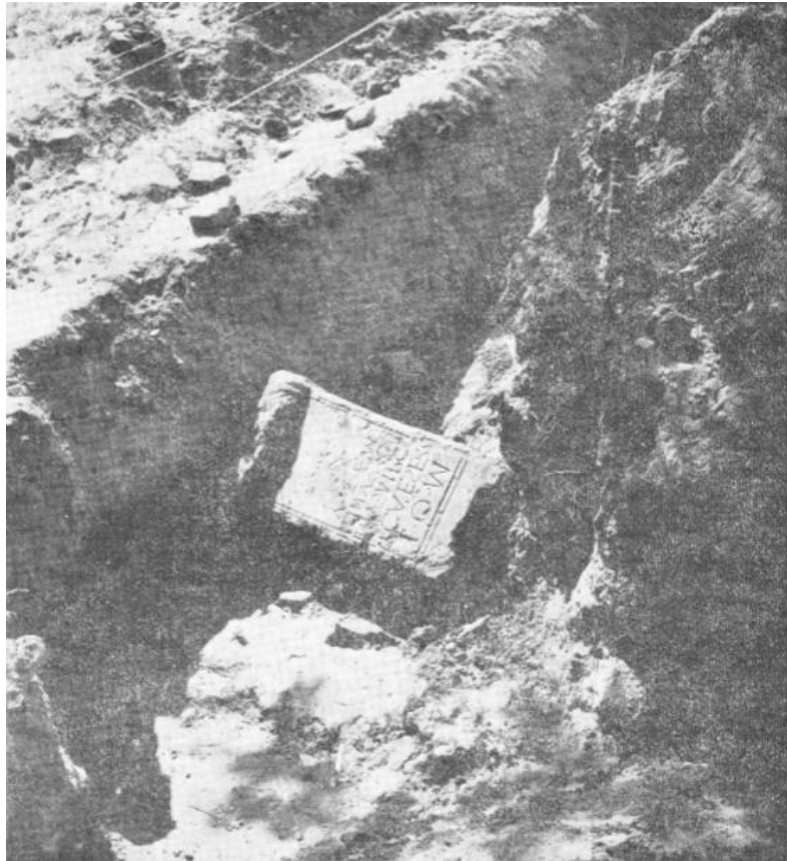
⁵⁰ Milotić 2010, 402., CBFIR 274, Schallmayer et al., *Der römische Weihebezirk von Osterburken I: Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarier-Inschriften des Römischen Reiches*, Stuttgart 1990.

⁵¹ I. Glavaš, *Konzularni beneficijariji u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zagreb (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine), 2016.

⁵² Ibid., prema M. Zaninoviću 2008, 181-184.

⁵³ I. Glavaš, *Zavjetni žrtvenici iz stanice konzularnih beneficijara u Balinjoj Glavici*, u: *Kultovi mitovi i vjerovanja u Zagori*, Split, 2013, 63-73.

⁵⁴ B. Marciuš, *Terenski pregled položaja rimske ceste na području od jugozapadne okolice sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju*, arheološko izvješće, MMC 2015, prema bilješkama: 19: CBFIR 329, CBFIR 330, CBFIR 331, CBFIR 332, CBFIR 333 i 20: CBFIR 315, CBFIR 316.

Sl. 4. – Nalaz rimskog žrtvenika u Svetom Martinu na Muri

Arheološka istraživanja nastavljena su iduće godine i to na prostoru budućeg Lovačkog doma, sjeverno od Ambulante (k. č. 21/23). Te, 1978. godine navodi se kako je pronađena „ogromna količina rimske keramike“⁵⁵, a pronađeni su i značajni ostaci lončarske peći koji su na ovom lokalitetu pokazatelji mogućeg postojanja lončarske radionice.⁵⁶

Nadalje, od 1979. do 1981. godine ekipa iz arheološkog odjela MMČ-a započela je s istraživanjem incineracijskih ranocanskih tumula noričko-panonskih obilježja, nedaleko od Svetog Martina na Muri.⁵⁷ Tumuli srednje veličine smjestili su se s obje strane ceste, a iz opisa grobnih humaka broj 14 i broj 15 doznajemo kako je riječ o ovalnim, odnosno kružnim tumulima, s grobnim komorama i dromosom od lomljenog

---

⁵⁵ Tomičić 1979, 42-43.

⁵⁶ Ž. Tomičić, *Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja područja Medimurja u razdoblju od 1972 – 1982. godine (I)*, Muzejski vjesnik 7, 1984, 62-63, dalje u tekstu: Tomičić 1984.

⁵⁷ Ž. Tomičić, *Arheološka istraživanja antičke nekropole kod sela Trnovčaka u Medimurju*, Muzejski vjesnik 5, 1982, 41, dalje tu tekstu: Tomičić 1982a.

kamenja, bez žbuke.⁵⁸ Pretpostavlja se kako pronađeni materijal, koji čine razni ulomci tere sigilate i novca, lokalitet datira u razdoblje od druge polovice 1. st. po. Kr. do prve polovice 2. st. po. Kr.⁵⁹

Godine 1985. nastavljena su arheološka istraživanja u kojima je istraženo ukupno 5 sonde površine 46 m². Prema arhivu MMČ-a saznajemo kako je prikupljena veća količina arheološkog materijala, ali i kako su u sondama 4 i 5 (k. č. 1624/1) otkrivene arhitektonske strukture (zidovi) datirane od 1. do 4. st. po. Kr.

Tek 2002. i 2003. godine ponovno kreću arheološka istraživanja pod vodstvom J. Vidovića iz MMČ-a. Sjeverno od ambulante 2002. godine postavljene su dvije sonde (k. č. 21/1) koje su kasnije povezane u jednu, ukupne površine od 87.50 m², s ciljem istraživanja „lončarske četvrti“ koja je na tom mjestu potencijalno prepoznata još 1978. godine. Ukupno pet sonde istraženo je 2003. godine, a najznačajniji su bili grobovi bjelobrdske kulture iz 11. st. U tim su dvjema kampanjama doista prepoznate dvije lončarske peći⁶⁰ i nešto materijala od kojih je najbrojnija bila keramika koja se datira od 1. do 6. st. po. Kr.⁶¹ Budući da se gruba, kuhinjska keramika nije uvozila, lako je pretpostaviti kako je romanizacija sporije utjecala na proizvodnju takve keramike i kako je upravo u ovim pećima izrađivana lokalna kuhinjska keramika grublje fakture namijenjena za korištenje među domaćim stanovništvom.⁶²

Nova su istraživanja nastavljena desetak godina kasnije, točnije od 2015. do 2018. godine pod vodstvom Hrvatskog restauratorskog zavoda iz Zagreba. Kratak stratigrafski i prostorni pregled te rezultati slijede u idućem poglavlju, dok obrađeni materijal⁶³ - tera sigilata, keramika tankih stijenki i crna panonska keramika, dolazi uklopljen u katalog koji se nalazi u nastavku ovog rada.

---

⁵⁸ Tumul 14 imao je promjer 8 metara u pravcu sjever-jug i 11 metara u pravcu istok-zapad, a tumul 15 u smjeru sjever-jug broji 8 metara, kao i u smjeru istok-zapad, ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Iz terenskog dnevnika saznajemo da je veća peć kružnog oblika promjera 1.47 m imala je jednu ravnu stranu, dok je manja peć ovalnog oblika imala promjer od 1.18 m.

⁶¹ J. Vidović, *Arheološki nalazi i nalazišta antiknog doba u Međimurju*, Katalog i vodič stalnim postavom, Čakovec 2003, 16 i Arhiv MMČ.

⁶² O. Brukner, *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd 1981, 42, dalje u tekstu: Brukner 1981.

⁶³ Odnosi se na materijal koji nije obrađen u sklopu HRZ-a i na materijal koji nije restauriran.

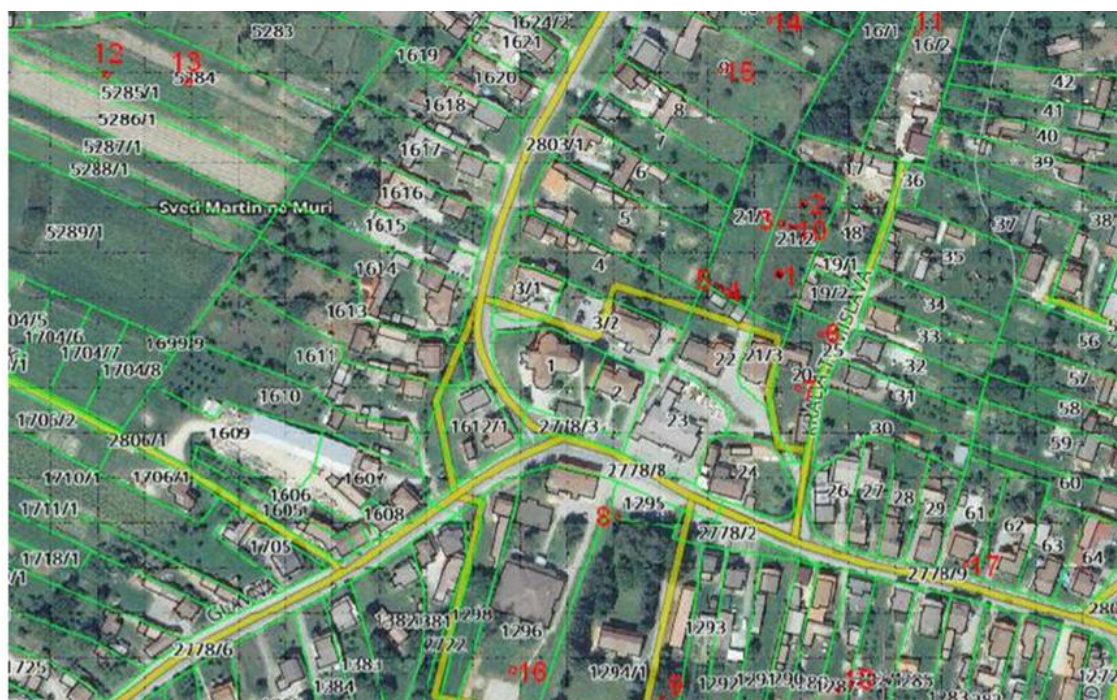
Sl. 5. – Ranija arheološka istraživanja: **1** – položaj sonde A-D (1977. g.), **2** – položaj sonde E-F (1977. g.), **3** – položaj sonde G-H (1977. g.), **4** – položaj sonde I (1978. g.), **R** – terenski pregled (1980. g.), **5** – položaj sonde 1 (1985. g.), **6** – položaj sonde 2 i 3 (1985. g.), **7** – položaj sonde 4 i 5 (1985. g.), **8** – položaj sonde A i B (2002/2003. g.), **9** – položaj sonde 1 (2003. g.), **10** – položaj 3 sonde (2003. g.), **11** – položaj 1 sonde (2003. g.)

2.2. Arheološka slika lokaliteta od 2015. do 2018. godine s naglaskom na kulturne slojeve antičkog razdoblja⁶⁴

Pod vodstvom dr. sc. Lee Čataj, HRZ iz Zagreba od 2015. godine provodi probna arheološka istraživanja u mjestu Sveti Martin na Muri. Iste je godine s ciljem

⁶⁴ Sve informacije prikupljene su iz terenskih dnevnika, izvještaja i razgovora s voditeljicom istraživanja dr. sc. Leom Čataj.

utvrđivanja gabarita antičkog naselja i s pretpostavkom kako se to naselje ne proteže južnije od današnje glavne prometnice otvoreno čak 18 sondi ukupne površine 108.60 m².⁶⁵ Prilikom istraživanja uočeno je 150 stratigrafskih jedinica, od kojih je 77 slojeva, 40 zapuna, 24 ukopa i 6 struktura.⁶⁶

Sl. 6 – Položaj sondi na katastarskom planu 2015. g.

Sonde 8 (na k. č. 1294/1), 9 (na k. č. 1294/4), 16 (na k. č. 1296) , 17 (na k. č. 61) i 18 (na k. č. 1287) otvorene su izvan zone zaštite i u njima je pronađen samo novovjekovni i recentni materijal. Na krajnjem sjevernom rubu zaštićene zone, u sondi 11 (na k. č. 16/2) također je pronađeno malo recentnih novovjekovnih nalaza, a sjeverozapadni dio zaštićene zone istražen je pomoću sonde 12 (na k. č. 5284), koja pokazuje vjerojatno krajnji dio antičkog naselja s malo pokretnih nalaza, i sonde 13 (na k. č. 5284) , s jednom jamom punom kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih nalaza, bez antičkog materijala. Najbogatiji nalazi i stratigrafska slika očekivani su iznad današnjeg centra naselja, u sondama imenovanim brojevima od 1 do 7 (na k. č. 21/2, 20,) i u sondi broj 10 (na k. č. 21/2), upravo zbog rezultata prijašnjih istraživanja koji pokazuju kako se tamo nalazio radionički dio s pećima za keramiku i koritom za

⁶⁵ Na prostoru koji nije u zoni zaštite.

⁶⁶ Od kojih su tri stratigrafske jedinice uništene, od kojih je zabilježeno osam sterilnih slojeva zdravice.

tiještenje gline. U sondi 2 pronađena je manja peć s poprilično urušenom i uništenom konstrukcijom te kulturnim slojevima oko nje, dok je u sondi 3 pronađena srednjovjekovna jama sa zapečenim stijenkama koja je presjekla antičke slojeve, a mogla je poslužiti kao peć. Zbog gradnje obližnje kuće⁶⁷ sonde 1, 4, i 5 imaju poremećenu stratigrafiju, u sondi 6 pronađen je negativ novovjekovnih zidova i mnoštvo antičkih nalaza, dok su u sondi 7 uglavnom novovjekovni i recentni nalazi, a prema pričama lokalnog stanovništva tu je nekada prolazio stari cestovni pravac. Dvije jame s antičkim materijalom pronađene su u sondi 10. U sjeverozapadnom dijelu naselja, ispod platoa, postavljene su sonde 14 (na k. č. 10) i 15 (na k. č. 9) s najbogatijom stratigrafskom slikom. Posebno je zanimljiva otpadna keramičarska jama s ostacima neuspjelo izrađene kuhinjske keramike u sondi 14 (SJ 102), dok su u kutovima sonde 15 na razmaku manjem od 2 m nađeni ostaci dviju peći što ukazuje na postojanje radioničarskog dijela naselja i podno njegovog platoa.

Zaključna razmatranja arheološke kampanje iz 2015. godine donose spoznaje o korištenju naselja na platou, uzvišenom dijelu gdje se i danas nalazi centar naselja te ispod platoa, od 1. do 4. st. po. Kr. Najbrojniji nalazi pripadaju razdoblju antike i uglavnom se radi o keramičkim nalazima te ulomcima staklenih posuda i novcu. Keramika se može podijeliti na finu - teru sigilatu, keramiku tankih stijenki, grubu keramiku, glaziranu i bojanu dok su po oblicima prepoznati tanjuri, zdjele, čaše, vrčevi, amfore, lonci, poklopci, doliji i svjetiljke. Novac Antonina Pija kovan u Rimu 143. – 144. g. po. Kr. i Konstancija II. nastao između 360. i 363. g. po. Kr. Prema količini antičkog materijala ističu se sonde 6, 14, i 15. Grobovi bjelobrdske kulture pronađeni blizu današnje crkve svjedoče o ponovnoj naseljenosti i korištenju prostora u 11. st., dok su tragovi naseljenosti u 14. i 15. st. potvrđeni radiokarbonskom analizom ugljena iz peći.⁶⁸

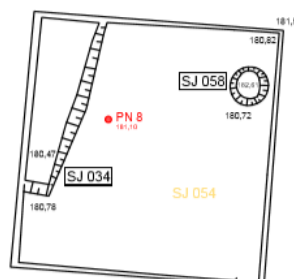
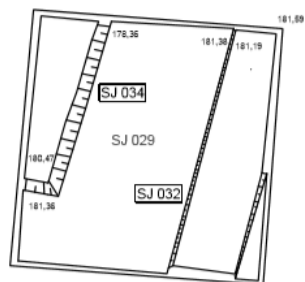
---

⁶⁷ Obiteljska kuća izgrađena je iznad arheološkog iskopa iz 2002./2003. godine u kojem su pronađene lončarske peći.

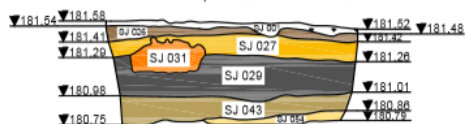
⁶⁸ Prema podacima iz dokumenta *Izveštaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na Muri* kojeg je napisala dr. sc. Lea Čataj.

SONDA 6, TIJEKOM ISTRAŽIVANJA

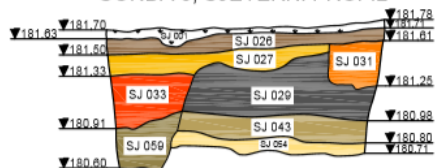
SONDA 6, NAKON ISTRAŽIVANJA

SONDA 6, JUŽNI PROFIL

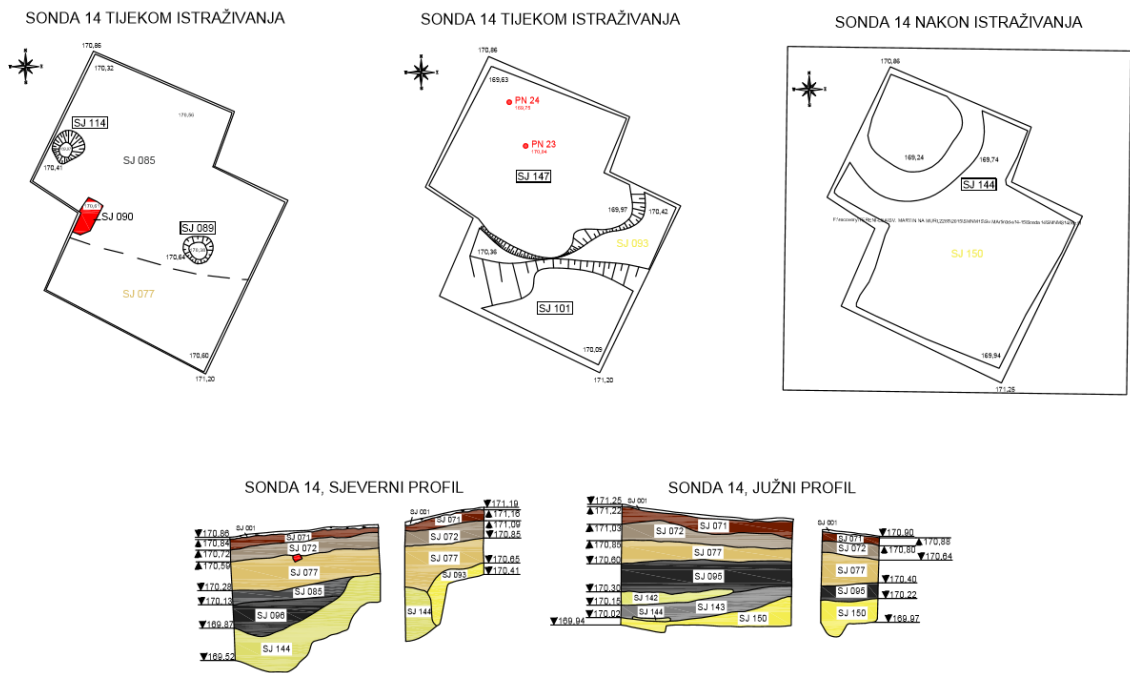

SONDA 6, SJEVERNI PROFIL

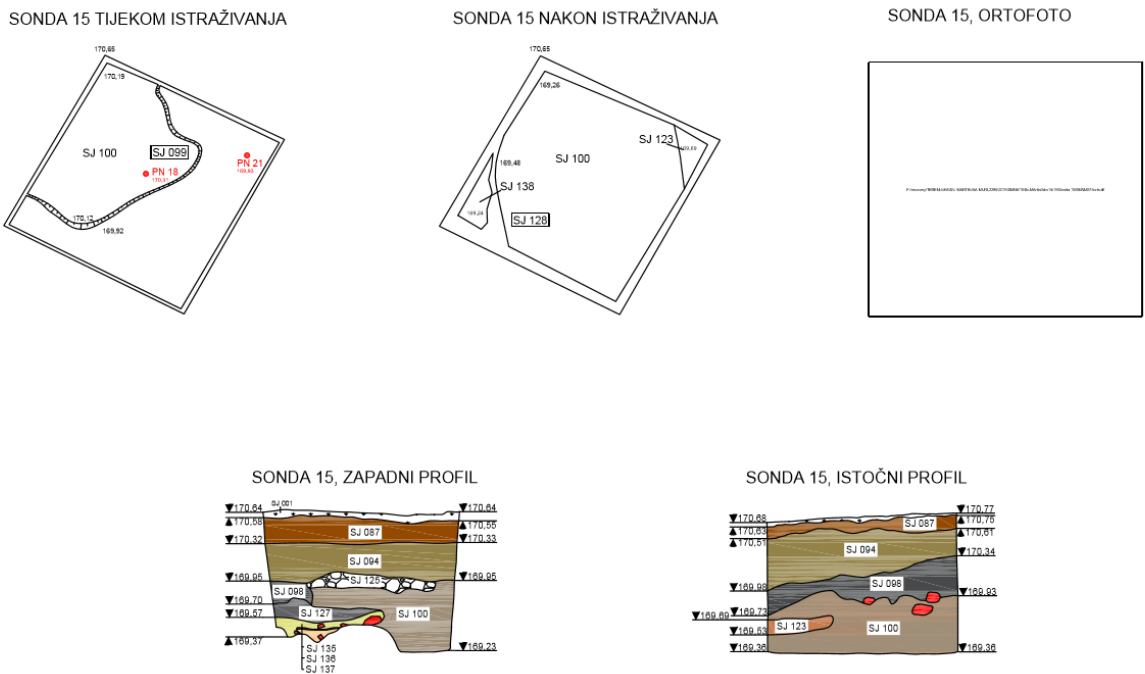

Sl. 7. – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 6 iz 2015. g.

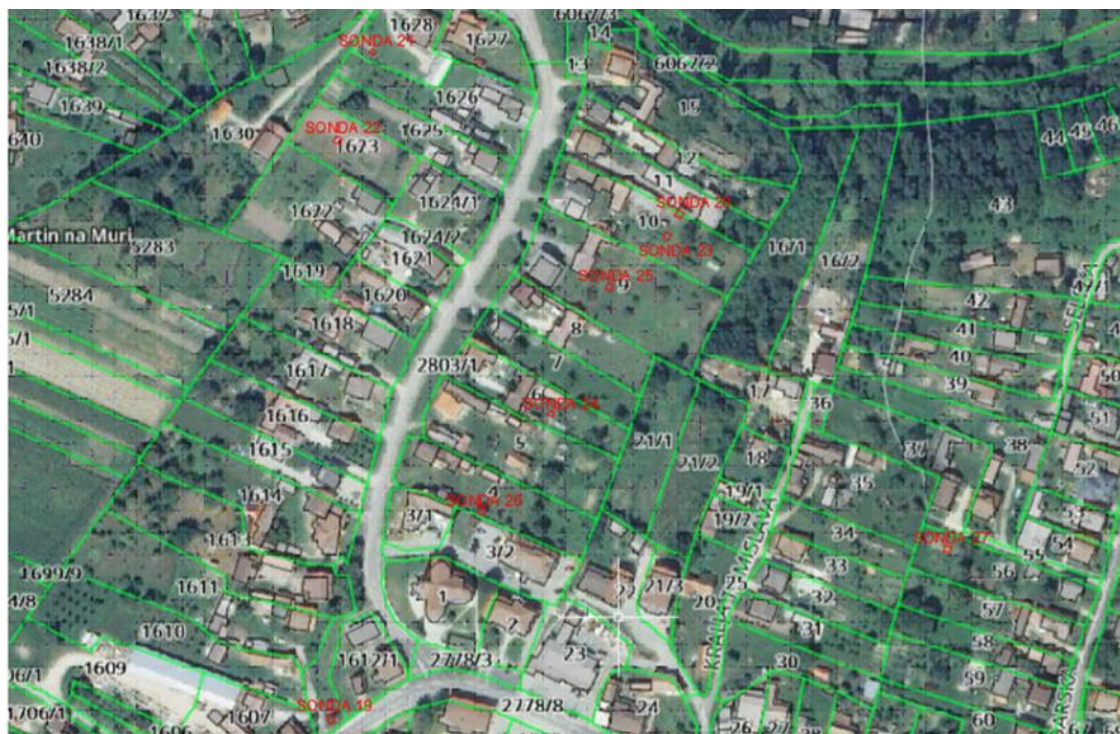

Sl. 8 – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 14 iz 2015. g.

Sl. 9 – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 15 iz 2015. g.

Iduće, 2016. godine Hrvatski restauratorski zavod u Zagrebu nastavio je s istraživanjima od prethodne sezone, ali i s otvaranjem novih devet sondi ukupne površine 76 m². Tako je uočena 191 stratigrafska jedinica – 82 sloja, 56 zapuna, 50 ukopa i tri strukture. Pronađena je velika količina arheološkog materijala, najviše antičkog, a evidentirana su 72 posebna nalaza od kojih je 26 metalnih⁶⁹, 44 keramičkih⁷⁰, dva kamena nalaza i ukupno 37 uzoraka.⁷¹

Sl. 10 – Položaj sondi na katastarskom planu 2016. g.

Bez arheološke stratigrafije samo je sonda 19 (na k. č. 2903/7) postavljena uz prometnicu te je u njoj pronađeno vrlo malo arheološke građe, dok je u svim ostalim iskopima pronađena znatna količina pokretnog materijala. U svim su sondama pronađeni srednjovjekovni i novovjekovni nalazi, a nađeno je i nešto prapovijesnog materijala te prapovijesni ukopi. Ipak, kulturna stratigrafija obiluje upravo antičkim nalazima, pogotovo u sondama 22, 24, 25 i 26. U sondi 22 (na k. č. 1623) otkriveni su ostaci negativa antičkog zida (SJ 232), slojevi urušenja koji upućuju na arhitektonske

⁶⁹ Pronađeno je devet rimskih kovanica, jedna fibula i jedan prsten.

⁷⁰ Pronađena su 22 primjerka tere sigilate, 12 posuda za rekonstrukciju, 6 uljanica, 3 posude s pečatom i jedan pršljen.

⁷¹ Pronađena su 24 uzorka ugljena, pet uzoraka žbuke, tri troske ili šljake te dva uzorka raspadnutih kostiju, bronca i rastaljena keramika.

ostatke i brojni ulomci građevinske keramike. Veća količina građevinskog materijala pronađena je i u centru današnjeg naselja, u sondi 25 (na k. č. 9) koja je otvorena uz sondu 15 iz prethodne sezone. Ispostavilo se kako su nove sonde 20, 23 (na k. č. 10) i 25 povezane s radioničkim dijelom starog antičkog naselja što se nadovezuje na zaključke iz prošle arheološke kampanje kada je radionički dio pretpostavljen u sondama 5 i 14, za koju keramiku ima nalaza iz peći i otpadne keramičarske jame. Na platou u centru sela, u sondi 27 (na k. č. 56) nadzirali su se ostaci kanala čija namjena nije odgonetnuta zbog veličine sonde i ograničenog vremenskog roka.

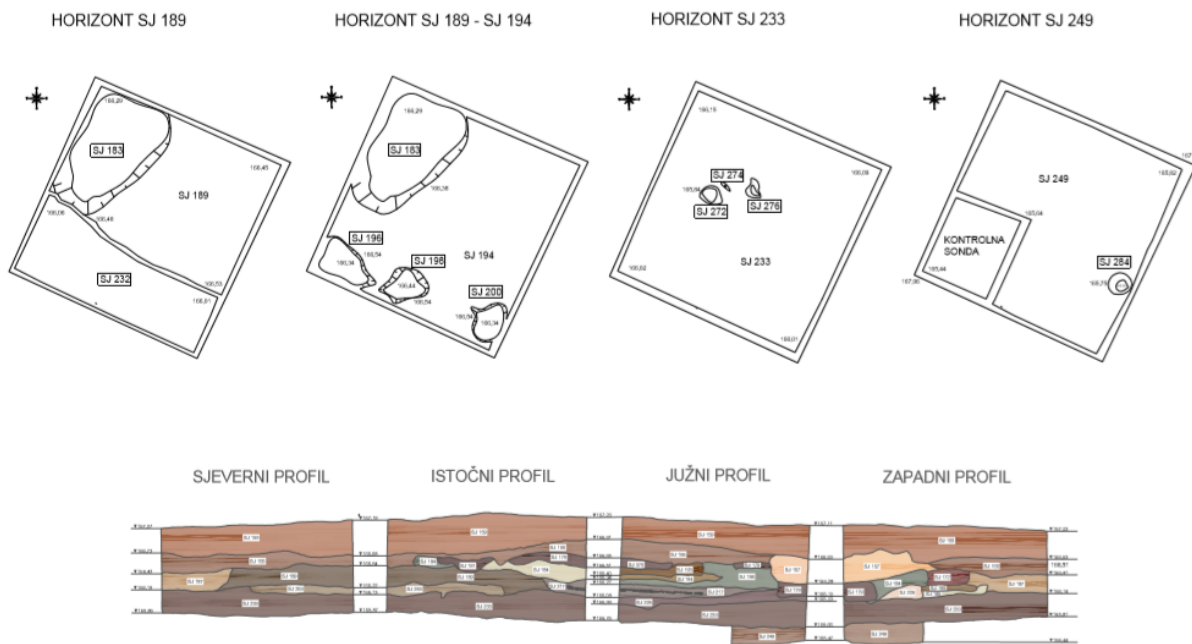
Izuzetno je dobro sačuvan srebrni novac Teodozija I. kovan u Akvileji između 379. i 383. g. po. Kr. Uglavnom, svi numizmatički nalazi pronađeni te sezone datiraju se u kasnu antiku, u 3. i 4. st. po. Kr., a to su vjerojatno folis Domicija Domicijana tiskan u 296./297. g. u Aleksandriji, folis Maksimina Daje kovan 312. g. u Sisciji, brončani novac Konstantina II. iz Soluna kovan između 337. i 340. g. i dvije male Valensove bronce kovane u Sisciji 276. i 370. g.⁷² Najviše je pronađeno keramičkog materijala – od građevinske keramike do keramike tankih stijenki i svjetiljki.⁷³ Pronađeno je i pedesetak ulomaka tere sigilate koja će biti obrađena u daljnjem tekstu i nekoliko fragmenata crne panonske keramike. Također, uočen je posebno velik broj lokalne keramičke produkcije koja je obrađena u sklopu HRZ-a, a ima i dosta vojničkih tanjura te domaće imitacije luksuznog sigilatnog posuđa, koja se zbog premale istraženosti ne može povezati s obrađenom keramikom. Sav antički materijal datira se od 1. do 4. st., a najvažniji zaključak iz 2016. g. jest potvrda kako je u zapadnom dijelu današnjeg naselja doista bio stambeni dio antičkog Halikana što je pretpostavljano u ranijim istraživanjima.⁷⁴

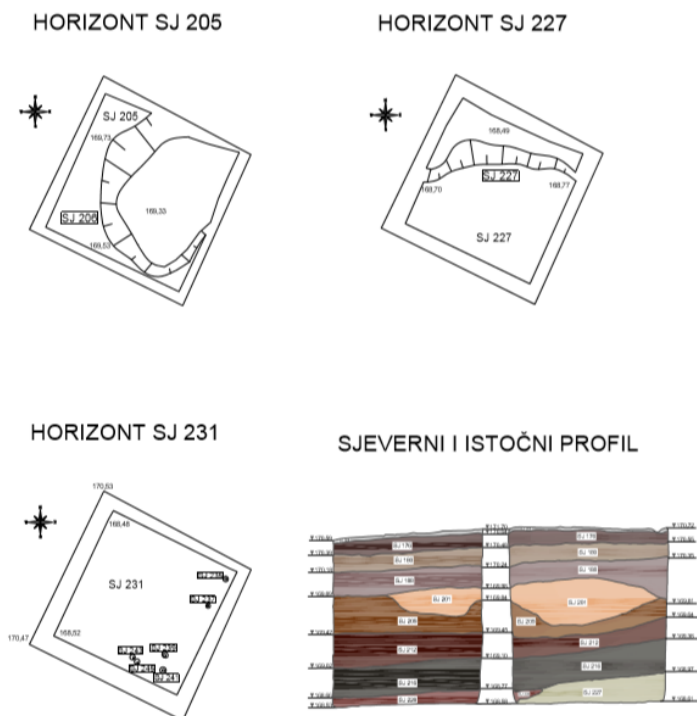
⁷² Sve numizmatičke nalaze pronađene od 2015. do 2018. g. analizirao je Ivo Mileusnić, viši kustos Pomorskog i Povijesnog muzeja Hrvatskog Primorja u Rijeci.

⁷³ Pronađeno je i šest svjetiljki s pečatom – pet ih pripada tipu Loeschcke X ili Ivanyi XVII.

⁷⁴ Prema podacima iz dokumenta *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri* 2016. g. kojeg je napisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda.

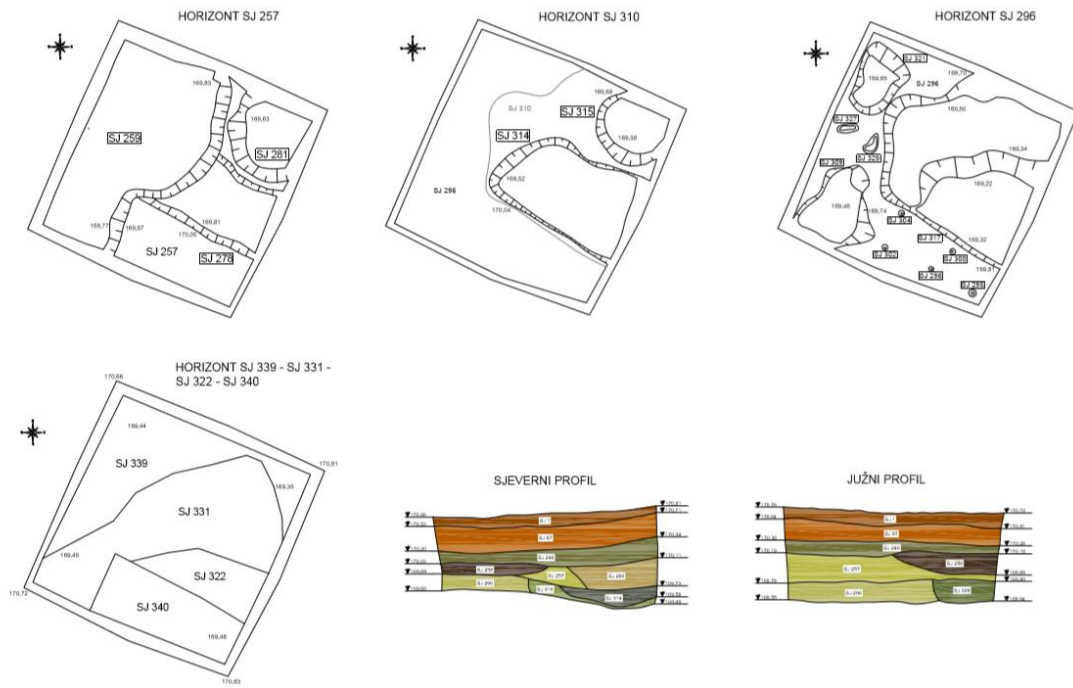

Sl. 11 – Stratigrafska slika sonde 22

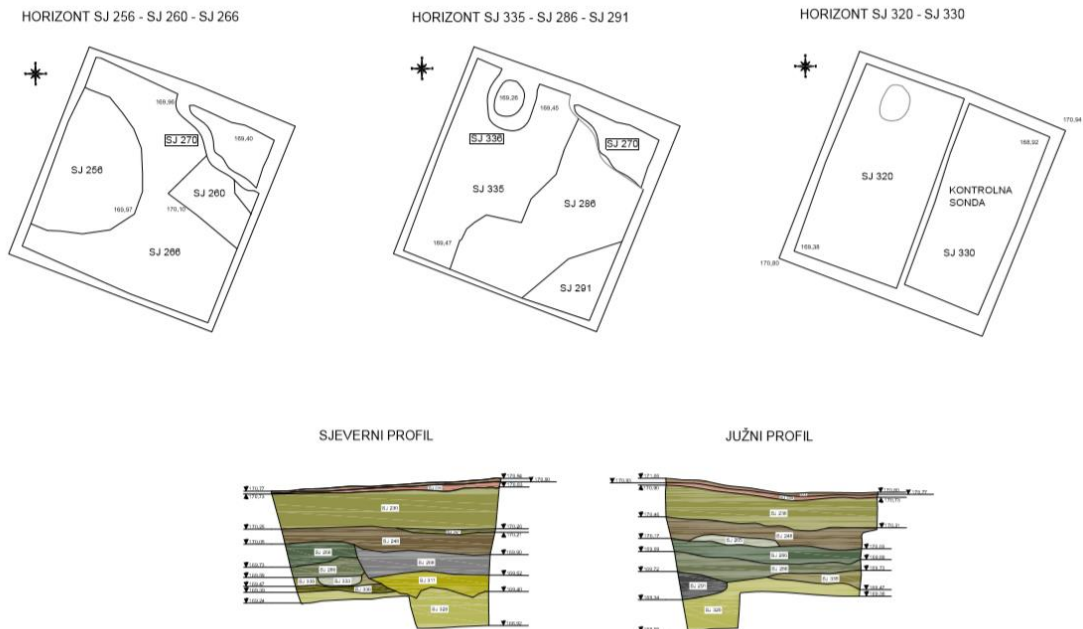

Sl. 12 – Stratigrafska slika sonde 24

SONDA 25

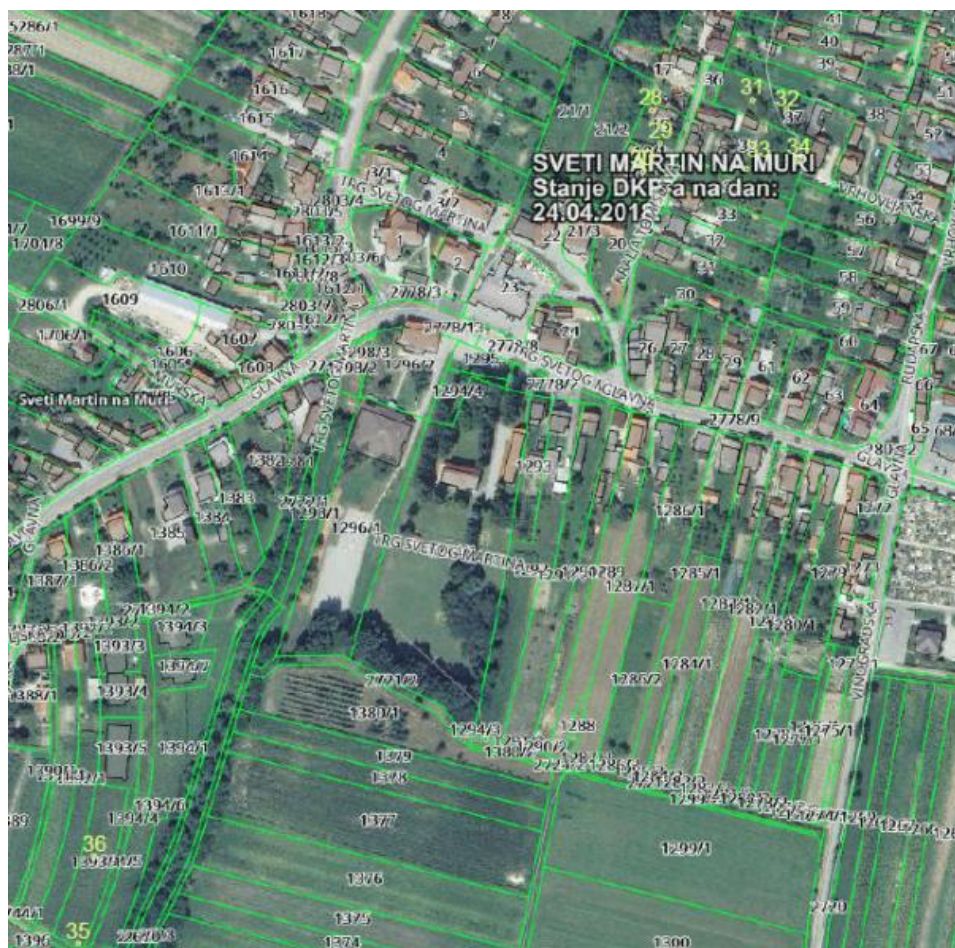

Sl. 13 – Stratigrafska slika sonde 25

Sl. 14 – Stratigrafska slika sonde 14

Godine 2017. istraženo je devet novih sondi, kako slijedi: sonde 28 i 29 (na k. č. 18), sonda 30 (na k. č. 19/2), sonde 31 i 32 (na k. č. 37), sonde 33 i 34 na (k. č. 35) i sonde 35 i 36 (na k. č. 1393/1), sve k. o. Sveti Martin na Muri, ukupne površine 36 m². Dodijeljeno je 135 novih stratigrafskih jedinica (SJ 342 – SJ 476).⁷⁵

Sl. 15 – Položaj sondi na katastarskom planu 2017. g.

U sondama postavljenim sa zapadne strane Ulice kralja Tomislava pod brojem 28, 29 i 30 nisu pronađene nikakve strukture nego samo nasipani slojevi koji su sekundarno dospjeli tamo zbog gradnje okolnih kuća. Prema narativnim izvorima cesta je prolazila kod istočne strane iste ulice i tamo su postavljene sonde 31, 32, 33 i 34, no

⁷⁵ Izdvojeno je ukupno 12 posebnih nalaza (PN 104 – PN 115), od čega dva novca, četiri keramičke posude, jedan ulomak staklene posude, ulomci dvaju fibula, dvije olovne pločice i jedan olovni uteg. Prikupljeno je 12 uzoraka (U 82 – U 93), od čega osam uzoraka žbuke i četiri ulomka ugljena. Tri su uzorka ugljena poslana na AMS radiokarbonsku analizu u laboratorij CEDAD u Italiju; uzorci 87 i 90 iz ovogodišnjih istraživanja te uzorak 54 iz istraživanja 2016. g.

arheološkim istraživanjima nije utvrđena cesta nego antički slojevi i jame u kojima je bilo tere sigilate. U jugozapadnom dijelu današnjeg naselja postavljene su sonde 35 i 36, no one nisu dale intaktne slojeve niti je sam arheološki ishod bio pozitivan.

Najviše antičkih nalaza pronađeno je u sondama 30 i 31, to su uglavnom lonci i poklopci grublje lokalne proizvodnje koji pokazuju jaku latensku tradiciju i nešto manji broj fine, uvozne tere sigilate koja će naknadno biti obrađena. Prema tipu oblika posude mogu se izdvojiti tanjuri, zdjele, čaše, vrčevi, lonci, poklopci, kadionice i doliji. Od metalnih je nalaza pronađeno nekoliko primjera novca, ali su nečitki i izlizani, željezni čavli, dijelovi brončanih okova te olovni uteg.⁷⁶

Posljednjim istraživanjem, onim iz 2018. g. iskopana su 46 m² u ukupno 7 sondi, sustavnim intenzivnim pregledom prijeđeno je 23 148 m², ekstenzivno je pregledano 38 342 m² ha i obavljeno je 0,9 ha geofizičke prospekcije kako bi se locirale arheološki bogate, a još neotkrivene pozicije. Tadašnjim su istraživanjem dodijeljene 152 stratigrafske jedinice (SJ 477 – SJ 610), od čega je prepoznato 17 slojeva, 69 zapuna i 66 ukopa te upisano 19 posebnih nalaza i 17 uzoraka.⁷⁷

---

⁷⁶ Prema podacima iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri* 2017. g. kojeg je napisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda

⁷⁷ Od čega šest primjeraka novca, šest keramičkih posuda, jedan ulomak staklene perle, ulomci jedne fibule, komad brončanog lima, brončani prsten, ulomak keramičke lampice i dvije kamene alatke. Prikupljeno je 17 uzoraka (U 94 – U 110), od čega devet uzorka ugljena, četiri uzorka spaljenih kostiju i četiri uzorka zemlje za flotiranje.

Sl. 16 – Položaj novih sondi i područje obuhvaćeno terenskim pregledom 2018. g.

Geofizičkom prospekcijom u sjeveroistočnom je dijelu Dunajske ulice, odnosno blizu sondi 15 i 25, zamijećena anomalija koja možda upućuje na postojanje keramičarskih peći. Također sjeverozapadno od Vrhovljanske ulice, kod sonde 27 ocrtavali su se mogući ostaci zidova koji će se nastojati istražiti u budućim kampanjama. Terenskim pregledom prikupljena je znatna količina keramike, ponajviše one iz prapovijesnog - kasnobrončanodobnog i ranog željeznodobnog razdoblja, grube antičke keramike i srednjeg i novog.⁷⁸ Prilikom iskopavanja pronađen je zanimljiv primjer tzv. *Melonen* perle, nekoliko primjerka novca i muški prsten koji se može široko datirati od 1. do 4. st. po. Kr. Posebno zanimljive rezultate donijelo je iskopavanje sonde 37 (na k. č. 1389) u kojoj su pronađena dva paljevinska ukopa. U grobu 1, nađene su

⁷⁸ Nađen je ulomak tere sigilate koji je nemoguće poblježe identificirati.

kosti djeteta mlađeg od pet godina položene u keramičku urnu bez priloga. Sama je urna lonac izdužena tijela i visokog trbuha te izvučena profilirana ruba, vjerojatno iz prve polovice 2. st. Grob 2 smješten je nedaleko od prvog groba, a pripada tipu paljevinskog groba *bustum* jer je pokojnik, u ovom slučaju odrasla osoba, spaljen u grobnoj raci pravokutnog oblika zajedno s priložima⁷⁹, hranom i pićem. Grobni ritus spaljivanja i sahranjivanja pokojnika u zapadnim je dijelovima Carstva prisutan od sredine 1. st. po. Kr., no u istočnim, podunavskim i balkanskim provincijama prevladava od 2. st. do kraja 3. st. po. Kr.⁸⁰ Pretpostavlja se kako su oba groba bila dio istog tumula, upravo zbog identičnog sloja zemlje (SJ 479) koji ih je prekrivao, a koji je danas, usred strojne obrade zemlje uništen. Jasno je i kako tumuli najčešće markiraju cestovne trase kojima se ulazilo u rimske gradove, a mogući tumul pronađen 2018. g. vjerojatno je vezan uz one istražene 80-ih godina kod Trnovčaka.

Arheološkim kampanjama provedenim od 2015. do 2018. godine prikupljena je velika količina keramičkog materijala, koji pripadaju stolnom finom stolnom posuđu te ulomci grube kuhinjske keramike lokalne proizvodnje. Izdvojene su i svjetiljke te građevinska keramika. Za potrebe ovog diplomskog rada izdvojeni su ulomci finog stolnog posuđa glatke i reljefne sigilate, ulomci keramike tankih stijenki⁸¹ te keramika nazvana *Pannonische Glanzware*⁸². Prikazan je graf koji donosi podatke o ukupnom postotku svih izdvojenih i u ovom radu obrađenih keramičkih nalaza po sondama.

SONDA	BROJ ULOMAKA
3	27
4	2
6	3
7	1
10	9
14	1
15	3

⁷⁹ Tri primjerka novca od bronce, od kojih su dva izuzetno nagorjela i gotovo u potpunosti raspadnuta.

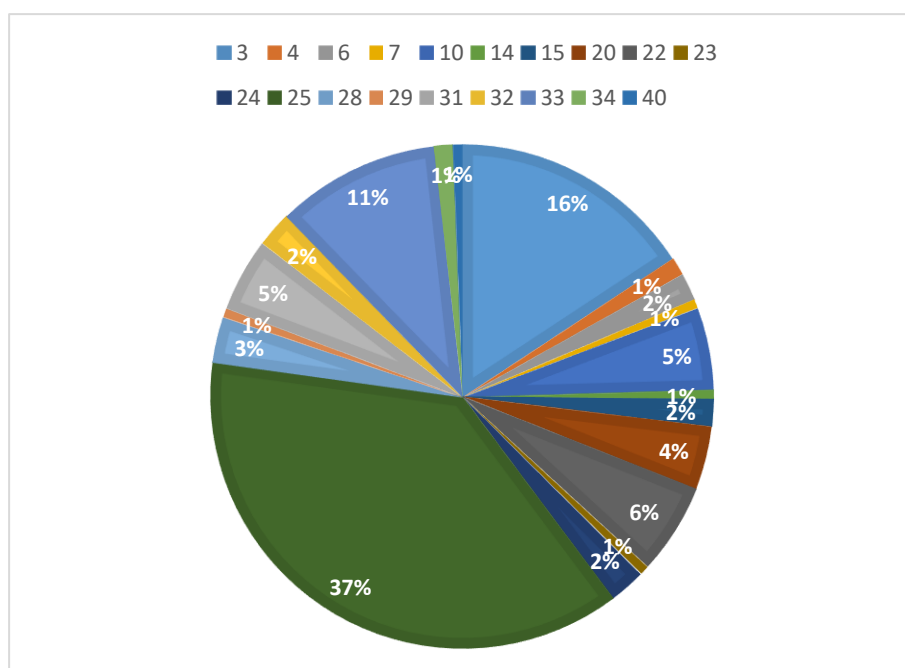
⁸⁰ Preuzeto iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri* 2018.

g.

⁸¹ Keramika tankih stijenki=KTS

⁸² *Pannonische Glanzware*=PGW, za potrebe ovog rada odabran je stručan naziv panonska siva keramika, iako se ovakva vrsta keramike u literaturi pronalazi pod različitim nazivljem, poput: panonska keramika, „panonska roba“, *terra nigra*, siva keramika s tamnosivim do crnim premazom, panonska pečatirana keramika, itd. Prema: K. Adler-Wölfl, *Pannonische Glanztonware aus dem Auxiliarkastell von Carnuntum: Ausgrabungen der Jahre 1977-1988*, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien 2004, 9. Dalje u tekstu Adler-Wölfl 2004.

20	7
22	10
23	1
24	4
25	64
28	5
29	1
31	8
32	4
33	18
34	2
40	1
Ukupan br. ulomaka	158 (zbog prevelike fragmentiranosti 10 ulomaka je eliminirano)
Ukupan br. kat. jed.	95

Broj sonde

Tablica 1 – Ukupan broj evidentiranih ulomaka stolnog posuda po sondama (tijekom istraživanja od 2015. do 2018. g.).

Tablica donosi podatak o sondama iz kojih je izdvojen materijal obrađen u ovom radu. Vidljivo je kako najveći broj nalaza dolazi iz sonda 3, 22, 25 i 33, točnije, sjeverno od položaja današnje crkve. Tumačenja pojedinih stratigrafskih jedinica gotovo je nemoguća zbog sondažnog karaktera iskopavanja, prilikom kojeg su najčešće istraživane sonde dimenzija 2 x 2 m. Na taj se način mogu prikupiti nalazi na temelju kojih se mogu odrediti gabariti pojedinog nalazišta te se ono može i pobliže datirati. Nažalost, bez sustavnih istraživanja u karakter pojedinih slojeva, ukopa i struktura veoma je teško proniknuti.

Iduća poglavlja sažeto donose pregled glavnih značajki, kratku povijest istraživanja i općenit kronološki prikaz tere sigilate, KTS i panonske sive keramike, popraćen objašnjenim metodološkim obrascima i rezultatima analize.

3. Metodologija rada

Tijekom istraživanja od 2015. do 2018. godine u Svetom Martinu na Muri prikupljena znatna količina keramičkog materijala iz 19 različitih sondi prikazanih u prethodnom poglavlju. Pod pretpostavkom kako je industrijalizacija rimskog keramičkog materijala, pogotovo tere sigilate i keramike tankih stijenki utjecala na odabir, ukus i ekonomski razvitak stanovništva onodobnog Halikana, pogotovo u doba Carstva, analizirana je građa iz nekoliko kategorija stolnog posuđa. Za potrebe ovog rada izdvojeno je ukupno 158 ulomaka. Pokazalo se kako nekolicina ulomaka pripada istom keramičkom predmetu⁸³ stoga su komadi slijepljeni, te su u ovom radu, na kraju analize svrstani pod jedan kataloški broj. Prvi korak u obradi ovakve građe bilo je izdvajanje keramike prema namjeni luksuznog stolnog posuđa, zatim određivanje vrste posuđa unutar varijabli na kategorije tera sigilata, keramika tankih stijenki i panonska siva keramika, te određivanje tipa keramičkog posuđa. Preliminarnom analizom pretpostavljeno je kako materijal dolazi iz više različitih provenijencija, odnosno s italiskog, galskog, germanskog, retijskog i/ili mezijsko-panonskog prostora. Od ukupno 95, izdvojen je 91 kataloški broj⁸⁴ luksuznog stolnog posuđa – tere sigilate i tri ulomka keramike tankih stijenki te jedan ulomak panonske sive keramike.

Nakon spajanja i kategorijskog razvrstavanja materijala, započela je analiza koja uključuje tehničke dokumentacijske poslove; odnosno signiranje, mjerenje i uzimanje promjera ulomcima rubova i/ili dnima posuda te određivanje boje ulomaka prema Munsellovoj⁸⁵ skali za potrebe kataloga. Podaci o obrađivanim ulomcima upisani su u računalni program *Excel 2016*. Uslijedilo je tehničko crtanje⁸⁶, uzimanje grafitnih obrisa određenih ulomaka na beskiselinski papir⁸⁷ te fotodokumentacija koja je nakon finalne grupacije obrađena u računalnom programu *Adobe Photoshop CC 2018* i pretvorena u fototable. Vizualnom analizom keramike, koja je bila tek početna faza, izdvojeni su osnovni tipovi i obuhvaćena su samo makroskopska obilježja fature gline i prevlake te kvaliteta pečenja što doprinosi pripisivanju određenog komada keramike provenijenciji, ili preciznije, radionici.

---

⁸³ Uzevši u obzir broj sonde, stratigrafsku jedinicu, boju, fakturu, mjesto loma, itd.

⁸⁴ Jedan broj odnosi se na jedan ili više zalijepljenih ulomaka iste posude.

⁸⁵ A. E. Munsell, M. E. Bond, *Color Chart U.S. Patent No. 1,617,024*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office, 1927.

⁸⁶ I to samo ulomcima koji imaju mjerljive obode, dna ili su specifični po dekoraciji.

⁸⁷ To su ulomci reljefne sigilate ili pak pečati na određenoj glatkoj i panonskoj sivoj keramici.

Najzahtjevniji dio cjelokupne analize čiji je primarni cilj prvotno klasifikacijom, a potom korištenjem standardiziranih tipoloških obrazaca dobiti barem opću sliku o kronološkoj i ekonomskoj distribuciji nalaza, odnosi se na razvrstavanje danih ulomaka prema provenijenciji i tipološkoj odrednici na temelju analogije s materijalom u dostupnoj literaturi. Što se tiče sigilatnog posuđa iz Svetog Martina na Muri, uglavnom je riječ o loše sačuvanim prevlakama, oštećenim fragmentima te uništenim dekorima u slučaju reljefne sigilate. Nekim je ulomcima teško odrediti promjer oboda i precizirati tip, a dna se zbog svoje fragmentiranosti često mogu pripisati različitim tipovima posuda. U slučaju ovog materijala iz Halikana rijetki su ulomci označeni potpisom majstora ili radionice, ali, ipak, postoji određen broj ulomaka reljefne sigilate kojima je stilističkom analizom prema katalogima detaljno određeno mjesto proizvodnje, odnosno provenijencija, pa čak i radionica ili majstor te pobliza datacija proizvodnje. Određivanje punc⁸⁸ koje se dovode u vezu s majstorima ili radionicama i time uvelike pridonose kronološkom svrstavanju keramičke građe, osvjetljavanju ekonomske prilike i potvrđivanju ili negiranju opće pretpostavke o distribuciji nalaza unutar Rimskog Carstva.

U poglavljima koja slijede, opisana je opća slika o proizvodnji keramičkog materijala, primarno tere sigilate, a potom i ostalog stolnog posuđa s određenog područja. Ispod teksta u kojem su dani osnovni podaci o radu radionica iz različitih područja, slijedi pregled samo onog tipa posuđa kojemu se (unatoč fragmentiranosti) mogu pripisati ulomci pronađeni u Svetom Martinu na Muri.

3.1. *Terra sigillata*

Izuzetno fina rimska keramika, tera sigillata, podrazumijeva luksuzno glatko ili reljefno ukrašeno posuđe koje se u industrijskim razmjerima masovno proizvodilo i distribuiralo diljem Rimskog Carstva od 1. st. pr. Kr. do kraja 3. st. po. Kr.⁸⁹ Otkrića proizvodnih centara u Italiji, Galiji i Njemačkoj donijela su ogromne količine informacija i materijal koji poblize upućuje na kronološki razvoj, proizvodnu strukturu

---

⁸⁸ Detaljnije objašnjenje slijedi u nastavku ovog rada.

⁸⁹ T. Darvill, *Concise Oxford Dictionary of Archaeology, Second Edition*, 2008, „Samian Ware“. Dalje u tekstu Darvill 2008.

unutar manufaktura (*officinae*), mape distribucije i trgovačke putove kojima je cirkulirala ekonomska razmjena proizvoda.⁹⁰ Tera sigilata je uz rimski novac jedan od najvažnijih kronoloških pokazatelja za dataciju⁹¹ lokaliteta upravo zbog raznolikosti pojedinačnih ukrasnih dijelova i pečata majstora te radionica.⁹² Prvotni naziv ovog dragocjenog posuđa koje karakterizira sjajna prevlaka u svim nijansama crvene boje bio je „samsko posuđe“ koje se povezivalo s frazom *Terra Samica* spomenutom u Plinijevom čuvenom djelu (*HN* 35, 160). Dok se danas taj izraz često koristi za posuđe izrađeno u Galiji, naziv *terra sigillata* doslovno označava „pečatiranu zemlju“ te se neovisno o načinu ukrašavanja odnosi na svo posuđe italske, galske, retijske i mezijsko-panonske provenijencije.⁹³ U engleskoj literaturi naziva se *Samian ware*.

Zajednička značajka svih sigilatnih proizvoda jest fina, pročišćena glina koja se vadila na ležištima bogatim željeznim oksidom i već ranije spomenuta, crvenkasta nijansa prevlake⁹⁴ ili premaza koja se u svojim najboljim primjercima toliko vetrificirala da katkad podsjeća na staklo i glazuru.⁹⁵ Prevlaka se dobivala izlivanjem otopljene suspenzije gline na posudu prije pečenja na temperaturi od 900°C do 960°C uz prisutnost kisika, odnosno oksidacijsko pečenje.⁹⁶ Moguće je da je takva sjajna prevlaka zapravo osmišljena kako bi imitirala luksuzno srebrno posuđe koje su posjedovale brojne rimske patricijske obitelji, što donekle potkrepljuje činjenica kako postoje brojne tipološke sličnosti između posuđa od plemenitih metala i tere sigilate.⁹⁷ Kako bi se toplina jednoliko rasplinula, a posude ravnomjerno ispekle, posebne dvodijelne peći za pečenje keramike bile su otvorene i na dva kata s podzemnim loženjem. Imale su potporanj ispod podloge s rupama, odnosno rešetke na koju su se

---

⁹⁰ M. Weber, *The Devil is in the (Samian) Detail – Potters' Stamps on Samian Ware and their Implications for the Roman Provincial Economy*, *Theoretical Roman Archaeology Journal*, sv. 0, izd. 2011, 2012, 60-75.

⁹¹ J. Curle, F. S. A. Scot, *A Roman Frontier Post and its People, The Fort of Newstead in the Parish of Melrose*, Glasgow 1911, 190.

⁹² J. Garbsch, *Terra sigillata, Ein Weltreich im Spiegel seines Luxusgeschirrs*, Katalog der Ausstellung, München 1982. Dalje u tekstu Garbsch 1982.

⁹³ A. King, *Pottery*, u: M. Henig (ur.), *A Handbook of Roman Art*, Phaidon, 1983, 253.

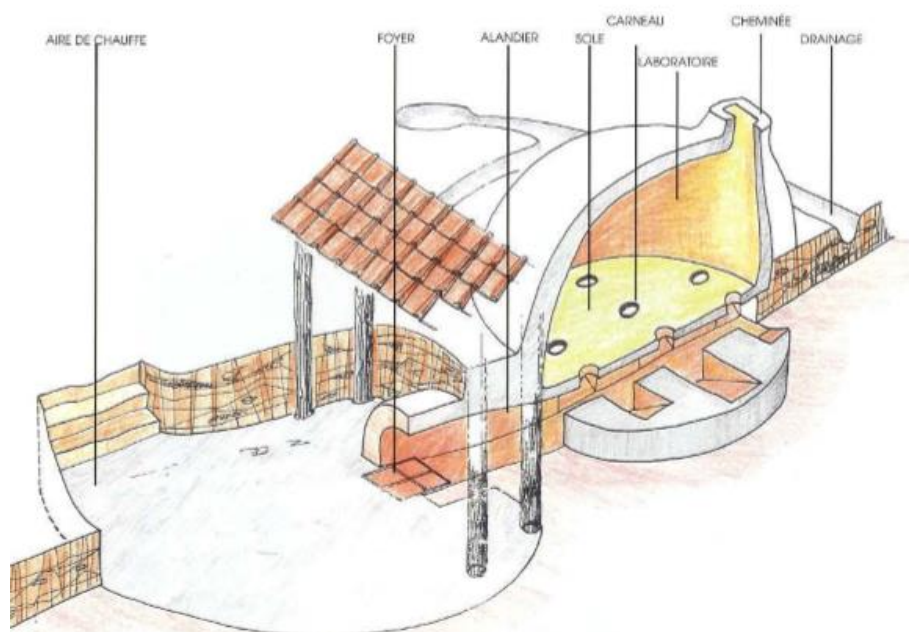
⁹⁴ Pojam prevlaka preuzet od R. Makjanić, 1989.

⁹⁵ A. Winter, (ur.) M. Thomas, B. A. Greiner, *Hiems Fecit – Praktische Untersuchungen zur Antiken Keramik*, Festschrift zum 100. Geburtstag von Adam Winter, Remshalden 2003, 40. Dalje u tekstu Winter 2003.

⁹⁶ I. Ožanić Roguljić, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*, Monografije Instituta za arheologiju, Knjiga 10, Zagreb 2016, 19 prema Bernhard 2000: 138. Dalje u tekstu Ožanić Roguljić 2016

⁹⁷ T. Cvjetićanin, *Morfološki odnosi rimskih srebrnih i luksuznih keramičkih posuda*, u: *Radionice i kovnice srebra*, Beograd 1995, 163-180. Winter 2003, 40-42.

slagale osušene posude spremne za pečenje. Posude su slagane jedna na drugu s otvorom prema dolje sve do vrha kupole, a ostavljalo se samo malo praznog prostora za cirkulaciju zraka.⁹⁸ Postojale su radionice specijalizirane isključivo za proces pečenja što znači da su se posude različitih majstora i radionica zapravo dosta često dovršavale na istome mjestu.⁹⁹

Sl. 17 – Rekonstrukcija galsko-rimskih peći za keramiku

Prema načinu proizvodnje te prema završnom izgledu, sigilatni proizvodi dijele se u dvije glavne skupine: glatka ili neukrašena i reljefna ili ukrašena tera sigilata, pa stoga zahtijevaju i različit pristup u obradi materijala.¹⁰⁰ Glatka se sigilata proizvodila na lončarskom kolu, bez kalupa, ali ponekad uz pomoć šablone, tek su rijetki primjeri glatke sigilate ukrašeni barbotinom (pa i bijelim barbotinom iz 3. st. po. Kr), urezivanjem i utiskivanjem aplika.¹⁰¹ Na aretinskim i sjevernoitalskim posudama karakteristično je upravo apliciranje jednostavnih spiralnih ručica, girlandi,

⁹⁸ Z. Šimić-Kanaet, *Razvoj lončarskih peći i tehnologije pečenja na prapovijesnim i antičkim primjerima*, *Opuscula archaeologica* 20, 1996, 151-177, 157. Dalje u tekstu Šimić-Kanaet 1996.

⁹⁹ Garbsch 1982, 10-11.

¹⁰⁰ T. Leleković, *Reljefna terra sigillata s područja grada Vinkovaca*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu 2007, 22. Dalje u tekstu Leleković 2007.

¹⁰¹ Ibid.

vegetabilnih motiva, rozeta te ljudskih i životinjskih figura, često maski,¹⁰² dok su se oštrim predmetom „U“ i „V“ profila najčešće urezivali motivi lišća i zvijezda kako bi imitirali stakleno posuđe.¹⁰³ S druge strane reljefna je sigilata izrađivana pomoću kalupa izrađenih od kvalitetne gline na lončarskom kolu. Unutarnja stijenka kalupa odgovara vanjskoj profilaciji željene posude. Glina za oblikovanje posude pravilno se razvlačila preko kalupa do iznad njegovog ruba, a radi poroznosti kalupa ta se glina brzo sušila i vadila iz njega jer je izgubila dio svog volumena.¹⁰⁴ U vlažnu su se glinu prvo utiskivali posebni pečati ili punce (*sigilla*) te pečati s imenima majstora izrađeni od pečene gline, a ukoliko je motiv na posudi tekao kontinuirano, oblikovani su valjkasti pečati koji su se bili zavrtali na kalupu.¹⁰⁵ Odabir motiva i uzoraka koji su krasili raskošno posuđe odjek je svih osnovnih načela i znanja grčko-rimske umjetničke tradicije, stoga su božanstva, prizori iz mitova, profani prikazi lova, erotike i motivi s prikazom tada suvremenih arhitektonskih elemenata glavni ukrasi.

Krajem 18. stoljeća počinje sistematska analiza tere sigilate koja je pružila standardiziranu tipološku i kronološku klasifikaciju te uvid u porijeklo i razvoj rimskog i rimsko-provincijalnog lončarstva u cijelom Rimskom Carstvu. Tipologije formi¹⁰⁶ i tipološke klasifikacije reljefne sigilate¹⁰⁷ omogućile su primjenu metode za daljnje proučavanje kompleksnog sustava u kojem je nastajala sigilata. Bogat spektar posuđa na tržištu ukazuje na to da su se majstori vrlo rado okušavali u izradi novih oblika i formi, ali da su takve forme najčešće cirkulirale samo na lokalnom tržištu. Znatan broj eksperimentalnih tipova posuđa nije se proširio Carstvom, ali postoje omiljeni oblici koji su postizali najveću potražnju i dugo su se zadržali u ponudi radioničkih centara, a danas se pronalaze na lokalitetima diljem Europe.¹⁰⁸ Također na osnovi proučavanja pečata i potpisa majstora moguće je precizno kronološko datiranje i određivanje

---

¹⁰² I. Mikl Curk, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovia*, Dissertationes 9, 1969, 52. Dalje u tekstu Mikl Curk 1969.

¹⁰³ Ožanić Roguljić 2016, 19.

¹⁰⁴ Leleković 2007, 22 prema CGP: xxxi.

¹⁰⁵ Ožanić Roguljić 2016, 19.

¹⁰⁶ Albrecht 1938, Chenet 1941, Curle 1911, Dechelette 1904, Dragendorff 1895, Ettlinger 1990, Hayes 1972, Holwerda 1941, Huld-Zetsche 1971, Knorr 1912, Loeschcke 1909, Ludowici 1904-1927, Oelmann 1911;1920, Ritterling 1913, Schindler-Kaudelka 1975, Vogt 1948, itd.

¹⁰⁷ Dechelette 1904, Dragendorff 1895, Fölzer 1913, Hermet 1934, Hofmann 1968;1971;1977, Kiss 1946-1948, Knorr 1912, Lamboglia 1958, Ludowici 1904-1927, Lutz 1960, Mezquiriz de Catalan 1961, Oswald 1966, Oxe 1897, Rogers 1974, itd.

¹⁰⁸ Leleković 2007, 24 prema King 1981, 68-71.

radionica i njihovih podružnica.¹⁰⁹ Ukrašene posude, izrađene u kalupima, ponekad imaju imena majstora, vlasnika radionice, koja mogu biti utisnuta unutar posude ili izvan, kod dekoracije. Imena su tijekom godina sustavno zabilježena, a njihova studija nudi tragove koji upućuju na podrijetlo i rasprostranjenost ove keramike.¹¹⁰ Unatoč usustavljenoj terminologiji i standardiziranom spektru oblika i bazi podataka s pečatima majstora, javlja se problematika vezana uz proučavanje reljefa na teri sigilati jer se neke ukrašene posude iz različitih centara minimalno razlikuju u svojoj obradi. Zna se da su majstori često napuštali centre proizvodnje i odlazili ili osnivali druge radionice u kojima su ponovno korišteni isti, stari kalupi za izradu pod novim kriterijima za proizvodnju.¹¹¹ Istodobno su ti putujući trgovci ili majstori prodavali već potpisane kalupe i matrice što dovodi do različito dekoriranog posuđa s istim imenom lončara. Stoga je prilikom proučavanja i dešifriranja reljefne keramike u obzir potrebno uzeti sve aspekte proizvodnje i distribucije, pogotovo široku trgovinsku mrežu i ekonomske prilike.¹¹² Suvremena interdisciplinarna istraživanja provedena unatrag posljednjih nekoliko desetljeća omogućavaju nam drugačije pristupe pri analizi i interpretaciji, a laboratorijskim proučavanjem pomoću arheometrije lakše se utvrđuje porijeklo.

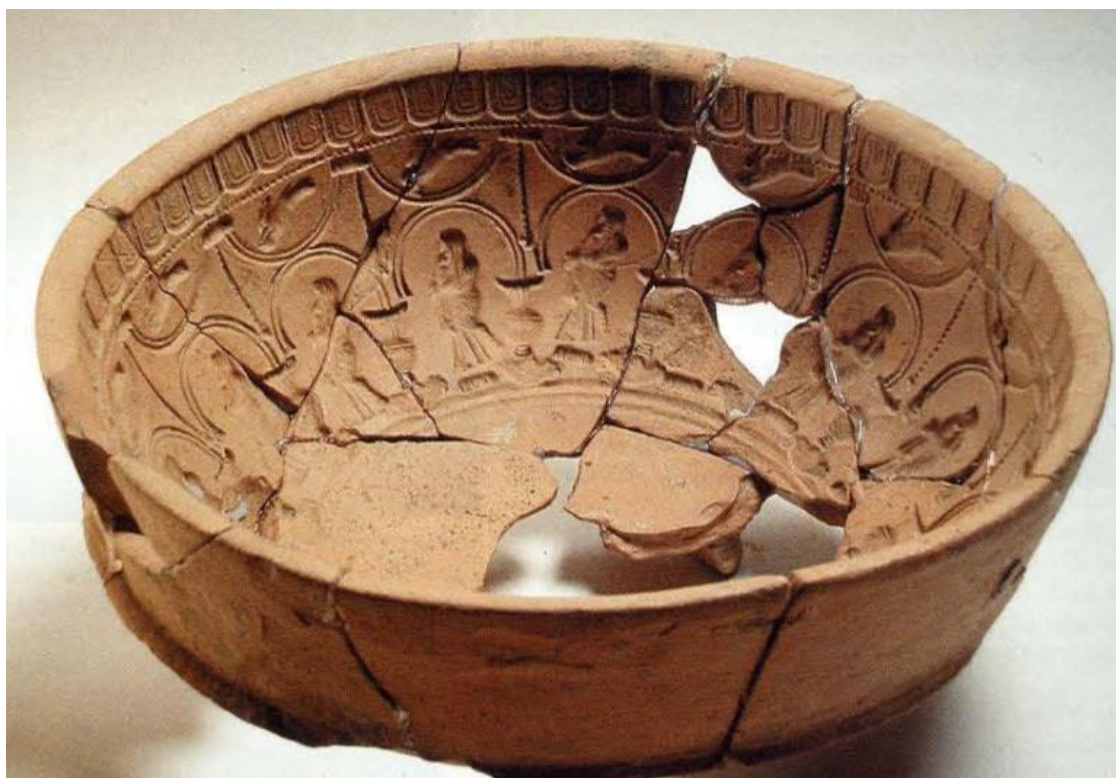
¹⁰⁹ Brukner 1981, 16.

¹¹⁰ G. B. Dannell, *The Uses of South Gaulish Terra Sigillata on the Roman Table. A study of nomenclature and vessel function*, *Internet Archaeology* 50, 2018, 2. Dalje u tekstu Dannell 2018.

¹¹¹ Brukner 1981, 13.

¹¹² Distribucija se vršila i iz centara proizvodnje preko nezavisnih posrednika, *negotiores artis cretariae*, zastupnika firmi i putujućih lončara. Rim je poticao razvoj trgovinu u provincijama pomoću kolegija, Brukner 1981, 14.

Ibid, 16.

Sl. 18 – Primjerak kalupa iz jedne od centralnogalskih radionica

Podrijetlo sigilatnog posuđa može se pratiti još od izrade helenističkih megarskih pehara koji su se intenzivno proizvodili u Pergamu i tzv. istočnjačke sigilate.¹¹³ Male megarske zdjelice ili pehari stajale su bez prstena na nozi, oblikovane preciznom profilacijom i ukrašene formaliziranim vegetabilnim uzorcima, diktirale su modom 1. st. pr. Kr.¹¹⁴ Kasnije su Rimljani proizvodnju u kalupima preuzeli od Grka iz Magne Grecije. Tako su crna kalenska keramika s firnisnim sjajem i utisnutim reljefima te ona s oznakom C. Popilija crne ili crvene boje, posredno prethodile teri sigilati.¹¹⁵ Kada se sredinom 1. st. pr. Kr. uspostavila prva industrija tere sigilate – one iz Arreza, na italsko su se tlo i dalje importirali proizvodi iz Grčke i Male Azije. Male reljefne šalice, glazirani proizvodi i sjajne imitacije metalnog posuđa nesumnjivo su imale utjecaj na tehnički i stilski razvoj aretinske tere sigilate.¹¹⁶

¹¹³ Darvill 2008, „Samian Ware“.

¹¹⁴ Hayes, John W., *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, British Museum Press, London 1997, 40-41. Dalje u tekstu Hayes 1997.

¹¹⁵ H. Dragendorff, *Terra sigillata*, Bonner Jahrbucher XCVI/XCVII. 1895, str. 23-27, 37. Dalje u tekstu Dragendorff 1895.

¹¹⁶ Garbsch 1982, 30-33.

Proizvodnja tere sigilate započela u Italiji oko 40. g. pr. Kr., postala dominantna u Tiberijevo doba (14. – 27. g. po. Kr.) i trajala sve do sredine 2. st. po. Kr.¹¹⁷ Dva najveća centra na italskom području bila su u Arezzu i padanskoj nizini.¹¹⁸ Proizvodi iz područja rijeke Po (padanska nizina) nalaze se i na prostoru Panonije od vremena Tiberija do Domicijana.¹¹⁹ Aretinska i padanska roba transportirale su se prema Dunavu preko dravske i savske doline, stoga je područje kontinentalne Hrvatske bilo veoma tranzitno.¹²⁰ Već oko 20. g. pr. Kr. vlasnici aretinskih officina počeli su osnivati svoje filijale, odnosno podružnice na području Padske nizine i u južnoj Galiji.¹²¹

Dalje u radu bit će više riječi o genezi i konkretnom sigilatnom materijalu samo one provenijencije koja je arheološki evidentirana na prostoru Svetog Martina na Muri, a to je sigilata južnogalskog, srednjogalskog, istočnogalskog i mezijsko-panonskog prostora te radionice s tog područja. Tekst će analogijom i/ili poznatom distribucijom nalaza u Donjoj Panoniji nastojati potkrijepiti spoznaje o materijalu iz Svetog Martina na Muri.

3.1.1. Južnogalska sigilata

Glatka i reljefna sigilata se prema uzoru na aretinsku sigilatu od druge polovine 1. st. po. Kr. počela proizvoditi u nekoliko središta na jugu današnje Francuske.¹²² Poznate radionice razvile su se u Bramu, Montanasu, Le Rozieru i Banassacu te La Graufesenqueu koji se smatra glavnim proizvodnim centrom i izvoznikom s oko 260 lončara.¹²³ Također početak proizvodnje tzv. proto-sigilate 10. g. pr. Kr., koja djeluje kao imitacija tere sigilate loše kvalitete, bio je zabilježen i u La Graufesenque.¹²⁴ Pečatirane posude iz La Graufesenque pronađene diljem Europe omogućile su

---

¹¹⁷ Ožanić Roguljić 2016, 19-20; Hayes 1997, 43.

¹¹⁸ Brukner 1981, 18, G. Pucci, *Terra sigillata italica: Atlante delle forme ceramiche*, 2, 1985, 359-405. Dalje u tekstu Pucci 1985.

¹¹⁹ L. Štimac-Dedić, *Sigilatna zdjela majstora Albuciusa – Dragendorff 37 pronađena u Ludbregu*, *Historia Varasdiensis*, vol.2, br. 1, 2012, 113-122. Dalje u tekstu Štimac-Dedić 2012.

¹²⁰ Ibid, 2 prema D. Pinterović, *Mursa i njezino područje u antičko doba*, Osijek, 1978, 117.

¹²¹ Pucci 1985, 368-370.; Hayes 41-52

O aretinskoj sigilati više vidjeti u: Pucci 1985, 365-379, a o sjevernoitalskoj u: Mazzeo Saracino 1985, 179-191.

¹²² Brukner 1981, 19.; Ožanić Roguljić 2016, 20.

¹²³ P. Tyers, *Roman Pottery in Britain*, London 1996, 106, fig. 90.

¹²⁴ G. Fülle, *The Organization of Mass Production of Terra Sigillata in the Roman Empire: Problems of Evidence and Interpretation*, doktorska disertacija, University of Oxford 2000, 76, dalje u tekstu Fülle 2000. Prema Vernhet 1986, 96; Labrousse 1972, 471; Mees 1995, 51 s br. 226.

uspostavu tipoloških i kronoloških korelacija te pisanje publikacija o južnogalskoj sigilati.¹²⁵ Iako je prvotno sigilata izrađena u južnoj Galiji nastojala imitirati posude iz aretinske proizvodnje, ubrzo dobiva svoje vrhunske majstore i razvija se autohtoniji stil. Slavni majstori iz tih radionica su *Aquitanus*, *Germanus*, *Mercato*, *Mommo* i *Vitalis*.¹²⁶

Tipični južnogalski proizvodi najčešće su prepoznati po intenzivno ružičastoj glini i sjajnoj, tamno narančastoj prevlaci koja je za Klaudijeve (41. – 54. g. po. Kr.) i Neronove (54. – 68. g. po. Kr.) vladavine u kvaliteti dosegla vrhunac.¹²⁷ Radionice u Banassacu poznate su pak po tamnijoj smečkasto crvenoj, mat prevlaci te dekoriranim pojasima ovula.¹²⁸

U doba Flavijevca, s iznimkama iz julijevsko-klaudijevskog doba, u nekoliko se primjerka javlja uvoz iz južnogalskih radionica u Donju Panoniju.¹²⁹ U Svetom Martinu na Muri pronađena su tri ulomka (tabla 1, kat. br. 1; tabla 1, kat. br. 2; tabla 1, kat. br. 3) koja se mogu pripisati južnogalskoj provenijenciji, a spadaju u formu Drag 18 te Drag 30 (ili Drag 37). Ostali primjerci južnogalske keramike nađeni su diljem Panonije, ali u manjoj količini, naročito u Vinkovcima, Sisku, Osijeku, Orešcu, Sremskoj Mitrovici, Dalju, Varaždinskim Toplicama i drugdje.¹³⁰ Jedan je ulomak s pečatom majstora Sekunda (*Secundusa*) iz Sv. Martina na Muri nađen u ranijim istraživanjima.¹³¹ Iako je tržište bilo zasićeno proizvodima iz južne Galije, početkom 2. st. po. Kr. u srednjoj je Galiji započela intenzivnija proizvodnja sigilatnog posuđa, tada se javlja potreba za novom modom, a na tržište se probijaju nove radionice.¹³²

---

¹²⁵ Dragendorff 1895, Dechelette 1904, Ritterling 1913, Knorr 1919, Oswald/Pryce 1966, Oswald 1964, Hermet 1934 i dr.

¹²⁶ Mikl-Curk 1969, 5.

¹²⁷ Tyers 1996, 112.

Razlike u fakturi gline i prevlaci iz La Graufesenquea (3 faktura) i Bannasaca vidjeti u: R. Brulet, R. Delage, F. Vilvorder, *La céramique romaine en Gaule du Nord Dictionnaire des céramiques. La vaisselle à large diffusion*, 2010. Dalje u tekstu Brulet, Delage, Vilvorder 2010.

¹²⁸ Mikl-Curk 1969, 5.

¹²⁹ Ožanić Roguljić 2016, 20, prema Brukner 1981, 20.

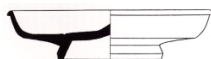
¹³⁰ B. Vikić-Belančić, *Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, vol.6-7, br. 1, str. 75-127, 1972, T XI,1, XI,2. Dalje u tekstu Vikić-Belančić 1972.

Brukner 1981, T 5, 7, 9-17, 19-21(AMZ), Iskra Janošić 1988: T IV/ 1, GMV A – 2653, Makjanić 1996, Plate 68-69, Makjanić 1990b, T 1: 2-3.

¹³¹ Jedan je ulomak pronađen i obrađen u radu P. Novinščak, *Terra sigillata iz Sv. Martina na Muri* (diplomski rad/Sveučilište u Zagrebu), Zagreb 2004, T1:1.

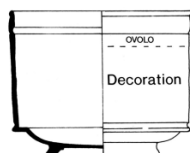
¹³² Mikl-Curk 1969, 5.

3.1.1.1. Drag 18

Keramički tanjur na prstenastoj nozi u formi Drag 18 nizak je s jače savijenim te zadebljanim obodom. Od kraja druge polovice 1. st. po. Kr. takvi se tanjuri glatke sigilate počinju proizvoditi na prostoru južnogalskih oficina.¹³³ Ovo je najčešći proizvedeni oblik u 1. st. po. Kr., a tijekom tog razdoblja postupno mijenja oblik i razvija se dalje. Središnje dno postaje sve više, a posuda sve dublja i nakošenija.¹³⁴ U Svetom Martinu na Muri pronađen je obod tanjura (tabla 1, kat. br. 1) koji se uklapa u ovu formu, a po svojoj fakturi možda bi se mogao pripisati radionicama iz Banassaca.

3.1.1.2. Drag 30

Drag 30 tip je velike i teške zdjele na cilindričnoj nozi s debljim ravnim stijenkama. U Panoniji je import ovog tipa dosta rijedak te pronađen na tek nekoliko lokaliteta u Petoviju¹³⁵ i Akvinku.¹³⁶ Najčešće se proizvodio u centralnogalskim radionicama, iako je tip zastupljen i u južnoj Galiji. Moguće je jedan primjerak iz Svetog Martina na Muri pripisati ovom tipu reljefne sigilate (tabla 1, kat. br. 2) To je fragment ruba i dijela stjenke koji pripada masivnom obodu sa smečkasto narančastom prevlakom iznimnog sjaja što je često kod proizvodnje iz La Graufesenquea. Ipak, zbog veličine pronađenog fragmenta kojemu nije sačuvan ni ukras nije moguće jasno definirati radi li se o zdjeli tipa Drag 30 ili Drag 37.

3.1.1.3. Drag 37

¹³³ Brukner 1981, 62.

¹³⁴ Dannel 2018, 10.

¹³⁵ Mikl-Curk 1969, cat. 5, 45.

¹³⁶ R. Makjanić, *Terra Sigillata/Samian Ware found in Siscia (Sisak, Croatia) now in Archaeological Museum in Zagreb* u: R. Košćević, Remza; R. Makjanić, *Siscia - Pannonia Superior. Finds and metalworks production I*, Oxford: Tempus Reparatum, (monografija) 1996, 64. Dalje u tekstu Makjanić 1996.

Posebno omiljen i raširen oblik među rimskim stanovništvom jest poluloptasta reljefna zdjela na prstenastoj nozi sa zadebljanjem na rubu, Drag 37.¹³⁷ Ova prvotno južnogalska forma postupno je na tržištu zamijenila formu Drag 29 i opstala kao dio repertoara svih keramičarskih radionica do sredine 3. st.¹³⁸ Ispod prstenastog ruba dolazi glatka i neukrašena površina podno koje najčešće započinje friz *ovula*¹³⁹ i ostali reljefni ukrasi. S vremenom prazna površina ispod oboda postaje sve šira, a sama zdjela sve grublja.¹⁴⁰ Jedan primjerak južnogalske zdjele ovakve forme (tabla 1, kat. br. 3) pronađen je u Svetom Martinu na Muri. Prema ovulama pronađenim na ulomku dolazi se do spoznaje kako je riječ o ukrasu koji je pronađen i u Pompejima.¹⁴¹

3.1.2. Srednjogalska sigilata

Zbog velikih konkurentskih radionica iz Hispanije i Afrike koje su širile utjecaj na mediteransko gospodarstvo, neke od južnogalskih radionica u prvoj polovici 1. st. preseljene su uzvodno rijekom Ronom u središnju Galiju.¹⁴² Iako je postojao već u 1. st., glavni proizvodni centar smješten u Lezouxu¹⁴³ tek je za vrijeme cara Trajana (98. – 117. g. po. Kr.) preuzeo monopol nad širim porajnskim, podunavskim i britanskim tržištem.¹⁴⁴ Proizvodnja se proširila većim područjem Lezouxa, u Clermont-Ferrand, La Lubie, Vichy i Les Martres de Veyreu¹⁴⁶ nedaleko od Clermont Ferranda u Auvergneu.

Glina i prevlake koje prevladavaju u srednjogalskim radionicama često variraju.¹⁴⁷ Moguće je razdijeliti četiri tipa fabrikata¹⁴⁸ koji se mijenjaju shodno

---

¹³⁷ Ožanić Roguljić 2016, 30.

¹³⁸ Brukner 1981, 65.

¹³⁹ Naziv za antičke ukrase koji nalikuju na oblik jajeta.

¹⁴⁰ Ožanić Roguljić 2016, 30, prema Brukner 1981, 65; Oswald, Pryce, 97; Makjanić 1989, 134.

¹⁴¹ F. Oswald, T. Davies Pryce, G. Simpson, *An introduction to the study of terra sigillata*, novo izdanje, Farnborough, Hants 1966, 143. (XI. 6). Dalje u tekstu Oswald, Davies Pryce 1966.

¹⁴² Leleković 2007, 37.

¹⁴³ Mikl-Curk 1969, 5; Brukner 1981, 20.

¹⁴⁴ Dechelette 1904, 178, kronološki je podijelio proizvodnju iz Lezouxa u tri glavna perioda: I. period (40.-75. g), II. period (75.-110 g.) i III. period (110.-početak 3. st). Naknadno se u 3. stoljeću proizvodnja može podijeliti na još dvije faze u kojima je vidljivo opadanje proizvodnje i smanjenje tržišta. Više o periodizaciji vidjeti u: P. Bet, A. Fenet, D. Montineri, *La typologie de la sigillee lisse de Lezoux, Ier - IIIeme s. Considerations generales et formes inedites*, Société Française d'Étude le Céramique en Gaule, Actes du Congres de Lezoux (4-7 Mai 1989), Rivet L. (ur.), Marseille 1989, 37-54, 38.

¹⁴⁵ H. Vertret, *Lezoux, u: La terre sigillée gallo-romaine:*

lieux de production du Haut-Empire: implantations, produits, relations (ur: C. Bémont i J.-P. Jacob) Paris 1986, 137-164, 1986, 139; Mikl-Curk 1969, 5.

¹⁴⁶ Brukner 1981, 20.

¹⁴⁷ Makjanić 1996, 63.

¹⁴⁸ Brulet, Delage, Vilvorder 2010, 108-120.

usavršavanju radionica. Generalno, boja gline razlikuje se od žućkaste i narančaste, do boje lososa te intenzivno crvene, dok je premaz mat ili sjajan, od svijetlo crvenkaste do tamno smeđe. Fabrikat iz zrele faze 2. st. savršeno je ispečen i standardiziran, dok glina ima boju tamnog lososa do tamno crvene, a prevlaka koja se odlikuje iznimnom kvalitetom je tamno crvena.¹⁴⁹

Sigilata izrađena na prostoru današnjeg Lezouxa danas se promatra kao cjelina budući da su se majstori vrlo često selili iz jedne u drugu radionicu, stoga je vidljivo prožimanje stilova i dekora zbog velike disperzije puncu i motiva.¹⁵⁰ Moglo bi se reći kako je za materijal ove provenijencije karakterističan metopni način ukrašavanja podijeljen na ornamentalnoj traci što znači kako su se često upotrebljavali vrlo fini, gotovo filigranski razdjelnici u obliku nanizanih perli i cik-cak linija.¹⁵¹ U početku su se figure ispreplitala oko vegetabilnih motiva, a kasnije je potpuno prevladao figurativni izražaj. Neke velike radionice čiji su proizvodi široko rasprostranjeni na rimskom zapadu svoje su ukrasne principe nametali većini tadašnjih majstora.¹⁵² Grupa *Cinnamus*, nazvana po istoimenom majstoru, pojavila se u vrijeme kada su lončarske radionice u potpunosti ovladale proizvodnjom sigilate. Tada, odnosno sredinom 2. st. javlja se njegova autonomna radionica koja raste. Isprva se svi kalupi proizvode u Lezouxu, neki se proizvode na licu mjesta dok drugi idu u razne proizvodne centre koje čine grupe majstora. Nakon toga, majstori iz Cinnamusove radionice započeli su svoju originalnu proizvodnju u nekoliko proizvodnih centara u dolini Allier. Umnožavanjem kalupa omogućuje se godišnja proizvodnja nekoliko desetaka tisuća posuda stoga nije iznenađujuće da je u Galiji, rimskoj Britaniji i na Dunavu većina romaniziranih naselja među svojim stanovništvom imala barem jedan primjerak posude koju je izradila grupa *Cinnamus*. Čini se da je i *Paternus* proizvodio kalupe i punce u velikoj mjeri, slično kao i *Cinnamus*. Ostali majstori iz tog produktivnog razdoblja su *Albucius*, *Advocisus*, *Criciro/Attianus*, *Divictus*, *Doeccus* itd.¹⁵³ Iako je izdvojeno preko petsto imena, pretpostavlja se da je na prostoru Lezouxa djelovalo oko tri stotine majstora.¹⁵⁴

---

¹⁴⁹ Ibid, 120.

¹⁵⁰ Leleković 2007, 37, prema CGP: xxxv.

¹⁵¹ Mikl-Curk 1969, 5; Leleković 2007, 38.

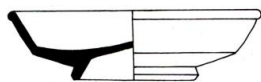
¹⁵² G. B. Rogers, *Poteries Sigillées de la Gaule Centrale II, Les Potiers*, premier Cahier du Centre Archéologique de Lezoux 1999.

¹⁵³ Brulet, Delage, Vilvorder 2010, 124.

¹⁵⁴ Vertet 1986, 139.

U Panoniji i Meziji materijal iz srednjogalskih radionica najčešće se datira od 140. do 190. g. po. Kr, odnosno pripada kasnijoj, trećoj fazi.¹⁵⁵ Keramička roba iz Lezouxa prolazila je preko istočne Galije prema gornjoj Rajni i Dunavu, otkuda je transportirana u Norik i Panoniju.¹⁵⁶ U Panoniji je dokumentiran materijal iz Vinkovaca, Osijeka, Dalja, Iloka, Vukovara, Novih Banovaca, Sremske Mitrovice, Gomolave,¹⁵⁷ Siska¹⁵⁸, Orešca¹⁵⁹, Ludbrega¹⁶⁰, Varaždinskih Toplica¹⁶¹, Ptuja, Kostolca, Beograda itd. Također sigilata s područja središnje Galije pronađena je i u Svetom Martinu na Muri¹⁶², a ulomci su obrađeni u diplomskom radu Petre Novinščak.¹⁶³

3.1.2.1. Drag 18/31

Forma Drag 18/31 spada u skupinu glatke sigilate i naziv je za duboki tanjur ili zdjelu na prstenastoj nozi čiji se centralni dio uzdiže prema sredini posude.¹⁶⁴ U odnosu na formu Drag 18, Drag 18/31 je nešto dublja i zakošenijih stijenki, a najviše se proizvodi u galskim radionicama, posebno u Lezouxu, u periodu od Domicijana do Hadrijana (81. – 117. g. po. Kr.)¹⁶⁵ Dva ulomka, jedan obod i jedno dno (tabla 1, kat. br. 4 i kat. br. 5) odgovaraju opisu forme Drag 18/31, iako ih zbog velike fragmentiranosti ne možemo točno odrediti. Prema fakturi i kvaliteti prevlake odgovaraju opisu srednjogalskih radionica.

3.1.2.2. Drag 31

¹⁵⁵ Lj. Bjelajac, *Terra sigillata u Gornjoj Meziji, Import i radionice Viminacium-Margum*, Beograd 1990, 26, dalje u tekstu Bjelajac 1990; Brukner 1981, 20.

¹⁵⁶ Štimac-Dedić 2012, 5.

¹⁵⁷ Brukner 1981, T. 12-18, 21-24, Leleković 2007, T 1- T6, Iskra-Janošić 1988: T V, 2, inv. br. GMV A – 2649, Ožanić Roguljić 2016, T 24: 6, T 59: 7, T 51: 37.

¹⁵⁸ Makjanić 1996, Plate 67: 219, 223, 224, 225; Plate 70: 249-258.

¹⁵⁹ Makjanić 1990b, T 1: 4-9.

¹⁶⁰ Štimac-Dedić 2012.

¹⁶¹ Vikić-Belančić 1972, XI, 3-5, XII 1, 4, 6.

¹⁶² Leleković 2007, 41, tablica 2.

¹⁶³ Novinščak 2004, Drag 37 (T.11, T.12, T.13, T.14), od neukrašenih primjera javljaju se Drag 18/31 (T.1: 3, T.2, T.3: 9, 10), Drag 32 (T.3: 11, T.4: 12, 13) i Drag 33 (T.4: 14, T.5: 15, 16, 17).

¹⁶⁴ Ožanić Roguljić 2016, 27-28.

¹⁶⁵ Brukner 1981, 62.

Drag 31 ili Bet 54¹⁶⁶ dublja je i pomalo grublja forma glatkog sigilatnog posuđa s užim dnom od Drag 18/31, koje se također visoko uzdiže prema centru posude, poznata iz srednjogalskih i istočnogalskih radionica iz vremena od Hadrijana do Komoda (117. – 180. g. po. Kr).¹⁶⁷ Faktura gline boje tamnog lososa te intenzivna nijansa prevlake (tabla 1, kat. br. 6) upućuje kako ulomak jednog oboda pripada formi Drag 31 iz srednjogalskih radionica, vjerojatno Lezouxa.¹⁶⁸

3.1.2.3. Drag 37

Sedam se ulomaka srednjogalske keramičke produkcije može pripisati ovoj velikoj, reljefno ukrašenoj poluloptastoj zdjeli. Ovaj je materijal karakterističan po metopnom načinu ukrašavanja koji se očituje u vrlo precizno izrađenim perlastim razdjelnicima koji uokviruju motive.¹⁶⁹ Svi se ovi nalazi mogu svrstati u nekoliko faza 2. st. Najraniji nalaz (tabla 2, kat. br. 8) pripisuje je majstoru Cinnamu ili Pugnu (135. – 165. g. po. Kr.) ili (135. – 180. g. po. Kr).¹⁷⁰ Najveći ulomak uopće pronađen (tabla 2, kat. br. 7) pripada zdjeli Drag 37 srednjogalske provenijencije, ali nažalost, dosta je fragmentiran stoga prikazi nisu jasni. Unatoč fragmentiranosti, jasno su uočljivi različiti segmenti reljefne posude ovog tipa, odnosno sačuvan je širok obod, ispod kojeg slijedi glatki prazan prostor, zatim započinje horizontalni pojas *ovula* te niz sitnih perlastih razdjelnika i astragala koji uokviruju neodređeni životinjski motiv omeđen kružićima i rozetom. O vrijednosti, skupocjenosti i koristi ovog nalaza puno govori i olovna plomba kojom su vjerojatno još za antičkog razdoblja popravljana oštećenja. Zdjela bi se, sudeći po dekorativnim elementima, mogla pripisati majstoru Cinnamu ili pak Albuciju.¹⁷¹ Još se jedan ulomak (tabla 3, kat. br. 12) ističe po svojoj važnosti, a to je također dio zdjele Drag 37 koji na sebi ima jako fragmentiran pečat koji se proteže

---

¹⁶⁶ P. Bet, A. Fenet, D. Montineri, *La typologie de la sigillée lisse de Lezoux, Ier - IIIeme s. Considerations generales et formes inédites*, Société Française d'Étude le Céramique en Gaule, Actes du Congrès de Lezoux (4-7 Mai 1989), L. Rivet (ur.), Marseille 1989, 37–54, 42. Dalje u tekstu Bet, Fenet, Montineri, 1989.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Brulet, Delage, Vilvorder 2010, 108-120.

¹⁶⁹ Leleković 2007, 38.

¹⁷⁰ Više vidjeti u: G. Rogers, G. Simpson, *Cinnamus de Lezoux et quelques potiers contemporains*, Gallia 27, 1969, 3-14.

¹⁷¹ Štimac-Dedić 2012, 7.

dijagonalno ispod niza *ovula* s oznakama (AD)?VO. Moguće ga je pripisati majstoru Advocisu iz Lezouxa koji je djelovao između 160. – 190. g. po. Kr. upravo zbog ukrasa kopljastog lista koji je karakterističan za njegov opus.¹⁷²

Tablica niže donosi sve potencijalne srednjogalske majstore ili radionice koje su izrađivale i/ili razmjenjivale punce koje su pronađene na evidentiranim ulomcima iz Svetog Martina na Muri.

MAJSTOR/RADIONICA	BR.ULOMAKA.	DATACIJA
<i>Cinnamus</i>	2	150.-190.
<i>Albucius</i>	1	110.-200.
<i>Pugnus</i>	1	135.-180.
<i>Secundus I</i>	1	120.-140.
<i>Tigotalus</i>	1	155.-180.
<i>Divixtus</i>	1	140.-195.
<i>Fgientinus</i>	2	160.-195.
<i>Advocisus</i>	1	160.-190.
<i>Docilis I</i>	1	130.-155.
<i>Laxtucissa</i>	1	150.-175.
<i>Quintilianus</i>	1	150.-175.
<i>Iustus/Paternus II</i>	1	150.-180.

Tablica 2 – Imena mogućih srednjogalskih majstora (radionica) s datacijama.¹⁷³

Izdvojeno je ukupno 8 ulomaka kojima je moguće odrediti majstora, a popis potencijalnih majstora uključuje ova imena: *Cinnamus*, *Albucius*, *Pugnus*, *Secundus I*, *Tigotalus*, *Divixtus*, *Fgientinus*, *Advocisus*, *Docilis I*, *Laxtucissa*, *Quintilianus* i *Iustus/Paternus II*. Prema imenima majstora, srednjogalska keramika pronađena u Svetom Martinu na Muri datira se od 110. g. po. Kr. do 200. g. po. Kr.

¹⁷² Vikić-Belančić 1972, 94.

¹⁷³ Datirano prema: A. Stanfield i G. Simpson, *Central Gaulish potters*, London 1958 i A. Gavrielatos, *Names on Gallo-Roman terra sigillata (1st – 3rd C. A.D.)*, doktorska disertacija, University of Leeds 2012.

3.1.3. Istočnogalska i gornjogermanska sigilata

Početak proizvodnje u istočnogalskim radionicama podudara se s trećom fazom proizvodnje u Lezouxu.¹⁷⁴ Najpoznatije radionice, koje predstavljaju prijelaznu fazu proizvoda iz srednjogalskih radionica i Rheinzabern smjestile su se na prometnom pravcu koji je povezivao Lyon i Trier¹⁷⁵, točnije u La Madeleine, Lavoye, Luxeuil, Ittenweiler, Mittelbronn, Heiligenberg, Blickweiler, Eschweilerhof i Trier.¹⁷⁶ S obzirom kako je u ovom dijelu nekadašnjeg Rimskog Carstva pronađeno doista malo nalaza, brojni autori zaključuju kako se eksport odvijao u suprotnim pravcima.¹⁷⁷ Pronađeni ulomci iz Ittenweilera i Heiligenberga uglavnom potječu s vinkovačkog područja¹⁷⁸, a istočnogalske keramike ima u Sisku, Osijeku i Ptuju.¹⁷⁹ Većina majstora iz istočnogalskog podneblja, pogotovo iz Heiligenberga, preselila se u najdugovječnije, a možda i najveće središte koje se nalazilo u Rheinzabernu.

3.1.4. Radionica Rheinzabern

Mjesto Rheinzabern smjestilo se u Gornjoj Germaniji, na obali Rajne. Mnogobrojna iskopavanja pokazala su da je rimska okupacija odgovarala onoj kakva se odvijala u većini malih gradova koji su presijekali važna rimska središta, odnosno cestu koja je povezivala Strasbourg s Mayencom. Otkriće italsko-galskog posuđa i južnogalske sigilate pokazuje da je prije uspostave najpoznatijih keramičkih radionica koje su proizvodile sigilatu, mjesto pretrpjelo fazu okupacije i to iz tiberijanskog razdoblja. Keramičarski obrt tada je nastao kao relativno malen, predstavljajući tek nekoliko lončarskih radionica za izradu fine keramike za lokalnu upotrebu i prije svega, radionice za izradu vojnih pločica.¹⁸⁰ Studije o početku proizvodnje rheinzabernške sigilate pokazuju kako su prvi lončari započeli djelovati sredinom 2. st. po. Kr., nakon

---

¹⁷⁴ B. Vikić-Belančić, *Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba*, Arheološki Vestnik, 19, 1968, 514, dalje u tekstu Vikić-Belančić 1968; Brukner 1981, 21; Bjeljajac 1990, 75; Ožanić-Roguljić 2016, 20.

¹⁷⁵ Leleković 2007, prema J. M. Demarolle, *Les conditions de la première implantation des ateliers Médiomatriques*, u: relations (ur.) C. Bémont, J.-P. Jacob, *La terre sigillée gallo-romaine: lieux de production du Haut-Empire: implantations, produits*, Paris 1986, 175, 177. Dalje u tekstu Demarolle 1986.

¹⁷⁶ Brukner 1981, 21; Ožanić Roguljić 2016, 20.

¹⁷⁷ Brukner 1981, 21.

¹⁷⁸ Leleković 2007, 43-48.

¹⁷⁹ Brukner 1981, T.13,5; 69; Mikl-Curk 1969, 17; R. Makjanić, *Sisak - terra sigillata, iskopavanja 1990.*, Opuscula archaeologica, vol.20, br. 1, 69, dalje u tekstu Makjanić 1990a.

¹⁸⁰ F. Vilvorder, *Les productions de céramiques engobées et métallescentes dans l'Est de la France, la Rhénanie et la rive droite du Rhin*, 69-126, u R. Brulet, R. P. Symonds, F. Vilvorder, *Céramiques engobées et métallescentes gallo-romaines*, Actes du colloque organisé à Louvain-la-Neuve le 18 mars 1995, 1999.

150. godine, a keramika se proizvodila sve do 270. g. po. Kr.¹⁸¹ Neki od prvih majstora dolaze iz južnijih radionica smještenih u blizini rijeke Rajne, osobito iz Heiligenberga, dok su prema nekim hipotezama majstori stizali i iz sjeveroistočnih te srednjogalskih radionica. Vrlo razvijena prometna veza pogodovala je velikom uvozu robe iz Rheinzaberna koja je najviše zastupljena upravo u Donjoj Panoniji i okolnim provincijama, a nalazi se podjednako u civilnim i vojnim naseljima u periodu od M. Aurelija do A. Severa.¹⁸² Pretpostavlja se kako je podunavska regija bila glavno tržište rheinzabernške provenijencije.¹⁸³

U kontekstu sustavnih ili zaštitnih iskopavanja ovaj lokalitet zasigurno jest jedan od najbolje dokumentiranih proizvodnih centara u sjeveroistočnoj Galiji. Blizu naselja i u neposrednoj blizini rimske ceste identificirane su strukture korištene kroz različite faze proizvodnje, a to su prije svega prostori za pripremu i spremnici za taloženje gline u različitim veličinama. Velike četvrtaste radionice korištene su za izradu, sušenje i skladištenje izrađenih komada. U blizini ovih građevina pronađeno je desetak peći.¹⁸⁴ Iako sva ova otkrića pokrivaju veliko znanstveno područje i tiču se različitih sektora, do danas nije moguće predložiti koherentnu evoluciju lončarskih radionica i nalazišta iz 1. i 2. st. naše ere.

Tipična je glina rheinzabernške sigilate narančasto crvene do narančaste boje s nekoliko primjesa koje su vidljive golim okom. Premaz je narančasto crvena do smeđa, obično tamnija od gline, često sjajna dok se katkad doima kao „preljev“ koji iz različitih kutova mijenja boju. Mikrogena matrica prikazuje točkaste vapnaste primjese koje se mogu uočiti običnim povećalom, a rijetki su kvarc, bijeli minerali i željezovi oksidi uglavnom male veličine.¹⁸⁵ Dugotrajnost rheinzabernške produkcije na kraju je rezultirala oscilacijom kvalitete, boje, fakture prevlake i ukrašavanja što implicira zahtjevnu obradu materijala.¹⁸⁶

---

¹⁸¹ H. Bernhard, Zur Diskussion um die Chronologie Rheinzaberner Relieftöpfer, *Germania* 59, 1981, 79-93. Dalje u tekstu Bernhard 1981.

¹⁸² Ožanić Roguljć 2016, 20.

¹⁸³ A. W. Mees, *Organisationsformen römischer Töpfer - manufakturen am Beispiel von Arrezzo und Rheinzabern, Römisch - Germanisches Zentralmuseum Monographien Band 52*, Mainz 2002, 126-127, dalje u tekstu Mees 2002.

¹⁸⁴ Brulet, Delage, Vilvorder 2010, 174-175 prema Rau 1976, 1977a i b; Reutti 1983 i 1984.

¹⁸⁵ Ibid, 174.

¹⁸⁶ Leleković 2007, 54.

Proučavanje ukrasa oblikovanih u kalupima važan je dio istraživanja, a vrlo rani interes za ove ukrase rezultirao je mnogobrojnim publikacijama, počevši od Ludowicijevih pet kataloga¹⁸⁷ koji predstavljaju početak sustavne tipološke obrade materijala.¹⁸⁸ Tipološki obrađujući sigilatu iz Rheinaberna, H. Ricken je na temelju obrade ukrasa nastavio Ludowicijev rad i razvrstao skupine koje pripadaju produkciji određenog majstora, objavivši šest kataloga (RI-LU).¹⁸⁹ Kasnije je C. Fischer upotpunila Rickenov rad te prema prijašnjim spoznajama izradila novi popis svih majstora koji su koristili određenu puncu.¹⁹⁰ Ipak, terminološki ostaje nejasno jesu li fraze „majstor“ i „radionica“ sinonimi jer očito je kako se mnoge punce pojavljuju kod više različitih „majstora“ što upućuje na radioničku zadrugu.¹⁹¹

Ovi su katalogi omogućili olakšano razvrstavanje materijala po tipološkim skupinama, no kronološke odnose bilo je teško uspostaviti.¹⁹² Definirane skupine materijala (RI-FI) većinom su povezane s imenima koja se nalaze na pečatima. Skupine su posložene određenim redoslijedom, no nije jasno po kojem kriteriju, stoga je mnoštvo autora to pripisivalo kronološkim karakteristikama.¹⁹³ Klasičan tipološki postupak, odnosno datiranje putem novca ili usporedba s obzirom na tipološku sličnost novca i dekora na sigilatnom posuđu, nisu polučili rezultate upravo radi kompleksnosti i dugovječnosti proizvodnje.¹⁹⁴ Ipak, Bernhard je u svom radu primijenio statističku metodu na Rickenovim skupinama kojom je izračunao sličnost među pojedinim „majstorima“. Grupiravši Rickenovu skupinu obzirom na upotrebu puncu, razjasnio je sličnost s određenim majstorima i svrstao ih u tri velike skupine, ali ipak nije odredio točan vremenski okvir unutar svake zasebne skupine.¹⁹⁵ Postoje neke skupine („majstori“ ili „radionice“) iz različitog statističkog niza koje upotrebljavaju iste punce što implicira na mogućnost razmjene ili pak veoma dugoročnu upotrebu istih matrica.¹⁹⁶

---

¹⁸⁷ W. Ludowici, *Aus meinen Ausgrabungen in Rheinabern, Katalog (I–V)*, München 1904-1927.

¹⁸⁸ Leleković 2007, 49; Brulet, Delage, Vilvorder 2010, 188.

¹⁸⁹ W. Ludowici, H. Ricken, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinabern: Tafelband*, Katalog I-VI, Speyer 1948, dalje u tekstu RI-LU.

¹⁹⁰ H. Ricken i C. Fischer, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinabern*, Bonn 1963, Dalje u tekstu RI-FI.

¹⁹¹ Leleković 2007, 50.

¹⁹² Ibid., prema I. Huld-Zetsche, u: F. K. Bittner, *Zur Fortsetzung der Diskussion um die Chronologie der Rheinaberner Relieföpfer*, Bayerische Vorgeschichtsblätter 51, 1986, 233-259.

¹⁹³ Bernhard 1981, 80.

¹⁹⁴ Leleković 2007, 50-51.

¹⁹⁵ Bernhard 1981, u svom je djelu diferencirao skupine: I a-b, II a-c, III a-c.

¹⁹⁶ Leleković 2007, ibid. Bernhardova podjela važan je alat, ali ne i relativno ili apsolutno kronološka odrednica pri svrstavanju materijala.

Nadalje Bittner je u svoje istraživanje utkao nove podatke – materijal iz tzv. arheoloških vremenskih kapsula datiranih novcem te samu formu korištenih posuda, što se očituje u fazama proizvodnje pojedinih majstora ili radionica.¹⁹⁷ Konačno je Mees¹⁹⁸ iznio drugačiju podjelu kojom je materijal svrstao u sedam tzv. Jaccardovih skupina koje se interpretiraju kao radionice ili radioničke zadruge koje su djelovale dugi niz godina, a same skupine dijele se na manje etape, odnosno generacije.¹⁹⁹

Dakle istočnogalske i gornjogermanske radionice predstavljaju prijelaznu grupu između srednjogalske i rheinzabernške proizvodnje te većina lončara s tog područja nastavlja s radom u Rheinzabernu. U Rheinzabernu pak proizvodnja traje do nedefinirane gornje granice, negdje do sredine 3. st.,²⁰⁰ a potpisi majstora dodaju se naknadno što je posljedica ogromne distribucijske i proizvodne mreže koja se širi dalje u Westendorf i druge radionice.²⁰¹ Stoga je zbog nemogućnosti točnog definiranja (radi prevelike fragmentiranosti, velike sličnosti fabrikata, istih majstora, vrlo nejasnih kronoloških odnosa i manjka dostupne literature), u nastavku ovog rada keramički materijal iz istočnogalskih radionica i Rheinzaberna (te Pffafenhoffena) koji je pronađen u Svetom Martinu na Muri naveden pod istom formom, dok se u katalogu može detaljnije vidjeti koje je ulomke bilo moguće pripisati određenoj radionici.

3.1.4.1. Drag 18/31, Lud Sb, Drag 31

Tri ulomka pripadaju obliku Drag 18/31, dva obliku Lud Sb i jedan se ulomak može pripisati obliku Drag 31. Ova prvotno galska forma glatkog tanjura ili zdjele na prstenastoj nozi koja se postupno razvijala nastavlja se intenzivno proizvoditi u radionicama rheinzabernških oficina. Izdvajanje materijala iz Rheinzaberna olakšano je upravo zbog intenzivno crvene boje i fature te crvene prevlake kakva odlikuje te

¹⁹⁷ Ibid. prema: F. K. Bittner, *Zur Fortsetzung der Diskussion um die Chronologie der Rheinzaberner Relieftöpfer*, Bayerische Vorgeschichtsblätter 51, 1986. Bittner 1986 je raspodijelio proizvodnju u dvije faze koje su se postupno izmijenile kroz duži niz godina, I. traje od početka sredine 2. st. do 190. – 210. g. po. Kr, a II. od početka 3. st. do 260. – 275. g. po. Kr.

¹⁹⁸ Opširnije vidjeti u: Mees 2002.

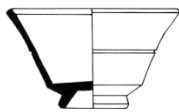
¹⁹⁹ Leleković 2007, 52-53.

²⁰⁰ Prema I. Miletić Čakširan, *Tipološko kronološka klasifikacija rimske keramike iz Siscije*, doktorski rad, Zagreb 2019, 113. (Dalje u tekstu Miletić Čakširan 2019) rheinzabernška produkcija pronađena u Sisciji traje od 160. do 260. g.

²⁰¹ Brukner 1981, 21.

proizvode. Primjerke ovog tipa posude izrađene u Rheinzabernu, a pronađene u Svetom Martinu na Muri raspoznajemo po fakturi (tabla 5, kat. br. 23, kat. br. 24, tabla 6, kat. br. 25.), ali postoje i primjerci koje je teško točno smjestiti prema mjestu proizvodnog centra, iako se čini da potječu baš s prostora istočnogalskih i gornjogermanskih radionica te Rheinzaberna. Primjerice jedan ulomak forme Lud Sb ili Drag 31 pečatiran je, a vidljiv je ostatak slova *IVI* ili *M* uokvirenih u *planta pedis*. Moguće je kako slova predstavljaju potpis majstora Julianima koji je djelovao među istočnogalskim radionicama tijekom Hadrijanova doba.²⁰²

3.1.4.2. Drag 33

Šalica oblika Drag 33 glatka je sigilata karakteristična za proizvodne centre srednjogalske i istočnogalske te radionice Rheinzaberna i Westendorfa.²⁰³ To je šalica na visokoj stožastoj nozi čije se stijenke konično dižu do naglašenog ruba. Za srednjogalske tipove česte su tanje, konkavne stijenke, dok šalice iz Rheinzaberna odlikuju deblje i veće stijenke.²⁰⁴ Prvotno se počinju distribuirati iz radionica u Lezouxu²⁰⁵, a kronološki se u Panoniji ovaj oblik najčešće javlja u Hadrijanovo doba sve do sredine 3. stoljeća.²⁰⁶ U Petoviju je pronađen čak 31 primjerak ovog oblika proizveden u rheinzabernškim radionicama²⁰⁷, a ima ih i u Sisciji, dok su dva primjerka pronađena na lokalitetu u Svetom Martinu na Muri (tabla 7, kat. br. 30, kat. br. 31).

3.1.4.3. Drag 32

Nova, mlađa forma glatke sigilate nastala je u rheinzabernškim i istočnogalskim radionicama te u Westendorfu tijekom druge polovice 2. st. i u 3. st.²⁰⁸ spada u najčešće oblike glatke sigilate u Rheinzabernu.²⁰⁹ To je oblik dubokog tanjura na prstenastoj nozi

²⁰² D. Gabler, *Terra sigillaták az aquincumi canabaebol*, Budapest régiségei 2002, 35, 242, T4:7.

²⁰³ Brukner 1981, 61.

²⁰⁴ Ožanić Roguljić 2016, 28 prema Gabler 1976, 40, Bjeljajac 1990, 126, Makjanić 1996, 94.

²⁰⁵ D. Gabler, *Die Sigillaten von Gebiete der Hercules-Villa in Aquincum*, AAH XXVIII, Budapest 1976, 40.

²⁰⁶ Miletić Čakširan 2019, 107.

²⁰⁷ Makjanić 1996, 94 prema Mikl-Curk 1969, Gabler 1986, 150.

²⁰⁸ Ibid, 63.

²⁰⁹ Makjanić 1990, 94.

s jednostavnim zaobljenim ravnim ili blago uvučenim rubom. U antičkom Halikanu pronađena su četiri primjerka koja pripadaju ovom obliku, a jedan od njih može se pripisati proizvodnji u Pfaffenhoffenu, upravo zbog svoje drugačije teksture i boje prevlake (tabla 15, kat. br. 68).²¹⁰

3.1.4.4. Drag 37

Najviše objavljenih primjeraka zdjele Drag 37 može se pripisati radionici u Rheinzabernu.²¹¹ Petnaest se ulomaka (tabla 9, tabla 10, tabla 11, kat. br. 46, kat. br. 47, kat. br. 48, kat. br. 49) s dosta velikom sigurnošću može pripisati ovom popularnom i vrlo čestom obliku, a ukoliko je bila moguća, tipologija ukrasa izvedena je prema standardiziranim katalozima RI-FI te kronološki popraćena Bernhardovom i Bittnerovom kronologijom.

Izdvojeno je ukupno 9 ulomaka kojima je moguće odrediti imena majstora, odnosno popis mogućih majstora/radionica koji se prema standardiziranim katalozima preklapaju s keramikom pronađenom u Svetom Martinu na Muri. Dakle najviše se ulomaka može pripisati krugu *Cerialis* koja pripada skupini IB prema Bernhardovoj kronologiji, Cobnertus I, II i III pripadaju IA skupini²¹² dok su svi ostali navedeni u katalogu na kraju ovog rada.

Majstor/radionica br. ul.	
<i>Cerialis I</i>	2
<i>Cerialis II</i>	2
<i>Cerialis III</i>	2
<i>Cerialis IV</i>	3

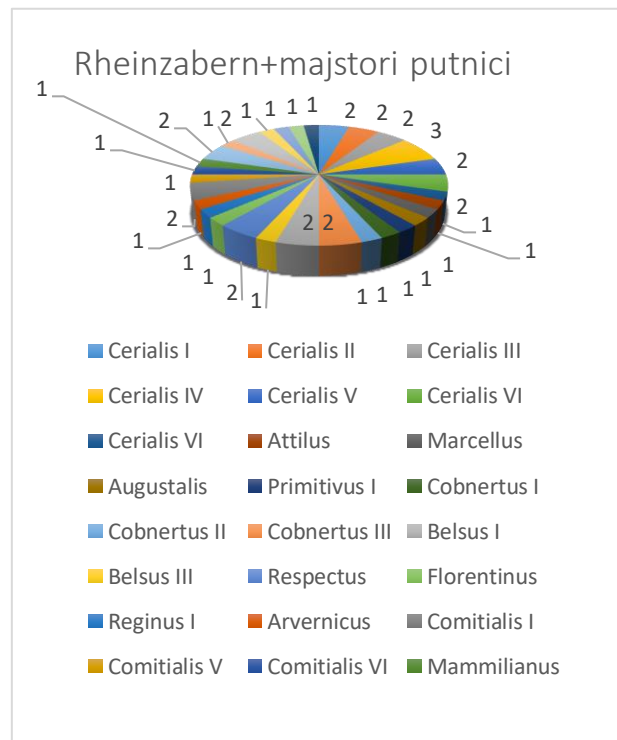
²¹⁰ C. Gugl, M. Kronberger, K. Kührtreiber, S. Radbauer, *Die Canabae von Carnuntum I, Archäologische und GIS-analytische Auswertung der Oberflächensurveys 2009-2010*, 2015, Dalje u tekstu Gugl, Kronberger, Kührtreiber, Radbauer 2015.

²¹¹ Brukner 1981: T 25: 32, 33, 36; T 26: 38–40, 42; T 27: 51, 52, 54; T 28: 58; T 29: 69, 72, 75; T 30: 78; Iskra-Janošić 1988: T I: 2–4; T II: 1, 2, 3, 5; T III: 1–5; T V: 3; Iskra-Janošić 1999: kat. br. 286, 290, 292; Leleković 2007a: 46, Sl. 1; 2008: 181, Fig. 2., 3, Ožanić-Roguljić T 1: 2, 4, T 24: 3, 5, T 3: 11, 14, 19, 21, 22, 25, 3, T 49: 5?, 6, 7?, 8–10, T 50: 13–15, T 7: 23, 24, 28–31, T 52: 40, 45, 48.

²¹² H. Bernhard, *Zur Diskussion um die Chronologie Rheinzaberner Relieftopfer*, *Germania* 59, 5, 1981, 79-93.

<i>Cerialis V</i>	2
<i>Cerialis VI</i>	2
<i>Cerialis VI</i>	1
<i>Attilus</i>	1
<i>Marcellus</i>	1
<i>Augustalis</i>	1
<i>Primitivus I</i>	1
<i>Cobnertus I</i>	1
<i>Cobnertus II</i>	1
<i>Cobnertus III</i>	2
<i>Belsus I</i>	2
<i>Belsus III</i>	1
<i>Respectus</i>	2
<i>Florentinus</i>	1
<i>Reginus I</i>	1
<i>Arvernicus</i>	1
<i>Comitalis I</i>	2
<i>Comitalis V</i>	1
<i>Comitalis VI</i>	1
<i>Mammilianus</i>	1
<i>Victorinus II</i>	2
<i>Castus</i>	1
<i>Pupus</i>	2
<i>Augustinus III</i>	1
<i>Julius II</i>	1
<i>Julianus I</i>	1
<i>Victor I</i>	1

Tablica 3 – Prikaz mogućih rheinzabernških majstora i/ili radionica na ulomcima iz Svetog Martina na Muri.

3.1.5. Radionice s panonsko-mezijuskog prostora

Radionice u Akvinku, Viminacij-Margu i Radionica X čija lokacija još uvijek nije pouzdano poznata, djeluju u panonsko-mezijuskom predjelu, a udio keramike pronađene u Panoniji koji pripada tim radionicama jest 5,6%.²¹³ Proizvodi ovih radionica distribuirali su se isključivo u Panoniji, Meziji i Dakiji, stoga ih često

²¹³ Ožanić-Roguljić 2016, 21.

smatramo lokalnom proizvodnjom.²¹⁴ Što se tiče datacije ove vrste materijala ne može se pouzdano reći u kojem je trenutku uz uvoz sa zapada pokrenuta i lokalna proizvodnja. Vidljivo je kako su te lokalne radionice pod velikim utjecajem majstora iz Lezouxa i Rheinzaberna, iako Radionica X producira keramički materijal pod snažnim utjecajem neke lokalne tradicije neusporedive s bilo kojom skupinom materijala iz zapadnih radionica. Ukoliko su panonske radionice istovremene kao i one na zapadu, postoje pretpostavke da je to zbog situacije vezane uz Markomanske ratove (166. – 180. g. po. Kr.) kada je radi velike koncentracije vojske uz Dunav, potražnja tere sigilate bila ogromna, a ekonomske veze sa zapadnim tržištem vrlo nepogodne što je otežavalo i usporavalo trgovinu.²¹⁵

Šest ulomaka (tabla 15, kat. br. 69, kat. br. 70, kat. br. 71, kat. br. 72, kat. br. 73, kat. br. 74) iz Svetog Martina na Muri pripisano je skupini lokalne panonsko-mezijske produkcije. Iako je ranije spomenuto kako je u istraživanjima pronađeno nekoliko lončarskih peći, zbog gotovo potpune razorenosti i manjka konkretnog materijala oko peći ne može se utvrditi jesu li ovi ulomci izrađeni i producirani baš na ovom lokalitetu ili su uvezeni u Halikan. Kako je riječ o vrlo fragmentiranim ulomcima bez ukrasa od kojih se jedan uklapa u oblik Drag 32, a drugi u oblik Drag 37, stavljeni su u kategoriju lokalne keramike isključivo zbog razlike u boji i kvaliteti premaza, ali teško ih je pripisati određenoj radionici, iako bismo ih na prvu mogli svrstati Radionici X koja također još nije ubicirana.²¹⁶ To su ulomci mekše svijetlo narančaste, katkad i sivkaste fature s narančastim prevlakama koje se u ovom slučaju mogu nazvati premazi.

3.2. Panonska siva keramika

Naziv panonska siva keramika tradicionalno se odnosi na posuđe s finom, tankom te često sjajnom crvenom ili sivom prevlakom, koju je u ovom slučaju prikladnije nazivati premazom. Obične sive posude s premazom također pripadaju ovoj

---

²¹⁴ Leleković 2007, 81.

²¹⁵ Ibid, 81-83.

²¹⁶ Ožanić-Roguljić 2016, 21, postoji mogućnost da se nalazila u Cibalama ili prema Brukner 1981, 23 u Sisciji.

skupini.²¹⁷ Posuđe se najčešće ukrašavalo pečatima, kotačićem ili ruletiranjem, dok su tipični oblici prvotno tradicionalnih latenskih karakteristika, potom oni koji imitiraju originalnu teru sigilatu (Drag 27, Drag 30, Drag 36, Drag 37) najčešće zdjele, pored kojih se proizvode forme tipične zasebno za Panoniju. Također izrađuju se vrčevi i lonci bez sjajnog premaza već samo s tankim mat slojem sive boje (*Pannonische grauware*).²¹⁸ Geografski, proizvodnja u panonskim radionicama dijeli se na tri glavne grupe²¹⁹, a to su istočna, zapadna i južna Panonija.²²⁰ Na području Norika, Panonije, Mezije i Dalmacije²²¹ potvrđena je distribucija nalaza koji pripadaju ovoj vrsti keramike.²²²

Dno zdjele (tabla 19, kat. br. 92) panonske sive keramike s pečatom u stratigrafskoj jedinici u sloju SJ 307 s iskopavanja u Svetom Martinu na Muri, a iako možda ne pripada skupini luksuznog stolnog posuđa, izdvojeno je u ovom radu. Riječ je najvjerojatnije o zdjeli ili tanjuru većih dimenzija na prstenastom dnu. Glina je neravnomjerno pečena, a u njoj je prisutno puno sitnih kvarcnih i željeznih primjesa, dok premaz možda nije postojao ili, ako jest, nije sačuvan. Najzanimljiviji je dio upravo pečat smješten s unutrašnje strane posude na kojem je zrcalnom projekcijom dva puta utisnut natpis *VERVSRE* koje se nalazi u isto tako zrcalno otisnutom biljnom ornamentu koji stilski pripada panonskoj keramici, vjerojatno zapadnom krugu. Ime *Verus* često je u Južnoj Galiji, Noriku i Panoniji gdje se prvenstveno javlja na nadgrobnim spomenicima i teri sigilati. Panonske sigilate s tim imenom poznate su iz Akvinka i Brigečija²²³, dok je jedno dno s natpisom *VERUS•F*²²⁴ zasigurno pripadnik zapadnopanonske grupe iz Magyarszerdahelyja²²⁵ datiran u 2. ili 3. st. po. Kr.

---

²¹⁷ A. Nagy, *Resatus and the Stamped Pottery*, Aquincum Studies 1, Budapest History Museum 2017, 6. Dalje u tekstu Nagy 2017.

²¹⁸ K. Jelinčić Vučković i A. Bertol, *Rimsko selo u provinciji Gornjoj Panoniji: Virovitica Kiškorijska Jug*, Zagreb, Institut za arheologiju, 2015, 105. Dalje u tekstu Jelinčić, Vučković i Bertol 2015.

²¹⁹ <https://www2.rgzm.de/Transformation/Magyarorszag/Glanztonware/GlanztonwareEnglisch.htm>

²²⁰ Nagy 2017, 6-7.

²²¹ I. Ožanić Roguljić i A. Konestra, *Pannonische glanztonware in Roman Dalmatia*, III. Međunarodni arheološki kolokvij „Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru“ Crikvenica (Hrvatska), 4. i 5. studenoga 2014., 2014.

²²² Ožanić Roguljić 2016, 21.

²²³ <https://www2.rgzm.de/Transformation/Magyarorszag/Glanztonware/GlanztonwareEnglisch.htm>

²²⁴ É. Maróti, *Római kori pecsételt kerámia Nyugat-Pannoniában*, Zalai Múzeum 1 1987, 96, br. 10.

²²⁵ <https://www2.rgzm.de/Transformation/Magyarorszag/Glanztonware/GlanztonwareEnglisch.htm>

Sl. 19 – Prikaz vegetabilnog motiva s dvostrukim pečatom „VERVSRE“ na dnu posude (tabla 19, kat. br.92)

3.3. Keramika tankih stijenki

Posebna vrsta rimske luksuzne stolne keramike nazvana je keramikom tankih stijenki upravo zbog debljine stijenki koja se kreće između 0,5 i 5 milimetara,²²⁶ s prosječnom debljinom od 2 do 3 milimetra.²²⁷ Karakteristične su forme manjih dimenzija, poput čaša, šalica i zdjelica, ali postoje i veći oblici koji se zbog karakteristično tankih stijenki pripisuju ovoj vrsti keramike.²²⁸ U julijevisko-klaudijevsko doba (49. – 68. g. po. Kr.) u Donjoj Panoniji javljaju se preko posrednika iz Akvileje prvi importi sjevernoitalske robe, kako tere sigilate tako i keramike tankih stijenki.²²⁹ Već od 2. st. pr. Kr. proizvodnja keramike tankih stijenki dominirala je širom italskog područja, a trajala je sve do 2. st. po. Kr.²³⁰ Keramika tankih stijenki vrlo je dobar pokazatelj novog ukusa koji se javlja u 1. st. na prostoru Panonije, a dokaz je dolaska obrtnika i vojske te novih trgovinskih putova. Također pojava ove keramike istovremena je s domorodačkom keramikom.²³¹ Osim u padanskim radionicama, keramika tankih stijenki proizvodila se i u provincijama. Središta provincijalne proizvodnje smještena su na hispanskom, galskom, britanskom, germanskom, porajnskom i podunavskom, odnosno panonskom području uz *limes*²³² - u Ptuju, Gomolavi i Sirmiju.²³³

²²⁶ I. Ožanić Roguljić, *Keramika tankih stijenki s tri odabrana položaja u Vinkovcima*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 24, 2007, 173. Dalje u tekstu Ožanić-Roguljić 2007, prema Montana et al. 2003, 375.

²²⁷ M. Crnković, *Keramika tankih stijenki s područja rimske Murse*, doktorski rad, Zadar 2017, 26. Dalje u tekstu Crnković 2017.

²²⁸ Ibid., 30.

²²⁹ Ibid., E. B. Vago, *Die oberitalisch-padanische aufgaben – Sigillata in Transdanubien*, ActaArchHung 29, Budapest 1977, 77-124, 78-80, Brukner 1981, 19.

²³⁰ Ožanić-Roguljić 2016, 21.

²³¹ Ožanić-Roguljić 2007, 174; Brukner 1981, 37; Iskra-Janošić 2001, 57.

²³² Crnković 2017, 31 prema Borzić 2010, 232.

²³³ Miletić Čakširan 2019, 27 prema Brukner 198, 36, Plesničar-Gec 1990, 149, Istenič 1999, 114, Ožanić Roguljić 2007, 174.

Ovakva keramika radila se ručno u kalupima²³⁴ ili na lončarskom kolu od fine i pročišćene gline, ili pak one s primjesama, a pečena je redukcijom ili oksidacijom. U Svetom Martinu na Muri pronađena su tek tri dosta fragmentirana ulomka koja pripadaju ovakvoj vrsti luksuznog stolnog posuđa. Jedan od ulomaka (tabla 19, kat. br. 95) analogno keramici iz Siscije²³⁵ prema svom se fabrikatu može pripisati Fabrikatu G iz Magdalensberga.²³⁶ Čaša je sačuvana u svom gornjem dijelu, samo u obodu, a kako su za ovaj fabrikat karakteristični ukrasni zarezi na trbusima zdjelica i čaša, ne može se sa sigurnošću reći je li riječ točno o tipu koji se proizvodio od tiberijevskog do julijevsko-neronijanskog razdoblja.²³⁷ Moguće je da se radi o obliku KTS Č-1 koji se naziva po tipologiji izrađenoj prema materijalu u Mursi.²³⁸ Još bi se jedan ulomak glatke keramike s pjeskovitom površinom mogao pripisati obliku KTS Č-1 (tabla 19, kat. 93). Ulomak (tabla 19, kat. br. 94) bi po svom fabrikatu mogao odgovarati različitim provincijama. To je fina, pročišćena i mekana svijetlo siva glina s tamno sivim premazom koji je djelomično ukrašen urezivanjem i dodavanjem horizontalnih plastičnih trakica. Morfološki, riječ je o zdjelici ili čašici koja nema izvučen, već ravan rub. Najsličniji je nekim ulomcima iz Murse, iako im ne odgovara po vrsti i boji gline.²³⁹

4. Zaključna razmatranja

Analizom odabranog keramičkog materijala pronađenog od 2015. do 2018. godine u mjestu Sveti Martin na Muri sastavljen je katalog od 95 i brojeva koji čine tera sigilata, keramika tankih stijenki i panonska siva keramika. Najveći udio pripada teri sigilati, dok su keramici tankih stijenki pripisana 3 ulomka, a panonskoj sivoj keramici jedan. Ukupno 43.1% čini reljefna tera sigilata koja je najviše pronađena u obliku – Drag 37 i 19.9% glatke tere sigilate koja je učestala u raširenoj formi plitke zdjele ili tanjura – Drag 18/31 i njenim prelaznim oblicima. Vidljivo je kako se oblik zdjele

---

²³⁴ Z. Wiewegh, *Rimska keramika iz Siska s lokaliteta „Kovnica“: Istraživanja iz godine 1985*, *Opuscula archaeologica* 25, 2001, 89-149, 101. Dalje u tekstu Wiewegh 2001.

²³⁵ Miletić Čakširan 2019, Prilog 2/sl. 63 i sl.64., 35.

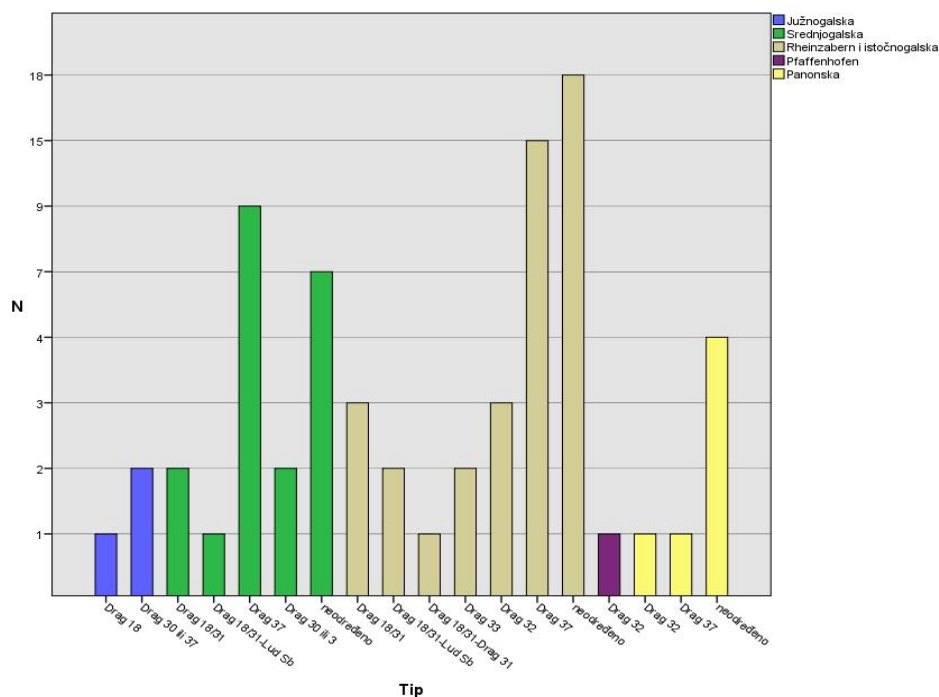
²³⁶ E. Schindler-Kaudelka i G. Schneider, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg 2, Die pareti sottili von Südhang des Magdalensberges*, u: (ur.) G. Piccottini, *Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1980. bis 1986*, Klagenfurt, 1998, 401. Dalje u tekstu Schindler-Kaudelka, Schneider 1988.

²³⁷ Miletić Čakširan 2019, 29.

²³⁸ Crnković 2017, T 45: 1-4.

²³⁹ *Ibid*, T 20: 4.

tipološki klasificiran kao Drag 37 najčešće pronalazio, što se poklapa sa situacijom na ostalim panonskim lokalitetima gdje je Drag 37 najčešći sigilatni nalaz. Oblik posude Drag 18 javlja se samo u južnogalskim radionicama, dok se njen prelazni oblik, Drag 18/31 javlja najčešće u Rheinzabernu, ali i srednjogalskim radionicama.

Tablica 4 – Prikaz učestalosti keramičkih oblika (tera sigilata)

Budući da je blizu Svetog Martina na Muri pronađeno groblje iz prvog stoljeća, za pretpostaviti je bilo kako će se pronaći dosta italjskih proizvoda i Aco posuđa, ali nije pronađen niti jedan ulomak tere sigilate koji se može pripisati italjskoj provenijenciji, iako su pronađena tri ulomka keramike tankih stijenki kojima provenijencija ne isključuje Italiju. Također nedostaje westendorfskih ulomaka tere sigilate, ali za to se može okriviti i velika fragmentiranost keramičkih nalaza zbog kojih ti ulomci nisu sa sigurnošću prepoznati.

Najviše keramike dolazi iz Rheinzaberna i nekoliko neidentificiranih istočnogalskih (58.7%) radionica, potom slijede srednjogalska (28.0%) i panonska provenijencija (8.0%) i na kraju južnogalska (4.0%). Od 1. st. po. Kr. vidljiva je

dominacija južnogalskih proizvoda, ali zbog velike udaljenosti i visoke cijene transporta riječ je manjoj količini nalaza pronađenog u Panoniji, pa tako i u Svetom Martinu na Muri. Krajem 1. st. po. Kr. srednjogalske radionice sa središtem u Lezouxu jeftinijim riječnim transportom svoje proizvode distribuiraju diljem Carstva, pogotovo prema Panonskom tržištu, što se vremenski poklapa s urbanizacijom i izgradnjom Limesa. S importima prema Panoniji su istovremeno započele radionice s istočnogalskog i germanskog područja, ali četvrtinom 2. st. po. Kr. najproduktivnijom se pokazuje radionica u Rheinzabernu koja stvara monopol nad panonskim tržištem što je vidljivo u količini materijala pronađenog u Svetom Martinu na Muri. Usporedno s proizvodnjom u velikim radioničkim centrima koji svoje proizvode distribuiraju diljem današnje Europe, proizvodile su i domaće radionice. Radionica smještena u Akvinku opskrbljivala je čitav prostor duž rijeke Dunav, a proizvodnja u Sisciji procvatila je kad su importi iz glaskih provincija oslabjeli, vjerojatno u prvoj polovini 2. st. po. Kr. Analizom keramike iz Svetog Martina na Muri ovo je nalazište stavljeno u okviran vremenski kontekst od 1. do druge polovice 3. st. po. Kr., s najvećom koncentracijom na prijelazu iz 2. u 3. st. po. Kr. Ipak, numizmatički nalazi pokazuju kako je kontinuitet naselja vidljiv do kraja 4. st. po. Kr.

	N	%
Južnogalska	3	4,0%
Srednjogalska	21	28,0%
Rheinzabern i istočnogalska	44	58,7%
Pfaffenhofen	1	1,3%
Panonska	6	8,0%
Ukupno	75	100,0%

Tablica 5 – Postotak keramičkog materijala iz različitih provenijencija (tera sigilata)

Potrebno je još izvršiti analizu ostalog keramičkog materijala kako bi se dobio kvalitetniji i sustavniji rezultat te započela baza podataka koja će budućim korištenjem statističke metode omogućiti kvalitetniji prikaz geopolitičke, ekonomske i kulturološke slike antičkog Halikana. Sve zaključke iznesene u ovom radu biti će potrebno reinterpretirati u trenutku kada bude jasnija situacija s obližnjih lokaliteta i kada objave o keramičkim nalazima na području Međimurja budu dostupnije. Kako bi se što bolje osvijetlili trgovinski odnosi, u obzir je uz cestovne pravce potrebno promatrati i riječne, plovne putove koji se najbolje otkrivaju upravo preko uporabnih predmeta i luka. Na taj će način biti mnogo jasnija stara povijest antičkog Međimurja.

POPIS PRILOGA

Sl. 1 – Karta Međimurja s označenim mjestom Sveti Martin na Muri (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>, doradila: I. Andrašić)

Sl. 2 – Smještaj Panonije u Rimskom Carstvu, 1. st. po. Kr. (preuzeto s https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dc/Pannonia_SPQR.png)

Sl. 3 – Antička nalazišta na području Međimurja: rimski grad, naseobinski objekti, nekropole i ostaci rimske ceste potvrđeni arheološkim istraživanjima, slučajni nalazi, pretpostavljena trasa rimske ceste: 1. Sveti Martin na Muri, 2. Ferencica, 3. Mursko Središće, 4. Preseka, 5. Stara Ves, 6. Kalanica, 7. Muršćak, 8. Trnovčak, 9. Cirkovljan, 10. Čakovec, 11. Dekanovec, 12. Domašinec, 13. Donji Kraljevec, 14. Donji Vidovec, 15. Draškovec, 16. Goričan, 17. Hlapičina, 18. Macinec, 19. Okolek, 20. Peklenica, 21. Poleve, 22. Remis, 23. Selnica, 24. Sveta Marija, 25. Sveti Križ, 26. Štrigovčak, 27. Vratišinec, 28. Vularija. (karta preuzeta s http://www.poslovnkarte.com/karte/karte2d/medimurska_zupanija_2.html, doradila: L. Čataj)

Sl. 4 – Nalaz rimskog žrtvenika 14.9.1977. godine u sondi G u Svetom Martinu na Muri, Ž. Tomičić, *Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri*, Muzejski vjesnik 2, 1979, 40-43, 41, fotografirao: Branimir Šimek, MMČ.

Sl. 5 – Ranija arheološka istraživanja i položaj svih sondi (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>; doradila I. Andrašić prema L. Čataj, terenski izvještaj 2015.)

Sl. 6 – Položaj sondi na katastarskom planu 2015. g., preuzeto iz *Izvještaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na Muri* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2015. (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>, doradila: L. Čataj)

Sl. 7 – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 6 iz 2015. g., preuzeto iz *Dostava Izvještaja o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na*

Muri kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2015. (nacrtala L. Čataj)

Sl. 8 – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 14 iz 2015. g., preuzeto iz *Izveštaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na Muri* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2015. (nacrtale L. Čataj i M. Krmpotić)

Sl. 9 – Stratigrafska slika tijekom i nakon istraživanja sonde 15 iz 2015. g., preuzeto iz *Izveštaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na Muri* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2015. (nacrtale L. Čataj i M. Krmpotić)

Sl. 10 – Položaj sonde na katastarskom planu 2016. g., prema podacima iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri 2016. g.* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2016. (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>, doradila: L. Čataj)

Sl. 11 – Stratigrafska slika sonde 22, prema podacima iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri 2016. g.* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2016. (nacrtali I. Andrašić, D. Bergant, L. Čataj, A. Fundurulić)

Sl. 12 – Stratigrafska slika sonde 24, prema podacima iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri 2016. g.* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2016., (nacrtali J. Caričić, L. Čataj, A. Fundurulić)

Sl. 13 – Stratigrafska slika sonde 25, prema podacima iz dokumenta: *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri 2016. g.* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2016. (nacrtala L. Čataj)

Sl. 14 – Stratigrafska slika sonde 26, prema podacima iz dokumenta: *Izvještaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri 2016. g.* kojeg je pisala dr. sc. Lea Čataj iz Hrvatskog restauratorskog zavoda za potrebe Konzervatorskog odjela u Varaždinu, 2016. (nacrtala L. Čataj)

Sl. 15 – Položaj sondi na katastarskom planu 2017. (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>, doradila: L. Čataj)

Sl. 16 – Položaj novih sondi i područje obuhvaćeno terenskim pregledom 2018. (preuzeto s <https://geoportal.dgu.hr/>, doradila: L. Čataj)

Sl. 17 – Rekonstrukcija galsko-romanskih peći za keramiku, preuzeto iz: M. Joly, C. Vernou, *Historie de pot: les potiers gallo-romains en Bourgogne, 2004, 26.*

Sl. 18 – Primjerak kalupa iz jedne od centralnogalskih radionica (Gueugnon), preuzeto iz: M. Joly, C. Vernou, *Historie de pot: les potiers gallo-romains en Bourgogne, 2004, 39.*

Sl. 19 – Prikaz vegetabilnog motiva s dvostrukim pečatom „VERVSRE“ na dnu posude (tabla 19, kat. br.92). (izradila I. Andrašić)

TABLICE I GRAFOVI

Tablica 1 – Ukupan broj evidentiranih ulomaka stolnog posuđa tijekom istraživanja od 2015. do 2018. g. (Izradila I. Andrašić)

Tablica 2 – Broj pronađenih ulomaka s popisom majstora (radionica) i datacijama. (Izradila I. Andrašić)

Tablica 3 – Prikaz mogućih rheinzabernških majstora i/ili radionica na ulomcima iz Svetog Martina na Muri. (Izradila I. Andrašić)

Tablica 4 – Prikaz učestalosti keramičkih oblika. (Izradio M. Banda)

Tablica 5 – Postotak keramičkog materijala iz različitih provenijencija. (Izradio M. Banda)

POPIS KRATICA

AAH – Academia scientiarum Hungarica

CBFIR – E. Schallmayer, K. Eibl, J. Ott, G. Preuss, E. Witkopf, *Der römische Weihebezirk von Osterburken I. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiärer-Inschriften des Römischen Reiches*, Stuttgart, 1990.

CGP - A. Stanfield i G. Simpson, *Central Gaulish potters*, London 1958

CONSP. – *Conspectus formarum terrae sigillatae italico modo confectae*

HN – *Naturalis Historia*

HRZ – Hrvatski restauratorski zavod

Kat. br. – kataloški broj

K. č. – katastarska čestica

KTS – keramika tankih stijenki

MMČ – Muzej Međimurja Čakovec

PGW – „Pannonische Glanztonware“

Rav. Cosm. – *Cosmographia Anonymi Ravennatis*

RI-FI – H. Ricken i C. Fischer, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern*, Bonn 1963

RI-LU – W. Ludowici, H. Ricken, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern: Tafelband*, Katalog I-VI, Speyer 1948.

Strab. – Strabon, Geografija

ZRC SAZU – Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

POPIS IZVORA

Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica, izd. M. Pinder - G. Parthey, Berlin, 1860.

Strabo, Geography, digitalna verzija u: Perseus Digital Library online: (ur) A. Meineke, *Strabonis Geographica: recognovit Augustus Meineke*, Lipsiae, 1877.

POPIS ELEKTRONIČKIH IZVORA

<https://web.rgzm.de/>, Römisch-Germanisches Zentralmuseum
(RGZM) <https://www2.rgzm.de/Transformation/Magyarorszag/Glanztonware/GlanztonwareEnglisch.htm> Pristupljeno, 10. lipnja 2020.

POPIS LITERATURE

Albrecht 1938

Ch. Albrecht, *Das Römerlager in Oberaden, Veröffentlichungen aus dem Stadtmuseum für Vor-und Frühgeschichte Dortmund 1*, Dortmund 1938.

Adler-Wölfl 2004

K. Adler-Wölfl, *Pannonische Glanztonware aus dem Auxiliarkastell von Carnuntum: Ausgrabungen der Jahre 1977-1988*, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien 2004.

Bedeković 1792

J. Bedeković, *Natale solum Magni ecclesiae Doctoris Sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis aceultatum*, Neostadio Austriae, 1792.

Bernhard 1981

H. Bernhard, *Zur Diskussion um die Chronologie Rheinzaberner Relieftöpfer*, Germania 59, 1981, 79-93.

Bernhard 1987

H. Bernhard, *Die spätantike Höhengiedlung "Grosser Berg" bei Kindsbach, Kr. Kaiserslautern—ein Vorbericht zu den Grabungen 1985–1987*. Mitt. Hist. Ver. Pfalz 85 1987, 37-77.

Bernhard 2000

H. Bernhard, *Terra Sigillata und Keramikhandel*, u: L. Wameser (ur.), *Römer zwischen Alpen und Nordmeer*, München 2000, 138-142.

Bet *et al.* 1989

P. Bet, A. Fenet, D. Montineri, *La typologie de la sigillée lisse de Lezoux, Ier - IIIeme s. Considerations generales et formes inedites*, Société Française d'Étude le Céramique en Gaule, Actes du Congrès de Lezoux (4-7 Mai 1989), L. Rivet (ur.), Marseille 1989, 37-54.

Bittner 1986

F. K. Bittner, *Zur Fortsetzung der Diskussion um die Chronologie der Rheinzaberner Relieföpfer*, Bayerische Vorgeschichtsblätter 51, 1986, 233-259.

Bjelajac 1990

Lj. Bjelajac, *Terra sigillata u Gornjoj Meziji. Import i radionice Viminacium-Margum*, Beograd 1990.

Brozović Rončević, Virč 2015

D. Brozović Rončević, I. Virč, *Jezični slojevi i struktura međimurske hidronimije*, Slavia Centralis, 2, 2015, 5-19.

Brukner 1981

O. Brukner, *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd 1981.

Bullet, Delage, Vilvorder 2010

R. Bullet, R. Delage, F. Vilvorder, *La céramique romaine en Gaule du Nord Dictionnaire des céramiques. La vaisselle à large diffusion*, 2010.

Chenet 1941

G. Chenet, *La céramique gallo-romaine d'Argonne du Ier siècle et la terre sigillée à la moulette*, Macon 1941.

Crnković 2017

M. Crnković, *Keramika tankih stijenki s područja rimske Murse* (doktorska disertacija / Sveučilište u Zadru), Zadar 2017.

Curle *et al.* 1911

J. Curle, F. S. A. Scot., *A Roman Frontier Post and its People, The Fort of Newstead in the Parish of Melrose*, Glasgow 1911.

Cvjetićanin 1995

T. Cvjetićanin, *Morfološki odnosi rimskih srebrnih i luksuznih keramičkih posuda*, u: *Radionice i kovnice srebra*, Beograd 1995, 163-180.

Čataj 2015

L. Čataj, *Izveštaj o probnim arheološkim istraživanjima lokaliteta Sveti Martin na Muri u 2015. godini*, 2015.

Čataj 2016

L. Čataj, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri u 2016. godini*, 2016.

Čataj 2017

L. Čataj, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri u 2017. godini*, 2017.

Čataj 2018

L. Čataj, *Izveštaj o arheološkim istraživanjima nalazišta Sveti Martin na Muri u 2018. godini*, 2018.

Dannel 2018

G. B. Dannell, *The Uses of South Gaulish Terra Sigillata on the Roman Table. A study of nomenclature and vessel function*, *Internet Archaeology* 50, 2018, <https://doi.org/10.11141/ia.50.5>.

Darvill 2008

T. Darvill, *Concise Oxford Dictionary of Archaeology, Second Edition*, 2008.

Déchelette 1904

J. Déchelette, *Les vases céramique ornés de la Gaule Romaine*, Paris 1904.

Demarolle 1986

J. M. Demarolle, *Les conditions de la première implantation des ateliers Médiomatriques*, u: C. Bémont, J.-P. Jacob (ur.), *La terre sigillée gallo-romaine: lieux de production du Haut-Empire: implantations, produits*, Paris 1986, 175-178.

van Diepen, Niemeijer 2008

L. van Diepen, R. Niemeijer, *Die Terra Sigillata aus Forum Hadriani – Arentsburg, Die Funde der Grabung 2005*, Kolloquium Xanten 2008, 163-221.

Dragendorff 1895

H. Dragendorff, *Terra Sigillata*, Bonner Jahrbücher 96–97, 1895, 18–155.

Ettlinger *et al.* 1990

E. Ettlinger, A. Berlin, B. Hedinger, B. Hoffmann, P. M. Kenrick, G. Pucci, K. Roth-Rubi, G. Schneider, S. von Schnurbein, C. M. Wells, S. Zabehlicky-Scheffenegger (ur.), *Conspectus formarum terrae sigillatae Italico modo confectae*, Bonn: R. Habelt, 1990.

Fölzer 1913

E. Fölzer, *Die Bilderschüssel der Ostgalischen Sigillata-Manufakturen*, Bonn 1913.

Fulir 1969

M. Fulir, *Topografska istraživanja rimskih cesta na varaždinskom i međimurskom području (1960-1967)*, Rasprave SAZU 6, Ljubljana 1969, str. 365-429.

Fülle 2000

G. Fülle, *The Organization of Mass Production of Terra Sigillata in the Roman Empire: Problems of Evidence and Interpretation*, doktorska disertacija, University of Oxford 2000.

Gabler 1976

D. Gabler, *Die Sigillaten von Gebiete der Hercules-Villa in Aquincum*, AAH XXVIII, Budapest 1976.

Gabler 1983

D. Gabler, *Die Westerndorfer Sigillata in Pannonien. Einige Besonderheiten ihrer Verbreitung*, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 30, 1983, 349-358.

Gabler 2002

D. Gabler, *Terra sigillaták az aquincumi canabaebol*, Budapest régiségei 35, 2002, 227-265.

Gabler 2016

D. Gabler, *Rheinzabern sigillaten in Pannonien*, AAH 67/1, 2016, 115-127.

Garbsch 1982

J. Garbsch, *Terra sigillata, Ein Weltreich im Spiegel seines Luxusgeschirrs*, Katalog der Ausstellung, Munchen 1982.

Gavrielatos 2012

A. Gavrielatos, *Names on Gallo-Roman terra sigillata (1st – 3rd C. A.D.)* (doktorska disertacija / Unversity of Leeds), Leeds 2012.

Glavaš 2013

I. Glavaš, *Zavjetni žrtvenici iz stanice konzularnih beneficijara u Balinjoj Glavici*, u: *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanoga 14. prosinca 2012. u Unešiću*, V. Kapitanović (ur.), Split, 2013, 63-73.

Glavaš 2016

I. Glavaš, *Konzularni beneficijariji u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zagreb (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine), 2016.

Gračanin 2010

H. Gračanin, *Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji*, *Scrinia Slavonica*, vol.10, br. 1, 2010., str. 9-69.

Gugl, Kronberger, Kührtreiber, Radbauer 2015

C. Gugl, M. Kronberger, K. Kührtreiber, S. Radbauer, *Die Canabae von Carnuntum I, Archäologische und GIS-analytische Auswertung der Oberflächensurveys 2009-2010*, 2015.

Hayes 1972

J.W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London 1972.

Hayes 1997

J. W. Hayes, *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, British Museum Press, London 1997.

Hermet 1934

F. Hermet, *La Graufesenque*, Paris 1934.

Heršak, Šimunko 1990.

E. Heršak, J. Šimunko, *Međimurje – Povijest, identitet i seobe*, Institut za migracije i narodnosti, Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, List Međimurje, Čakovec 1990, 569-591.

Hofmann 1968

B. Hofmann, *Catalogue des poinçons pour moules à vases sigillées des decorateurs argonnais*, Ogam XX, 3–6, Rennes 1968.

Hofmann 1971

B. Hofmann, *Les relations entre potiers fabricant de moules et artistes producteurs de poinçons*, RCRF Acta XIII, 1971.

Hofmann 1977

B. Hofmann, *Klassifikationsprobleme bei Terra Sigillata, Untersuchungen zu naturwissenschaftlichen und archäologischen Methoden*, RCRF Acta XVII/XVIII, 1977.

Holwerda 1941

J.H. Holwerda, *Die Belgische Waar im Nijmegen*, Nijmege 1941.

Höpken 2008

C. Höpken, *In La Graufesenque verpackt, in Köln versunken: Ein Terra Sigillata-Fund aus dem Kölner Hafe Terra Sigillata in den Germanischen Provinzen*, Kolloquium Xanten 2008, 1-21.

Hornblower, Spawforth 1949

S. Hornblower, A. Spawforth (ur.) *The Oxford classical dictionary*, Oxford University Press, London 1949.

Huld-Zetsche 1971

J. Huld-Zetsche, *Glatte Sigillaten des „Massenfundes“ aus Trier*, RCRF Acta XIII, 1971.

Iskra Janošić 1988

I. Iskra-Janošić, *Terra sigillata iz Vinkovaca*, Vinkovci, 1988.

Istenič 1999

J. Istenič, *Poetovio, zahodna grobišča I. Grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu*, Ljubljana 1999.

Jelinčić 2003

K. Jelinčić, *Rimska keramika iz Iloka*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 20, 2003, 79-88.

Jelinčić 2009

K. Jelinčić, *Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog dijela rimske provincije Gornje Panonije* (doktorska disertacija / Sveučilište u Zagrebu), Zagreb 2009.

Jelinčić Vučković, Bertol 2015

K. Jelinčić Vučković, A. Bertol (ur.), *Rimsko selo u provinciji Gornjoj Panoniji: Virovitica Kiškorija Jug*, Zagreb, Institut za arheologiju, 2015.

Joly, Vernou 2004

M. Joly, C. Vernou, *Historie de pot: les potiers gallo-romains en Bourgogne*, 2004.

Karnitsch 1955

P. Karnitsch, *Die verzierte sigillata von Lauriacum*, Linz 1955.

King 1983

A. King, *Pottery*, u: M. Henig (ur.), *A Handbook of Roman Art*, Phaidon, 1983.

Kiss 1946–1948

K. Kiss, *A Westerndorfi terra-sigillata Gyár*, AE III, vol. VII-IX, Budapest 1946–1948.

Knorr 1912

R. Knorr, *Südgalische Terra Sigillata Gefüße von Rottweil*, 1912.

Knorr 1919

R. Knorr, *Töpfer und Fabriken verzierten Terra Sigillata des ersten Jahrhunderts*, Stuttgart 1919.

Korunek 2009

M. Korunek, *Overview of Roman heritage in region Međimurje in Croatia*, u: S. Taseva, V. P. Sekulov, V. Georgieva, *Collection of works from the Symposium "Water, Life and Pleasure" in 2008*, Strumica 2009, 85-95.

Korunek 2010

M. Korunek, *Župna crkva sv. Martina biskupa u Svetom Martinu na Muri*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 33/34, 2009.-2010., 113-130.

Koščević, Makjanić 1987

R. Koščević, R. Makjanić, *Antički tumuli kod Velike Gorice i nova opažanja o panonskoj radionici glazirane keramike*, Prilozi instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu 3/4, Zagreb 1986/1987, 25-70.

Kovač 2016

J. Kovač, *Život na vodi, uz vodu, s vodom - suživot ljudi i rijeka u Međimurju*, u: M. Habuda-Stanić, I. Lauš (ur.), *Voda za sve. II. međunarodni i VI. hrvatski znanstveno-*

stručni skup, 18. ožujka 2016, Osijek, Hrvatska: zbornika radova, Osijek 2016, 110-121.

K. Kuzmová 2012

K. Kuzmová, *Architectural Elements in the Samian Ware Decoration Produced in Rheinzabern*, u: B. Söğüt (ur.), *From Stratonikeia to Lagina*, Festschrift in Honour of Ahmet Adil Tırpan, Istanbul 2012.

Lamboglia 1958

N. Lamboglia, *Nuove osservazioni sulla „terra sigillata chiara“*, RSL 3–4, Bordighera 1958.

Leleković 2007

T. Leleković, *Reljefna terra sigillata s područja grada Vinkovaca* (magistarski rad / Sveučilište u Zagrebu), 2007.

Leleković 2018

T. Leleković, *How were Imitations of Samian Formed?*, Internet Archaeology 50, 2018, <https://doi.org/10.11141/ia.50.18>

Loeschcke 1909

S. Loeschcke, *Keramische Funde in Haltern, Mitteilungen der Altertums-Kommission für Westfalen V*, Münster 1909.

Ludowici 1904-1927

W. Ludowici, *Aus meinen Ausgrabungen in Rheinzabern, Katalog (I –V)*, München 1904-1927.

Ludowici, Ricken 1948

W. Ludowici, H. Ricken, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern: Tafelband*, Katalog I-VI, Speyer 1948.

Lutz 1960

M. Lutz, *La céramique de Cibisus à Mitterlbronn*, Gallia XVIII, 1, Paris 1960.

Makjanić 1990a

R. Makjanić, *Sisak - terra sigillata, iskopavanja 1990.*, Opuscula archaeologica, vol.20, str. 91-118, 1996.

Makjanić 1990b

R. Makjanić, *Terra sigillata iz Orešca. Zbirka Vincek i Radijevac*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, vol.7, str. 31-44, 1990.

Makjanić 1996

R. Makjanić, *Terra Sigillata/Samian Ware found in Siscia (Sisak, Croatia) now in Archaeological Museum in Zagreb* u: R. Košćević, Remza; R. Makjanić, *Siscia - Pannonia Superior. Finds and metalworks production I*, Oxford: Tempus Reparatum, (monografija) 1996.

Marcuiš 2011

B. Marcuiš, *Trnovčak (RB 109)*, Hrvatski arheološki godišnjak 7/2010, 2011, 225-227.

Marcuiš 2015a

B. Marcuiš, *Rimska cesta od sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, vol.39., br. 39., 65-76, 2015.

Marcuiš 2015b

B. Marcuiš, *Terenski pregled položaja rimske ceste na području od jugozapadne okolice sela Preseka do Svetog Martina na Muri u Međimurju*, arheološko izvješće, Čakovec 2015.

Maróti 1987

É. Maróti, *Római kori pecsételt kerámia Nyugat-Pannoniában*, Zalai Múzeum (1) 1987, 81-103.

Mazzeo Saracino 1985

L. Mazzeo Saracino, *Terra sigillata Nord-Italica*, Atlante II, 1985, 175-230.

Mees 2002

A. W. Mees, *Organisationsformen römischer Töpfer - manufakturen am Beispiel von Arrezzo und Rheinzabern, Römisch - Germanisches Zentralmuseum Monographien Band 52*, Mainz 2002.

Mezquiriz de Catalan 1961

M.A. Mezquiriz De Catalan, *Terra sigillata Hispanica*, Valencia 1961.

Mikl Curk 1969

I. Mikl Curk, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovia*, Dissertationes 9, 1969.

Mikl Curk 1976

I. Mikl Curk, *Poetovio I*, Opseg 1, Opseg 13 iz Katalogi in monografije, Narodni Muzej, Ljubljana 1976.

Miletić Čakširan 2014

I. Miletić Čakširan, *Keramika tankih stijenki s lokaliteta Sv. Kvirin u Sisku*, Opvscvla archaeologica 37/1, 2014, 111-160.

Miletić Čakširan

I. Miletić Čakširan, *Tipološko-kronološka klasifikacija rimske keramike iz Siscije* (doktorska disertacija / Sveučilište u Zagrebu), Zagreb 2019.

Milotić 2010

I. Milotić, *Rimska cestovna baština na tlu Hrvatske*, Zagreb 2010.

Mocsy 1974

A. Mocsy, *Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London & Boston, Mass 1974.

Munsell, Bond 1927

A. E. Munsell, M. E. Bond, *Color Chart U.S. Patent No. 1,617,024*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office, 1927.

Nagy 2017

A. Nagy, *Resatus and the Stamped Pottery*, Aquincum Studies 1, Budapest History Museum 2017.

Nikolić-Đorđević

S. Nikolić-Đorđević, *Antička keramika Singidunuma*, Singidunum 2, 2000, 11-244.

Novinščak 2004

P. Novinščak, *Terra sigillata iz Sv. Martina na Muri* (diplomski rad/Sveučilište u Zagrebu), Zagreb 2004.

Oelmann 1911

F. Oelmann, *Sigillata Manufakturen in La Madeleine bei Nancy*, RGK IV, Mainz 1911.

Oelmann 1920

F. Oelmann, *An Introduction to the Study of Terra Sigillata*, London 1920.

Oswald 1964

F. Oswald, *Index of Figures-Types on Terra Sigillata „Samian Ware“*, London 1964.

Oswald, Pryce, Simpson

F. Oswald, T. Davies Pryce, G. Simpson, *An introduction to the study of terra sigillata*, Farnborough, Hants 1966.

Ožanić 1998

I. Ožanić, *Gradina Osječenica – antičko razdoblje*, Opuscula archaeologica 22, 1998, 27-80.

Ožanić Roguljić 2007

I. Ožanić Roguljić, *Keramika tankih stijenki s tri odabrana položaja u Vinkovcima*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 24, 2007, 173-180.

Ožanić Roguljić, *Konestra* 2014.

I. Ožanić Roguljić, A. Konestra, *Pannonische glanztonware in Roman Dalmatia*, u: G. Lipovac Vrkljan (ur.) III. Međunarodni arheološki kolokvij „Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru“ Crikvenica (Hrvatska), 2014.

Ožanić Roguljić 2016

I. Ožanić Roguljić, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca* (Monografije Instituta za arheologiju, knjiga 10), Zagreb 2016.

Oxé 1897

A. Oxé, *Terra sigillata-Gefässe des Cn. Ateius*, BJ 101, Bonn 1897.

Pinterović 1978

D. Pinterović, *Mursa i njezino područje u antičko doba*, Osijek 1978.

Pucci 1985

G. Pucci, *Terra sigillata italica: Atlante delle forme ceramiche*, 2, 1985.

Puzak 2003

I. Puzak, *Međimurje u prapovijesti, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju*, u: *Skupina autora*, Pregled povijesti Međimurja, Povijesno društvo Međimurske županije, Čakovec 2003, 17-45.

Ricken, Fischer 1963

H. Ricken i C. Fischer, *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern*, Bonn 1963.

Ritterling 1913

E. Ritterling, *Frührömische Lager bei Hofheim im Taunus*, Annalen des Vereins für Nassauische Alterumskunde und Geschichtsforschung 40, Wiesbaden 1913.

Rogers, Simpson 1969

G. Rogers, G. Simpson, *Cinnamus de Lezoux et quelques potiers contemporains*, Gallia 27, 1969, 3-14.

Rogers 1974

G. B. Rogers, *Poteries sigillées de la Gaule Centrale. I – Les motifs non figurés*, Pariz 1974.

Rogers 1999

G. B. Rogers, *Poteries Sigillées de la Gaule Centrale II, Les Potiers*, premier Cahier du Centre Archéologique de Lezoux: Laboratoire de céramologie antique de Lezoux, Lezoux 1999.

Schallmayer, Eibl, Preuss, Witkopf 1990

E. Schallmayer, K. Eibl, J. Ott, G. Preuss, E. Witkopf, *Der römische Weihebezirk von Osterburken I. Corpus der griechischen und lateinischen Beneficiarius-Inschriften des Römischen Reiches*, Stuttgart, 1990.

Schindler-Kaudelka 1975

E. Schindler-Kaudelka, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik von Magdalensberg*, Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 3, Kärntner Museumsschriften 58, Klagenfurt 1975.

Schindler-Kaudelka, Schneider 1988

E. Schindler-Kaudelka i G. Schneider, *Die dünnwandige Gebrauchskeramik vom Magdalensberg 2, Die pareti sottili von Südhang des Magdalensberges*, u: (ur.) G. Piccottini, *Die Ausgrabungen auf dem Magdalensberg 1980. bis 1986*, Klagenfurt, 1998

Simpson, Standfield 1958

G. Simpson, A. Stanfield, *Central Gaulish potters*, London 1958.

Soprony 1979

S. Soprony, *Municipium Halicanum*, Folia Archaeologica XXX, Budapest 1979.

Symonds, Wade 1999

R. P. Symonds, S. Wade, *Colchester Archaeological Report 10: Roman pottery from excavations in Colchester, 1971-8*, Colchester Archaeological Trust, Colchester 1999.

Šašel Kos 2010

M. Šašel Kos, *Pannonia or Lower Illyricum?*, TYCHE – Contributions to Ancient History 25, 2010, 123-130.

Šimić-Kanaet 1996

Z. Šimić-Kanaet, *Razvoj lončarskih peći i tehnologije pečenja na prapovijesnim i antičkim primjerima*, Opuscula archaeologica 20, 1996, 151-177.

Štimac-Dedić 2012

L. Štimac-Dedić, *Sigilatna zdjela majstora Albuciusa – Dragendorff 37 pronađena u Ludbregu*, Historia Varasdiensis, vol.2, br. 1, 2012, 113-122.

Tomičić 1979

Ž. Tomičić, *Zaštitna arheološka istraživanja u Martinu na Muri*, Muzejski vjesnik 2, 1979, 40-43.

Tomičić 1982a

Ž. Tomičić, *Arheološka istraživanja antičke nekropole kod sela Trnovčaka u Međimurju*, Muzejski vjesnik 5, 1982, 41-48.

Tomičić 1982b

Ž. Tomičić, *Rezultati arheoloških terenskih rekognosciranja Međimurja u 1981. godini (antika i rani srednji vijek)*, Muzejski vjesnik 5, 1982, 48-54.

Tomičić 1984

Ž. Tomičić, *Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja područja Međimurja u razdoblju od 1972 – 1982. godine (I)*, Muzejski vjesnik 7, 1984, 56-65.

Tomičić 1986

Ž. Tomičić, *Arheološka slika antike u Međimurju*, Međimurje, časopis za društvena pitanja i kulturu 9, 1986, 183-218.

Tyers 1996

P. Tyers, *Roman Pottery in Britain*, London 1996.

E. B. Vago, *Die oberitalisch-padanische aufgaben – Sigillata in Transdanubien*, ActaArchHung 29, Budapest 1977, 77-124.

Vertet 1986

H. Vertet, *Lezoux*, u: (ur.) C. Bémont i J.-P. Jacob, *La terre sigillée gallo-romaine: lieux de production du Haut-Empire: implantations, produits, relations*, Paris 1986, 137-164.

Vidović 1990

J. Vidović, *Osvrt na jedan brončani nalaz antike i antičku urbanizaciju područja Međimurja*, Muzej Međimurja Čakovec, vol.13, br. 13, 30-32, 1990.

Vidović 2003

J. Vidović, *Arheološki nalazi i nalazišta antiknog doba u Međimurju* (Katalog i vodič stalnim postavom), Čakovec 2003.

Vikić-Belančić 1965

B. Vikić-Belančić, *Neka obilježja ranocarske keramike u Jugozapadnoj Panoniji*, Starinar 13/4, 1965, 89-112.

Vikić-Belančić 1968

B. Vikić-Belančić, *Keramika i njen udio u trgovinskom prometu južne Panonije u rimsko carsko doba*, Arheološki Vestnik, 19, 1968, 509–533.

Vikić-Belančić 1972

B. Vikić-Belančić, *Prilog istraživanju antičkog naseobinskog kompleksa u Varaždinskim Toplicama*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, vol.6-7, str. 75-127, 1972.

Vikić-Belančić 1976

B. Vikić-Belančić, *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, Zagreb, 1976.

Vilvorder 1999

F. Vilvorder, *Les productions de céramiques engobées et métallescentes dans l'Est de la France, la Rhénanie et la rive droite du Rhin*, 69-126, u: R. Brulet, R. P. Symonds, F. Vilvorder (ur.), *Céramiques engobées et métallescentes gallo-romaines*, Actes du colloque organisé à Louvain-la-Neuve le 18 mars 1995, 1999.

Vogt 1948

E. Vogt, *Der Lindenhof in Zürich*, Zürich 1948.

Weber 2012

M. Weber, *The Devil is in the (Samian) Detail – Potters' Stamps on Samian Ware and their Implications for the Roman Provincial Economy*, *Theoretical Roman Archaeology Journal*, izd. 2011, 2012, 60-75.

Wiewegh 2001

Z. Wiewegh, *Rimska keramika iz Siska s lokaliteta „Kovnica“: Istraživanja iz godine 1985*, *Opuscula archaeologica* 25, 2001, 89-149.

Winter 2003

A. Winter, *Hiems Fecit – Praktische Untersuchungen zur Antiken Keramik*, u: M. Thomas, B. A. Greiner (ur.), *Festschrift zum 100. Geburtstag von Adam Winter*, BA Greiner 2003, str. 288.

JUŽNOGALSKA SIGILATA

Tip Drag 18

1. Kat. br. 1, tabla 1, sl. 1

PN 149, 1/5, Drag 18, ulomak oboda i dijela stijenke plitke zdjele ili tanjura

Mjesto nalaza: S-33, SJ 397

Pečena glina: polutvrda, sa sitnim srebrnim primjesama, 2.5YR 7/4

Prevlaka: sjajna, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 2.6 cm

Promjer ruba: 8.5 cm

Debljina stijenke: 5.8 mm

Datacija: 50. – 100. g. po Kr.

Literatura: Brukner 1981, 62.

Tip Drag 30 ili Drag 37

2. Kat. br. 2, tabla 1, sl. 2

PN 146 1/3, Drag 37 ili Drag 30, ulomak oboda i dijela stijenke

Mjesto nalaza: S-33, SJ 418

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, intenzivnog sjaja, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 2.7 cm

Promjer ruba: 8.5 cm

Debljina stijenke: 6 mm

Datacija: kasno 1. st. po Kr., od Klaudija (41. – 54. g. po Kr) do Nerona (54. – 68 g. po Kr.)

Literatura: Mikl-Curk 1969, kat. 5, 45.

3. Kat. br. 3, tabla 1, sl. 3

PN 78, 1/4, Drag 37 ili Drag 30, ulomak stijenke, *ovula 58* (Oswald)

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/4

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/6

Visina ulomka: 2.1 cm

Debljina stijenke: 4 mm

Datacija: 1. st.

Literatura: Déchelette 1904, 1. Fig. 64.

SREDNJOGALSKA SIGILATA

Tip Drag 18/31

4. Kat. br. 4, tabla 1, sl. 4

PN 66 1/2, Drag 18/31? ulomak oboda i dijela stijenke plitke zdjele na prstenastoj nozi

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 5YR 5/4

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5 YR 4/6

Visina ulomka: 3.4 cm

Promjer ruba: 9 cm

Debljina stijenke: 5 mm

Datacija: karakteristična za period od Domicijana (81. – 96. g. po. Kr) do Hadrijana (117. – 138. g. po. Kr.)

Literatura: Vidović 2003, katalog

5. Kat. br. 5, tabla 1, sl. 5

PN 152, ulomak dna zdjele na nozi Drag 18/31

Mjesto nalaza: S-28, SJ 343

Pečena glina: tvrda, s velikim bijelim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: nema je po cijelom ulomku, djelomično uništena, mat, 10R 5/8

Visina ulomka: 2.6 cm

Promjer dna: 9 cm ?

Debljina stijenke: 11.5 mm

Datacija: karakteristična za period od Domicijana (81. – 96. g. po. Kr.) do Hadrijana (117. – 138. g. po. Kr.)

Literatura: Brukner 1981, 62.

Tip Drag 31=Bet 54

6. Kat. br. 6, tabla 1, sl. 6

PN 140, Drag 31 ili Bet 54, rub tanjura ili zdjele na prstenastoj nozi, stijenka tanjura (fragment ruba i dio dna tanjura)

Mjesto nalaza: S-25, SJ 307

Pečena glina: tvrda, bez puno primjesa, 10R 6/3

Prevlaka: po cijelom ulomku, sjajna, 10R 4/8

Visina ulomka: 3 cm

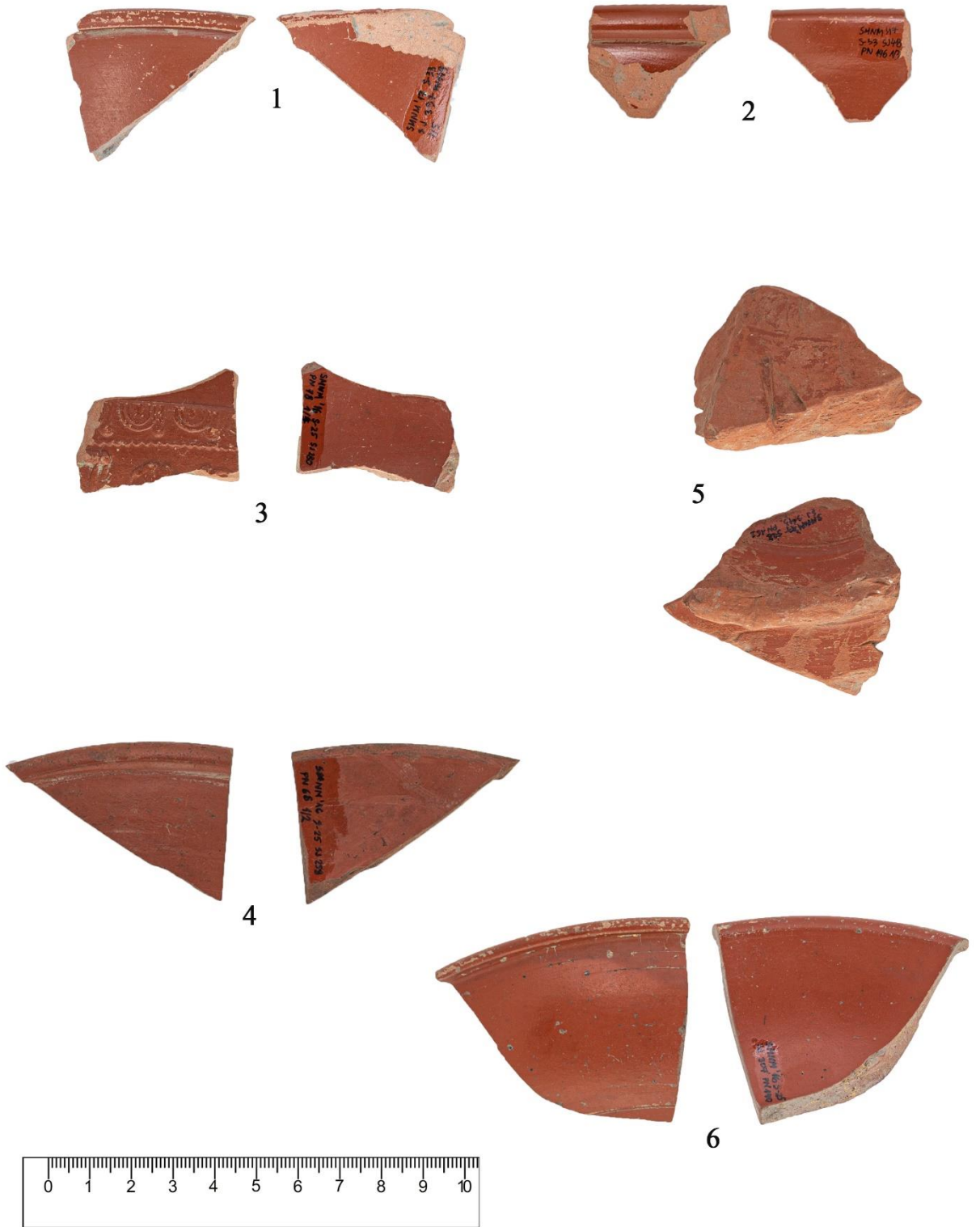
Promjer ruba: 18.5 cm

Debljina stijenke: 3.7 mm, 6 mm

Datacija: 150. – 270. g. po. Kr.

Literatura: Gabler 2002, 9. kép 3.

Tabla 1

Tip Drag 37

7. Kat. br. 7, tabla 2, sl. 7

PN 33 i PN 101, ulomak oboda ruba zdjele Drag 37, dio ovula s ravnim razdjelnikom, fragmentirano, **B162** (Rogers) ili **95** (Oswald) motiv životinje u polukružnom medaljonu (izlizan), perlasti razdjelnik, astragal **R89** (Rogers), jedna rozeta (ROS 49, **660** (Oswald) ili **C162** (Rogers), četiri kružića (CIP 3 (Oswald 799), recikliran olovnom plombom.

Lezoux, *Cinnamus* ili *Albucius*

Mjesto nalaza: S-20, SJ 164

Pečena glina: tvrda, sa sitnim bijelim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, djelomično uništen, mat, 2.5 YR 5/6

Visina ulomka: 11.7 cm

Promjer ruba: 13.5 cm

Debljina stijenke: 9 mm

Datacija: 149. – 180. g. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Štimac-Dedić 2012

8. Kat. br. 8, tabla 2, sl. 8

PN 162 1/5, ulomak stijenke zdjele Drag 37, dekoracija medaljona, vidljivo da je iznad medaljona (ili polumedaljona FDP 35 (Oswald 942), MSP 1 (Oswald 918), dekoracija u obliku niza perli (BBE 61 (Oswald 860), ostaci *ovula* **B231** (Rogers), fragmentirano.

Lezoux, *Cinnamus*, *Pugnus*

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5/18

Pečena glina: mekana, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.6 cm

Debljina stijenke: 5.2 mm

Datacija: 135. – 165. g. po. Kr., 135. – 180. g. po. Kr

Literatura: Roger 1974; Gavrielatos 2012

9. Kat. br. 9, tabla 2, sl. 9

PN 156 2/5, ulomak stijenke zdjele Drag 37, *ovula* **B223** (Rogers).

Lezoux, Lubié, Toulon-sur-Allier, Vichy, Terre Franche, *Cinnamus*, *Casurius*, *Pugnus*, *Secundus I*, *Tigotavus*

Mjesto nalaza: S-3, SJ 18

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, sjajna 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 1.8 cm

Debljina stijenke: 5 mm

Datacija: 2. st. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Gavrielatos 2012

10. Kat. br. 10, tabla 2, sl. 10

PN 54, Drag 37, fragment ruba, *ovula* **B11** (Rogers), maleni dio astragala **R3** (Rogers).

Lezoux, *Divixtus, Fgientinus*

Mjesto nalaza: S-23, SJ 202

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po čitavom ulomku, kompaktna, sjajna, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 6.3 cm

Promjer ruba: 14 cm

Debljina stijenke: 6.6 – 7.6 mm

Datacija: 140. – 195. g. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Gavrielatos 2012

11. Kat. br. 11, tabla 2, sl. 11

PN 156 5/5, ulomak zaobljenog, izvučenog prema van ruba oboda i dijela stijenke zdjele Drag 37 ili Drag 30, *ovula B154* (Rogers).

Fgientinus

Mjesto nalaza: S-3, SJ 18

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/6

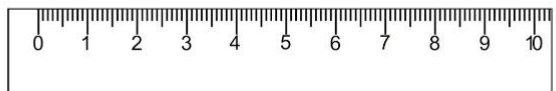
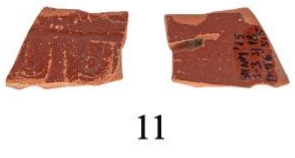
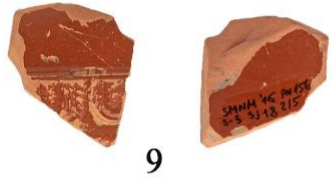
Visina ulomka: 1.4 cm

Debljina stijenke: 3 mm

Datacija: 160. – 195. g. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Gavrielatos 2012

Tabla 2

12. Kat. br. 12, tabla 3, sl. 12

PN 143, Drag 37? fragment trbuha reljefne zdjele, dekoracije: ostaci ovula, valoviti razdjelnik, list na dugačkoj peteljci, dvostruka kružnica (MSP 1 (Oswald 918), pečat: (AD) VOCISUS?

Lezoux, Advocisus

Mjesto nalaza: S-33, SJ 397

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 5.3 cm

Debljina stijenke: 6.3 mm

Datacija: 160. – 190. g. po. Kr.

Literatura: Vikić-Belančić 1972, 94.

13. Kat. br. 13, tabla 3, sl. 13

PN 38 1/3, 2/3, 3/3, ulomak oboda i dijela stijenke zdjele Drag 37, *ovula B208* (Rogers)

Lezoux, Lubié, Docilis I, Laxtucissa, Quintilianus

Mjesto nalaza: S-20, SJ 164

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, ogrebena, polusjajna, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 7.4 cm

Promjer ruba: 11.5 cm

Debljina stijenke: 6.8 mm

Datacija: 130. – 155. g. po. Kr./150. – 175. g. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Gavrielatos 2012

14. Kat. br. 14, tabla 3, sl. 14

PN 157 14/15, PN 157, S-3, SJ 5, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37, ukras *ovula B135* (Rogers), djelomično uništen.

Les Martres-de-Veyre, Lezoux, Iustus, Paternus II

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: djelomično uništena, blagog sjaja, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.2 cm

Debljina stijenke: 5.9 mm

Datacija: 85. – 100. g. po. Kr./100. – 120. g. po. Kr.

Literatura: Rogers 1974; Gavrielatos 2012

15. Kat. br. 15, tabla 3, sl. 15

PN 160, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37 ili Drag 30, vidljivi tragovi uništene dekoracije ovula, perlastih nizova i nedefiniranog motiva unutar perlastog okvira

Mjesto nalaza: S-14, SJ 85

Pečena glina: polutvrda, s bijelim primjesama, 10R 6/6

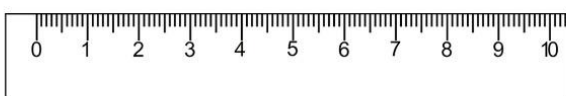
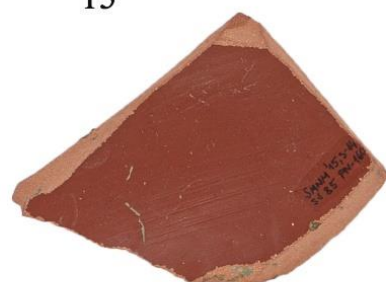
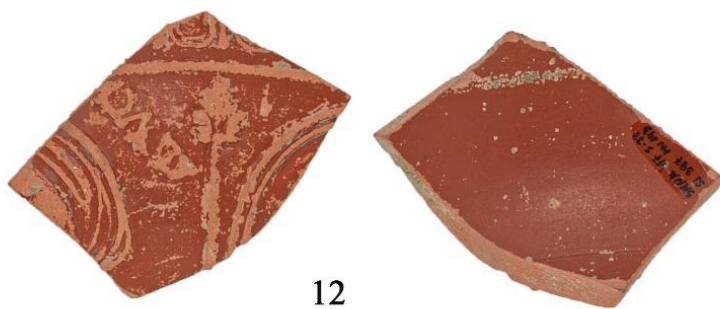
Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/6

Visina ulomka: 4.3 cm

Debljina stijenke: 6.6 mm

Literatura: Štimac-Dedić 2012

Tabla 3

Neodređen tip – srednjogalska sigilata

16. Kat. br. 16, tabla 4, sl. 16

PN 39, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37? dekoracija uništena

Mjesto nalaza: S-20, SJ 169

Pečena glina: tvrda, s bijelim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 2.7 cm

Debljina stijenke: oko 5 mm

Literatura: Štimac-Dedić 2012

17. Kat. br. 17, tabla 4, sl. 17

PN 142, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37?, ostaci dekoracije lista LFR 38 (Oswald 252)?, LLO 14 (Oswald 227)?

Mjesto nalaza: S-34, SJ 358

Pečena glina: tvrda, s bijelim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, djelomično uništena, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.6 cm

Debljina stijenke: 8.5 mm

Literatura: Oswald, Davies Pryce 1966; CGP 1999, 95 Fig. 10/23.

18. Kat. br. 18, tabla 4, sl. 18

PN 163 1/3, ulomak dna tanjura

Mjesto nalaza: S-6, SJ 29

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, sjajan, 10R 4/6

Promjer dna: 5 cm

Literatura: Brulet, Delage, Vilvorder 2010

19. Kat. br. 19, tabla 4, sl. 19

PN 117, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-31, SJ 414

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 10R 7/4

Prevlaka: s jedne strane ulomka, mat, 10R 4/6

Visina ulomka: 2.6 cm

Debljina stijenke: 8 mm

Literatura: Brulet, Delage, Vilvorder 2010

20. Kat. br. 20, tabla 4, sl. 20

PN 150, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-33, SJ 392

Glina: tvrda, sa žutim, bijelim i crnim primjesama, 10R 6/4

Pečena glina: po cijelom ulomku, kompaktna, mat, 10R 4/8

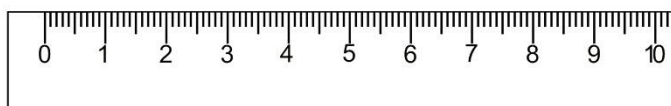
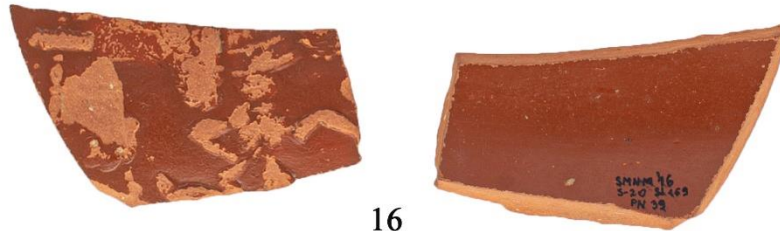
Visina ulomka: 1.4 cm

Debljina stijenke: 9 mm

Literatura: Brulet, Delage, Vilvorder 2010

Tabla 4

21. Kat. br. 21, tabla 5, sl. 21

PN 146 2/3, 3/3, ulomak dna tanjura ili zdjele na prstenastoj nozi, Lezoux?

Mjesto nalaza: S-33, SJ 418

Pečen glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: djelomično uništen, sjajan, 10R 4/8

Visina ulomka: 2 cm

Promjer dna: 6 cm

Debljina stijenke: 9.9 mm, 8.7 mm

22. Kat. br. 22, tabla 5, sl. 22

PN 147, ulomak stijenke tanjura

Mjesto nalaza: S-25, SJ 310

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3 cm

Debljina stijenke: 6.5 mm

Literatura: Brulet, Delage, Vilvorder 2010

RHEINZABERN I ISTOČNOGALSKA SIGILATA

Tip Drag 18/31

23. Kat. br. 23, tabla 5, sl. 23

PN 79, 2/4 i 3/4, ulomak oboda plitke zdjele ili posude na prstenastoj nozi, Drag 18/31, Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-25, SJ 277

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: djelomično ogreben, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 5.1 cm

Promjer ruba: 15 cm

Datacija: karakteristična za prijelazni period od Domicijana (81. – 96. g. po. Kr) do Hadrijana (117. – 138. g. po. Kr.)

Literatura: Gugl, Kronberger, Kühtreiber, Radbauer 2015, R2-391/1

24. Kat. br. 24, tabla 5, sl. 24

PN 149 2/5, 3/5, 4/5, 5/5, ulomak oboda plitke zdjele ili tanjura, Drag 18/31, Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-33, SJ 397

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.1 cm

Promjer ruba: 10 cm

Debljina stijenke: 4.7 mm

Datacija: 2. st.

Literatura: Gugl, Kronberger, Kühtreiber, Radbauer 2015, R1-571/1

Tabla 5

21

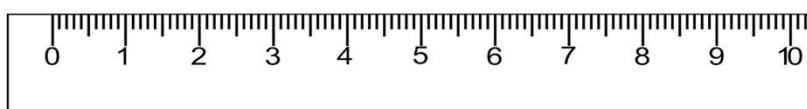
22

23

24

25. Kat. br. 25, tabla 6, sl. 25

PN 79 1/4, 2/4, dno plitke zdjele ili posude na prstenastoj nozi Drag 31 ili 18/31 Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-25, SJ 277

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, ogreben, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.1 cm

Debljina stijenke: 5 cm

Datacija: karakteristična za prijelazni period od Domicijana (81. – 96. g. po. Kr.) do Hadrijana (117. – 138. g. po. Kr.)

Literatura: Gugl, Kronberger, Kühtreiber, Radbauer 2015, M-377/1

26. Kat. br. 26, tabla 6, sl. 26

PN 155 1/9, ulomak oboda dubokog tanjura Drag 18/31=Lud Sb?, istočnogalska ili Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/8

Prevlaka: raspoređen po cijelom ulomku, mat, 10R 4/6

Visina ulomka: 2.6 cm

Promjer ruba: 4.5 cm

Debljina stijenke: 3.7 mm

Datacija: 2. st.

Tip Drag 31

27. Kat. br. 27, tabla 6, sl. 27

PN 106 1/2, 2/2, dno plitke zdjele ili tanjura na prstenastoj nozi Drag 31, češljastog ukrasa i s ostatkom pečata „IVI“ ili „M“, možda *Iulianis*, u *planta pedis*, sjevernogalska ili istočnogalska

Mjesto nalaza: S-31, SJ 359

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa 2.5YR 7/6

Premaz: djelomično rasprostranjen po ulomku, ogreben, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 1.9 cm

Promjer dna: 5.5 cm

Debljina stijenke: 4.7 mm, 9.2 mm, 7.3 mm

Datacija: druga pol. 2. st. po. Kr.

Literatura: Gabler 2002, T4:7.

Tabla 6

Tip Drag 31 i Drag 18/31

28. Kat. br. 28, tabla 7, sl. 28

PN 155 2/9, ulomak ruba oboda zdjele ili tanjura Drag 31/ Drag 18/31 bez reljefa, Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 10R 6/8

Premaz: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.4 cm

Promjer ruba: 13 cm

Debljina stijenke: 5.8 mm

29. Kat. br. 29, tabla 7, sl. 29

PN 155, 6/9, ulomak ruba oboda zdjele ili tanjura Drag 31 ili 18/31 Rheinzabern

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 2.5YR 6/8

Premaz: djelomično uništen, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 5.5 cm

Debljina stijenke: 6.8 mm

Tip Drag 33

30. Kat. br. 30, tabla 7, sl. 30

PN 36 2/2, ulomak dna čaše na prstenastoj nozi Drag 33/Lud Ba

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, blagog sjaja, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 3.2 cm

Promjer dna: 3.5 cm

Debljina stijenke: 4.8 mm

Datacija: 50. – 230. g. po. Kr.

Literatura: Brukner 1981, 61.

31. Kat. br. 31, tabla 7, sl. 31

PN 159 1/2, ulomak oboda čaše Drag 33/ Bet 36

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 5YR 6/8

Prevlaka: ogreben, sjajan, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.3 cm

Promjer ruba: 13.5 cm

Debljina stijenke: 5 mm

Datacija: 2. – poč. 3. st.

Tabla 7

28

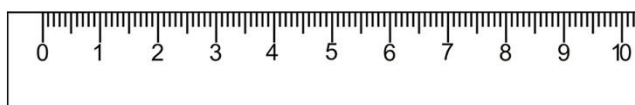
29

30

31

Tip Drag 32

32. Kat. br. 32, tabla 8, sl. 32

PN 90, Drag 32? ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-25, SJ 306

Pečena glina: tvrda, s bijelim primjesama, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, blagog sjaja, 10R 4/8

Visina ulomka: 6.1 cm

Promjer dna: 10 cm

Debljina stijenke: 7.3 mm, 6.1 mm

Datacija: 160. – 230. g. po. Kr.?

33. Kat. br. 33, tabla 8, sl. 33

PN 47 2/2, ulomak stijenke tanjura Drag 32

Mjesto nalaza: S-24, SJ 201

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, kompaktna, blagog sjaja, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 3.8 cm

Promjer ruba: 14 cm

Debljina stijenke: 6 mm

Datacija: 160. – 230. g. po. Kr.?

34. Kat. br. 34, tabla 8, sl. 34

PN 79 4/4, ulomak stjenke i oboda tanjura Drag 32?

Mjesto nalaza: S-25, SJ 277

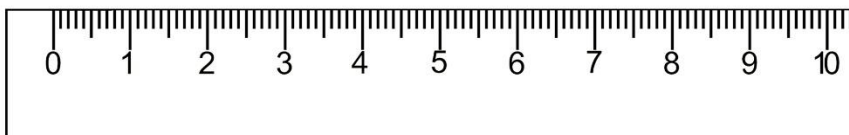
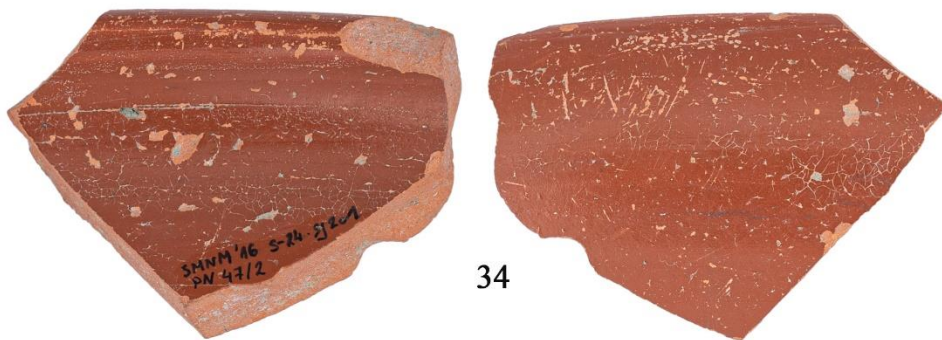
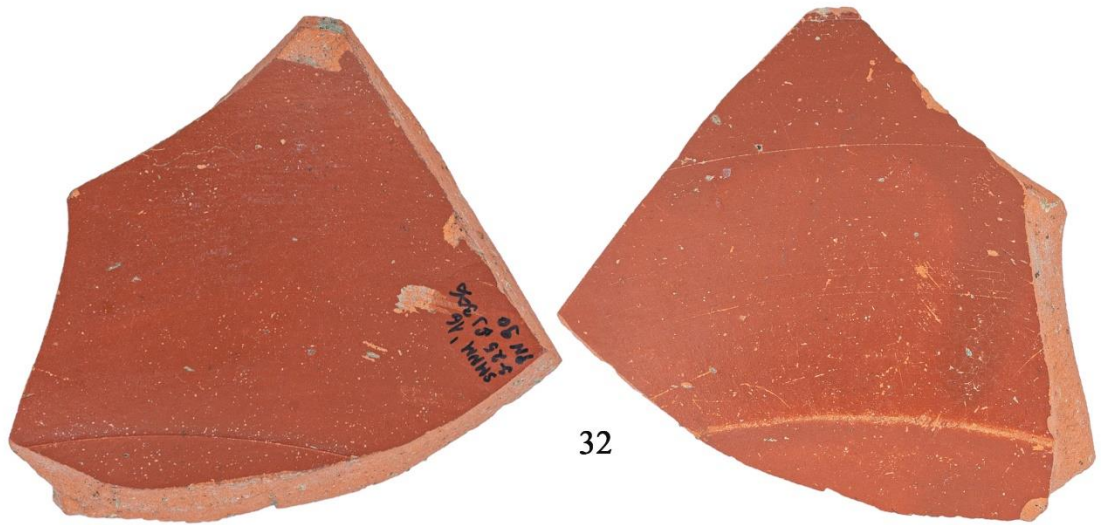
Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, ogreben, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.1 cm

Debljina stijenke: 5 cm

Tabla 8

Drag 37

35. Kat. br. 35, tabla 9, sl. 35

PN 78 4/4, ulomak oboda zdjele Drag 37 s pečatom ukras *ovula E 1* (RI-FI), pečat s imenom *CERIALIS*, grubi biserni štap **O 255** (RI-FI), ukrasi iz kruga *Cerialis*.

Rheinzabern, *Cerialis I, Cerialis IV, Cerialis V*

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, blagog sjaja, 10R 4/8

Visina ulomka: 5.3 mm

Debljina stijenke: 6 mm, 8 mm

Datacija: 160./170. – 220./230 g. po. Kr. (Bernhard Ib)

Literatura: Ricken, Fischer 1963, 296.

36. Kat. br. 36, tabla 9, sl. 36

PN 75, 6/12?, 10/12, 11/12, 12/12, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37, *ovula E 11* (RI-FI), vidljiva dva dvostruka medaljona (ili polumedaljona) **MDP 4** (Oswald 920)? i **MSP 1** (Oswald 918), vegetabilni motiv dvostrukog lista **P 145** (RI-FI).

Rheinzabern, *Cerialis VI, Atillus, Marcellus, Augustalis, Primitivus I, Cobnertus III, Belsus I, Belsus III, Respectus, Florentinus*

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: mekana, s malo primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, djelomično ogrebena, 10R 4/8

Visina ulomka: 4.5 cm

Debljina stijenke: 6 mm

Datacija: 140./150. – 230. g. po. Kr. (Bernhard, Bittner)

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

37. Kat. br. 37, tabla 9, sl. 37

PN 156 1/5, ulomak trbuha reljefne sigilate: FDP (Oswald 942)?, *ovula E 25.26?* (RI-FI)

Mjesto nalaza: S-3, SJ 18

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: na jednoj strani ulomka, uništen, sjajan, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.4 cm

Debljina stijenke: 3 mm

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

38. Kat. br. 38, tabla 9, sl. 38

PN 52, ulomak stijenke trbuha zdjele fragmentiranom reljefnom dekoracijom, vjerojatno Drag 37, *ovula E 44* (RI-FI) ili **B176** (Rogers)

Rheinzabern ili Lezoux, *Cobnertus I, Cerialis II/Cerialis III, Pupus, Julius II/Julianus I/Victorinus II, Victor I// Casurius*

Mjesto nalaza: S-25, SJ 87

Pečena glina: mekana, bez primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, djelomično uništena, blagog sjaja, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 3 cm

Debljina stijenke: 4.8 mm

Datacija: (IA, IB, IIA, IIB, IIIA Bernhard) 145. – 250. g. po. Kr.

Literatura: Ricken, Fischer 1963; Rogers 1974.

39. Kat. br. 39, tabla 9, sl. 39

PN 162 3/5, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37, *ovula E 6* (RI-FI)

Rheinzabern, *Victor I*

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5/18

Pečena glina: polutvrda, s crnim primjesama, 2.5YR 5/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 5/8

Visina ulomka: 1.6 cm

Debljina stijenke: 4.5 mm

Datacija: (Bernhard IIIb)

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

Tabla 9

35

38

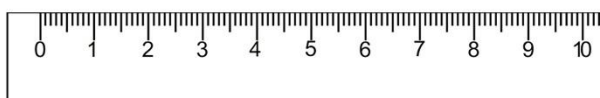
36

37

39

40. Kat. br. 40, tabla 10, sl. 40

PN 148 2/4, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37, motiv jelena **T90** (RI-FI) koji skače kroz dvije koncentrične kružnice

Cobnertus III, Comitialis V, Victorinus II

Mjesto nalaza: S-32, SJ 356

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 6 cm

Debljina stijenke: 8.5/9 mm

Datacija: 145. – 170. g. po. Kr. / 170. – 210. g. po. Kr. (IA, IIA Bernhard)

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

41. Kat. br. 41, tabla 10, sl. 41

PN 42, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37? Motiv ljudskih nogu – ratnik **M 212** (RI-FI) uokvirenih u valovnici i koncentrične kružnice **CUP 389A** (Oswald)?

Cobnertus III/Firmus I, Comitialis V

Mjesto nalaza: S-20, SJ 163

Pečena glina: polutvrda, s bijelim primjesama, slična kao 2.5YR 6/6 i 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, djelomično uništen, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.5 cm

Debljina stijenke: 5.3 mm

Datacija: 160. – 250. g. po. Kr.

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

42. Kat. br. 42, tabla 10, sl. 42

PN 75 7/12, ulomak stijenke zdjele Drag 37, vegetabilna dekoracija – friz usmjeren s desna na lijevo **R 30** (RI-FI)

Rheinzabern, Cerialis VI

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, s jako malo primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, blagog sjaja, istrošena, djelomično ogrebena, 10R 4/8

Visina ulomka: 4 cm

Debljina stijenke: 6.5 mm

Datacija: 170. – 210./220. g. po. Kr. (Bernhard II A), 165. – 210. g. po. Kr. (Bittner I B)

Literatura: Ricken, Fischer 1963; Makjanić 1990, T12:96.

43. Kat. br. 43, tabla 10, sl. 43

PN 66, 2/2, ulomak stijenke trbuha zdjele Drag 37, vegetabilna dekoracija – friz usmjeren s desna na lijevo, veoma fragmentiran **R 29/R 30/R 31/R 33/R 34?** (RI-FI)

Cerialis II, Cerialis III, Cerialis IV, Reginus I, Arvernicus, Cerialis I, Comitialis I, Belsus I, Mammilianus

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: polutvrda, s bijelim primjesama, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.7 cm

Debljina stijenke: 4.5 mm

Datacija: 145. – 233. g. po. Kr. (IA, IB, IIA Bernhard)

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

44. Kat. br. 44, tabla 10, sl. 44

PN 87 1/3, ulomak stijenke, reljefna dekoracije i dio pečata „IS“ u *planta pedis*

Rheinzabern, vjerojatno *Cerialis IV, Cerialis V, Cerialis VII*

Mjesto nalaza: S-25, SJ 257/277

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.2 cm

Debljina stijenke: 4.4 mm

Datacija: 160./170. – 220./230 g. po. Kr. (Bernhard Ib)

Literatura: Gugl, Kronberger, Kühtreiber, Radbauer 2015, M-459/1

45. Kat. br. 45, tabla 10, sl. 45

PN 155 4/9, ulomak stijenke trbuha zdjele s reljefnom dekoracijom, vegetabilni motiv

P10 (RI-FI) i možda luk i strijela?

Rheinzabern, *Cobnertus II, Comitialis II, Comitialis VI, Belsus II, Castus, Respectus, Pupus, Augustinus III*

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: polutvrda, s bijelim primjesama, slično 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 4.7 cm

Debljina stijenke: oko 5.5 mm

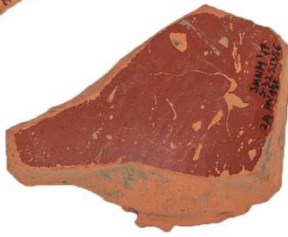
Datacija: 2. – 3. st.

Literatura: Ricken, Fischer 1963.

Tabla 10

40

41

42

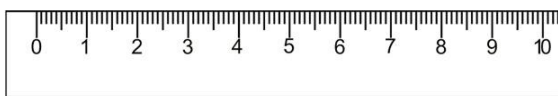
43

44

45

46. Kat. br. 46, tabla 11, sl. 46

PN 36 3/7, ulomak oboda zdjele Drag 37

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.7 cm

Promjer ruba: 7 cm?

Debljina stijenke: 5.7 mm

Literatura: Gugl, Kronberger, Kühtreiber, Radbauer 2015, R2 1269/1.

47. Kat. br. 47, tabla 11, sl. 47

PN 155 3/9, ulomak oboda zdjele Drag 37

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.6 cm

Promjer ruba: 13.5 cm

Debljina stijenke: 5.4 mm

48. Kat. br. 48, tabla 11, sl. 48

PN 155 8/9, ulomak oboda zdjele Drag 37

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, djelomično ogrebena, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.5 cm

Debljina stijenke: 5.9 mm

49. Kat. br. 49, tabla 11, sl. 49

PN 36 4/7, ulomak oboda moguće zdjele Drag 37, djelomično uništen

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: djelomično na ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.1 cm

Debljina stijenke: 7.3 cm

Neodređen tip – Rhein Zabern i istočnogalska sigilata

50. Kat. br. 50, tabla 11, sl. 50

PN 155 5/9, ulomak oboda čaše, zdjelice?

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.7 cm

Debljina stijenke: 3.9 mm

51. Kat. br. 51, tabla 11, sl. 51

PN 78, 3/4, ulomak oboda zdjelice?

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

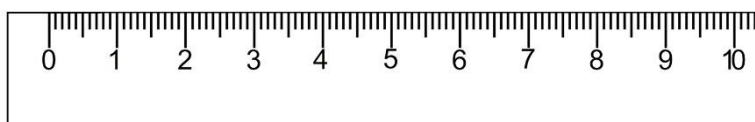
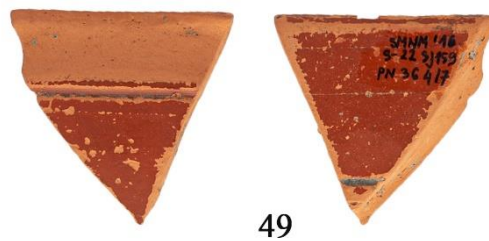
Prevlaka: djelomično uništen, sjajna 10R 4/8

Visina ulomka: 1 cm

Promjer ruba: 5.5 cm?

Debljina stijenke: 5.9 mm

Tabla 11

52. Kat. br. 52, tabla 12, sl. 52

PN 36 1/7, 2/7, ulomak stijenke tanjura ili zdjele, glatka

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: polutvrda, s bijelim primjesama, najsličnija 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 9.4 mm

Debljina stijenke: 9.4 mm

53. Kat. br. 53, tabla 12, sl. 53

PN 155 7/9, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Pečena glina: tvrda, s malo primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.8 cm

Debljina stijenke: 7.3 mm

54. Kat. br. 54, tabla 12, sl. 54

PN 164, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-15, SJ 98

Pečena glina: polutvrda, s malo sivih primjesa, 2.5YR 5/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 4 cm

Debljina stijenke: 6.5 mm

55. Kat. br. 55, tabla 12, sl. 55

PN 102 1/2 i 2/2, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-22, SJ 223

Pečena glina: tvrda, s bijelim primjesama, 2.5YR 7/4

Prevlaka: s jedne strane ulomka, mat, 10R 5/6

Visina ulomka: 1.1 cm

Debljina stijenke: 3.8 mm

56. Kat. br. 56, tabla 12, sl. 56

PN 78, 2/4, ulomak dna tanjura ili zdjele

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

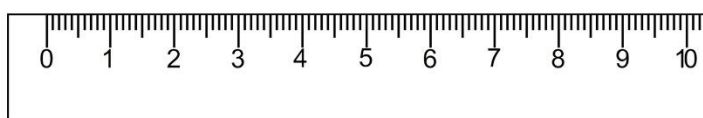
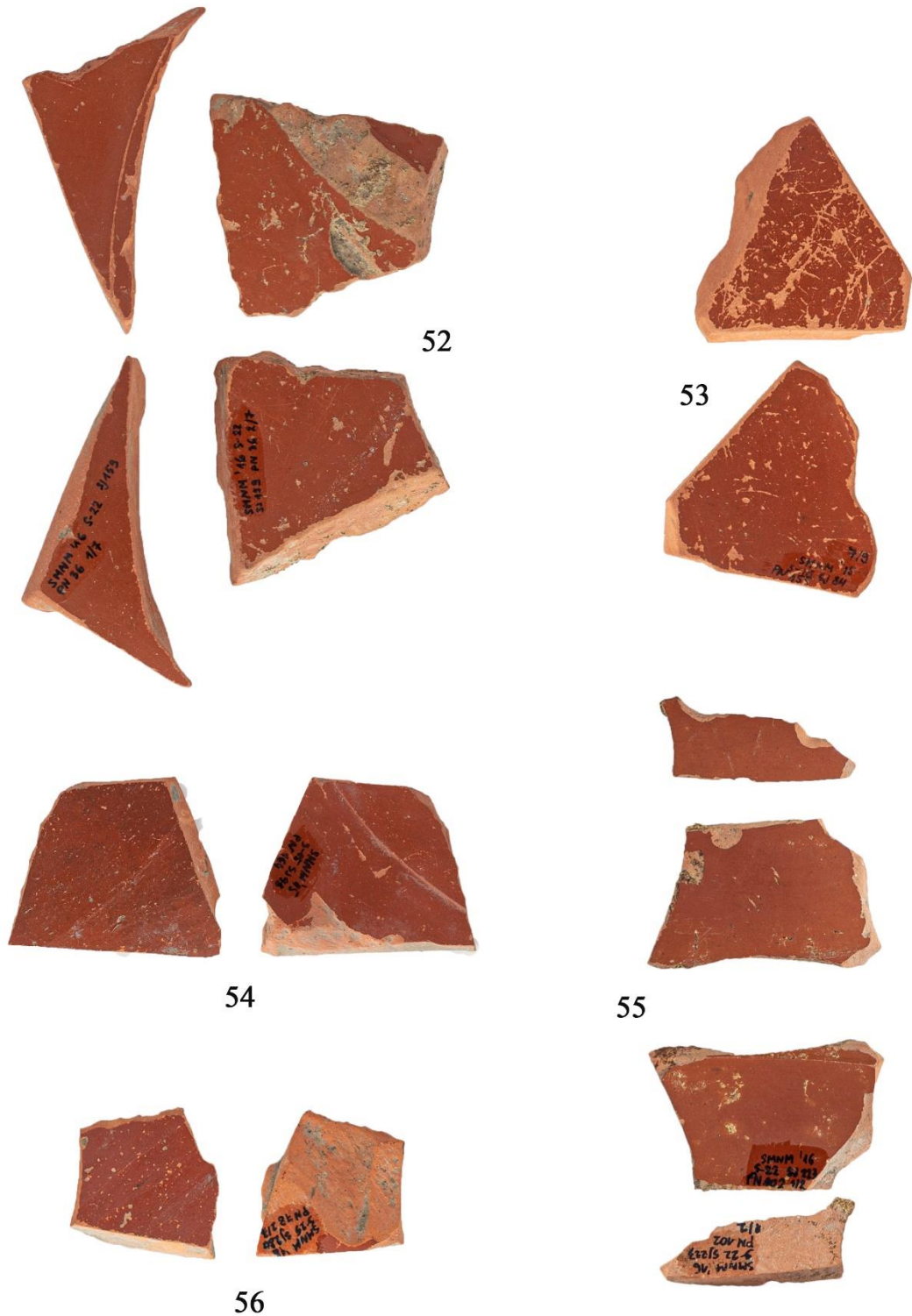
Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: na jednoj strani ulomka, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 6.9 mm

Debljina stijenke: oko 6 mm

Tabla 12

57. Kat. br. 57, tabla 13, sl. 57

PN 75 8/12, 9/12, ulomak stijenske

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/8

Prevlaka: po cijelim ulomcima, djelomično ogreben, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.5 cm

Debljina stijenske: 4 mm

+

PN 75, 4/12 ulomak stijenske

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: djelomično ogreben, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.7 cm

Debljina stijenske: 4 mm

58. Kat. br. 58, tabla 13, sl. 58

PN 165, ulomak stijenske

Mjesto nalaza: S-7, SJ 26

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 4.2 cm

Debljina stijenske: 6 mm/ 7.5 mm

59. Kat. br. 59, tabla 13, sl. 59

PN 118, 1/2, ulomak dna tanjura ili zdjele

Mjesto nalaza: S-33, SJ 360

Pečena glina: polutvrda, s malo, 2.5YR 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.9 cm

Debljina stijenske: 5.8 mm

+

PN 118 2/2, ulomak dna zdjele

Mjesto nalaza: S-33, SJ 360

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 4 mm

Debljina stijenske: oko 4 mm

60. Kat. br. 60, tabla 13, sl. 60

PN 106, 2/2, ulomak stijenske zdjele ili tanjura, s urezanim ukrasom kotačića

Mjesto nalaza: S- 31, SJ 359

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 6 mm

Debljina stijenke: oko 6 mm

61. Kat. br. 61, tabla 13, sl. 61

PN 115 2/2, ulomak stijenke, vidljiva dva udubljenja

Mjesto nalaza: S-31, SJ 357

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: uništena

Visina ulomka: 1.9 cm

Debljina stijenke: 2.3 mm

Tabla 13

57

58

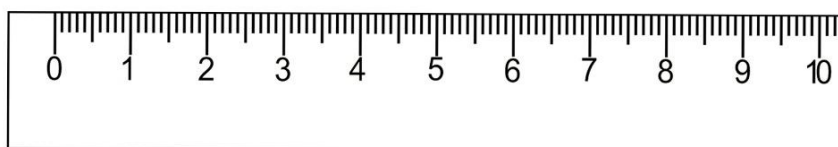
60

59

61

62. Kat. br. 62, tabla 14, sl. 62

PN 115 1/2, ulomak stijenke tanjura Drag 22?

Mjesto nalaza: S-31, SJ 357

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 5/8

Visina ulomka: 3.2 cm

Debljina stijenke: oko 4.8 mm

63. Kat. br. 63, tabla 14, sl. 63

PN 148 3/4 i 4/4, ulomak oboda tanjura Drag 37?

Mjesto nalaza: S-32, SJ 359

Pečena glina: tvrda, sa sitnim bjelkastim primjesama, 10R 6/6

Prevlaka: djelomično ogreben, blagog sjaja, 10 R 4/8

Visina ulomka: 2.1 cm

Promjer ruba: 13 cm

Debljina stijenke: 8 mm

64. Kat. br. 64, tabla 14, sl. 64

PN 94, ulomak oboda s rebrastim uzorkom na unutrašnjoj strani, možda izdanak Drag 38? Drag 43?

Mjesto nalaza: S-25, SJ 310

Pečena glina: tvrda, s bjelkastim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: djelomično ogreben, mat, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 6.8 mm

Promjer ruba: 13.5 cm

Debljina stijenke: 5.1 mm

65. Kat. br. 65, tabla 14, sl. 65

PN 157 1/15, ulomak oboda

Mjesto nalaza: S-2, SJ 5

Pečena glina: tvrda, s malo bijelih primjesa, 2.5YR 6/6

Prevlaka: djelomično uništen, mat, 10R 5/6

Visina ulomka: 2.4 cm

Promjer ruba: 6.5 cm

Debljina stijenke: 5.5 mm

66. Kat. br. 66, tabla 14, sl. 66

PN 47 1/2, ulomak stijenke oboda ili izdanak Drag 38? Drag 43?

Mjesto nalaza: S-24, SJ 201

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/6

Prevlaka: uništena, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 8 mm

Debljina stijenke: 7.5 mm

67. Kat. br. 67, tabla 14, sl. 67

PN 156 3/5, ulomak stijenske

Mjesto nalaza: S-3, SJ 18

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: uništen s jedne strane ulomka, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 3.4 cm

Debljina stijenske: 3.5 mm

+

PN 156 4/5, ulomak stijenske

Mjesto nalaza: S-3, SJ 18

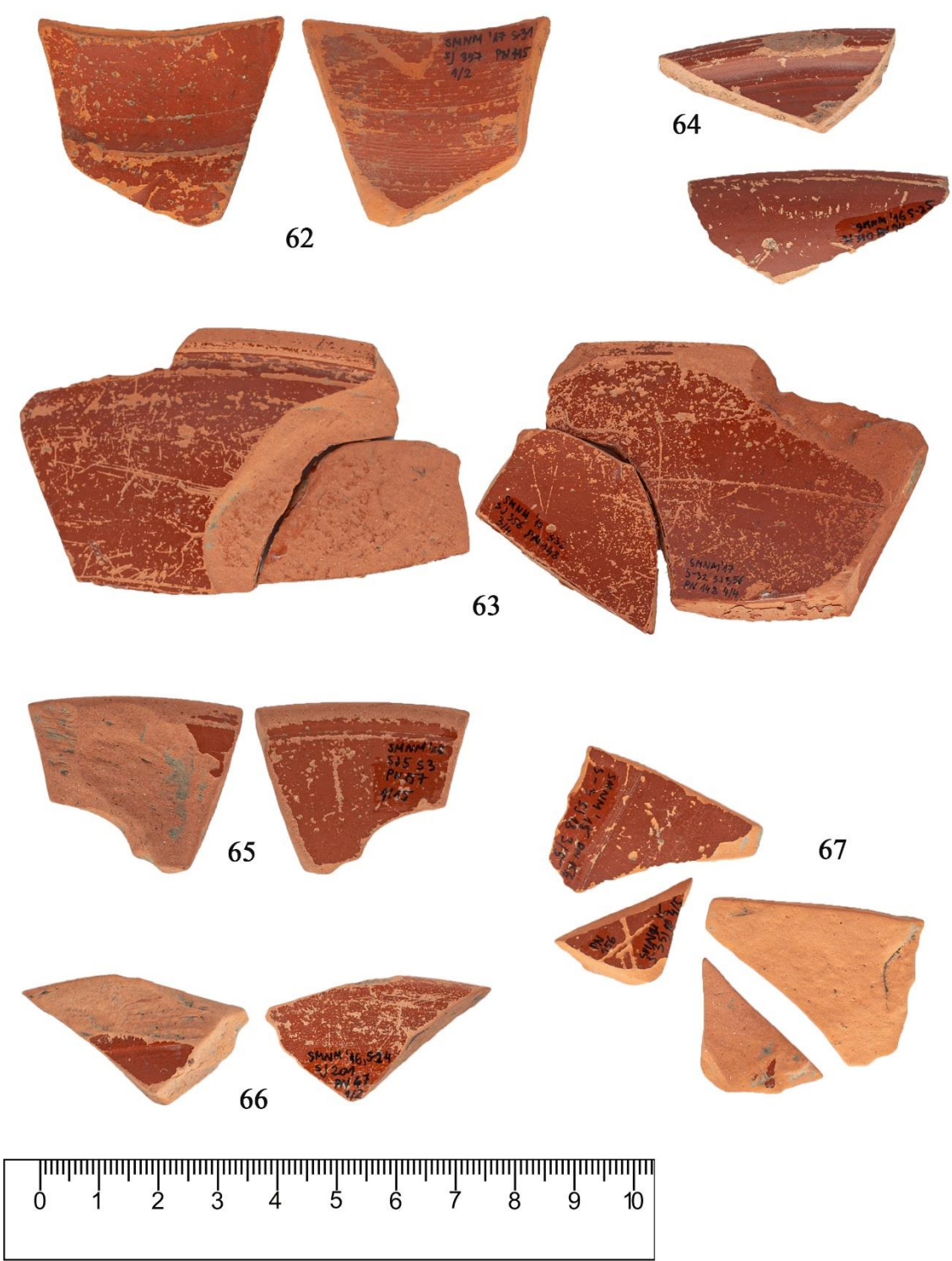
Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: djelomično uništen, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 2 cm

Debljina stijenske: 4 mm

Tabla 14

PFAFFENHOFEN

Tip Drag 32

68. Kat. br. 68, tabla 15, sl. 68

PN 144, ulomak oboda tanjura Drag 32, Brukner tip 14?

Mjesto nalaza: S-29, SJ 345

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 5YR 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 3/4

Visina ulomka: 1.4 cm

Promjer ruba: 6.5 cm

Debljina stijenke: 4.1 mm

Datacija: 185. - 285. g. po. Kr. (Kellner)

PANONSKA SIGILATA

Tip Drag 32

69. Kat. br. 69, tabla 15, sl. 69

PN 91, ulomak stijenke i dna zdjele

Mjesto nalaza: S-25, SJ 308

Pečena glina: tvrda, sa srebrnim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: djelomično raspoređen po ulomku, mat, 10R 6/8

Visina ulomka: 2.5 cm

Promjer ruba: 10.5 cm

Debljina stijenke: 6.5 mm

Datacija: 160. – 230. g. po. Kr.?

Tip Drag 37

70. Kat. br. 70, tabla 15, sl. 70

PN 77 1/2, ulomak oboda

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 5YR 7/6

Prevlaka: raspoređen po cijelom ulomku, mat, 2.5YR 6/8

Visina ulomka: 3.6 cm

Promjer ruba: 10 cm

Debljina stijenke: 7.4 mm, 4.3 mm

Panonska keramika – neodređen tip

71. Kat. br. 71, tabla 15, sl. 71

PN 163 3/3, ulomak oboda

Mjesto nalaza: S-6, SJ 29

Pečena glina: tvrda, sa srebrnim i sivim primjesama, 2.5YR 6/6

Prevlaka: djelomično uništen, mat, 2.5YR 5/8

Visina ulomka: 1.8 cm
Debljina stijenke: 8 mm

72. Kat. br. 72, tabla 15, sl. 72

PN 87, 3/3, 2/3, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-25, SJ 257/277

Pečena glina: tvrda, sa sivim i srebrnim primjesama, 2.5YR 5/8

Prevlaka: djelomično uništen, mat, 2.5YR 6/8

Visina ulomka: 2.1 cm

Debljina stijenke: 4.5 mm

73. Kat. br. 73, tabla 15, sl. 73

PN 157 12/15, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5

Pečena glina: polutvrda, s primjesama, 7.4YR 6/3

Prevlaka: uništen, 2.5 YR 5/8

Visina ulomka: 1.6 cm

Debljina stijenke: 5.2 mm

74. Kat. br. 74, tabla 15, sl. 74

PN 153, 2/2, ulomak stijenke nejednako (R-O) pečene posude

Mjesto nalaza: S-25, SJ 257/277

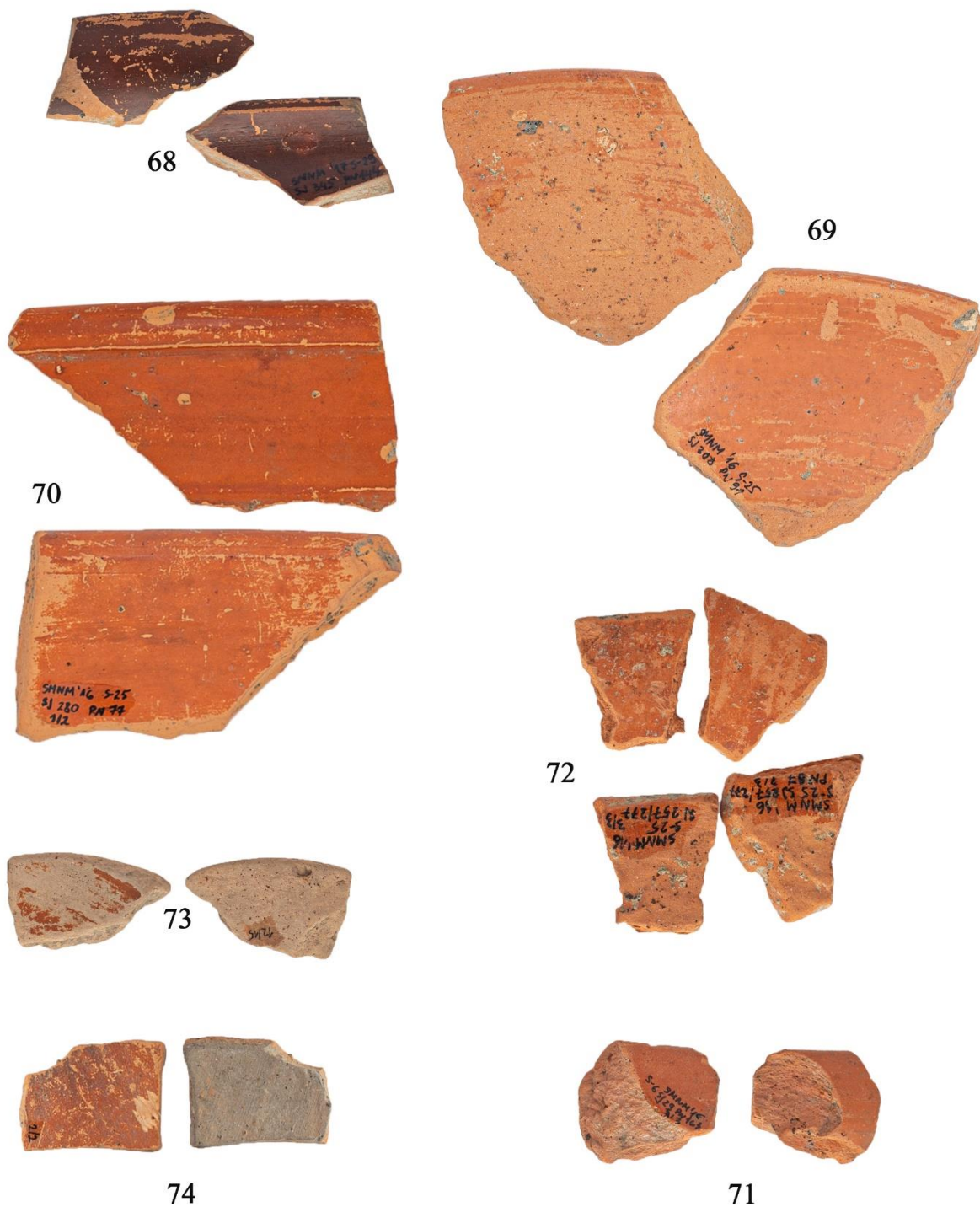
Pečena glina: tvrda, s malo srebrnih i sivih primjesa, s unutrašnje strane 10YR 6/2, s vanjske strane 5YR 7/6

Prevlaka: s jedne strane ulomka, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 2.2 cm

Debljina stijenke: 3.8 mm

Tabla 15

75. Kat. br. 75, tabla 16, sl. 75

PN 47 2/2, ulomak oboda tanjura Drag 32? ili zdjele Drag 37?

Mjesto nalaza: S-24, SJ 201

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, ogreben, mat, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 3.8 cm

Promjer ruba: 14 cm

Debljina stijenke: 6 mm

Datacija: 160. – 230. g. po. Kr.

76. Kat. br. 76, tabla 16, sl. 76

PN 148 1/4, ulomak stijenke Drag 38?

Mjesto nalaza: S-32, SJ 356

Pečena glina: polutvrda, s malo bijelih, 10R 6/6

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 7.3 cm

Debljina stijenke: 10.3 mm

77. Kat. br. 77, tabla 16, sl. 77

PN 75 2/12, ulomak dna tanjura

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 5/8

Visina ulomka: 2.3 cm

Promjer dna: 5 cm

Debljina stijenke: 6.3 mm

78. Kat. br. 78, tabla 16, sl. 78

PN 153, 1/2, ulomak stijenke zdjele ili tanjura s ugraviranim linija

Mjesto nalaza: S-25, SJ 257/277

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 5 mm

Debljina stijenke: 5 mm

79. Kat. br. 79, tabla 16, sl. 79

PN 75 3/12, 5/12, ulomci stijenke

Mjesto nalaza: S-25, SJ 258

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/8

Prevlaka: djelomično uništen, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 2.6 cm, 2 cm

Debljina stijenke: 3 mm

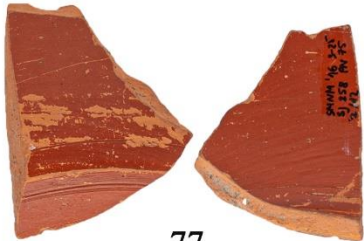
Tabla 16

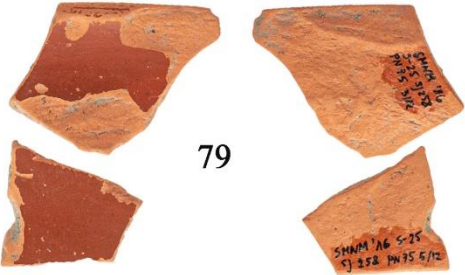
75

76

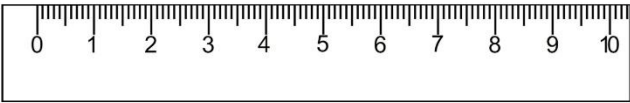
77

79

78

80. Kat. br. 80, tabla 17, sl. 80

PN 162 2/5, ulomak stijenke trbuha zdjele, djelomično vidljiva dekoracija medaljona MDP 4 (Oswald 920)?

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5/18

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 1.5YR 7/6

Prevlaka: skoro u potpunosti uništen, 4/8

Visina ulomka: 2.1 cm

Debljina stijenke: 4.9 mm

81. Kat. br. 81, tabla 17, sl. 81

PN 163, 2/3, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-6, SJ 29

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 10R 6/8

Prevlaka: uništena

Visina ulomka: 3.2 cm

Debljina stijenke: 6.3 mm

82. Kat. br. 82, tabla 17, sl. 82

PN 158 2/2, ulomak stijenke trbuha posude

Mjesto nalaza: S-4, SJ 13

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 10R 6/6

Prevlaka: djelomično prekriva ulomak, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 1.9 cm

Debljina stijenke: 5.3 mm

83. Kat. br. 83, tabla 17, sl. 83

PN 155 9/9, ulomak vrata zdjelice ili šalice

Mjesto nalaza: S-10, SJ 84

Glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/8, narančasta

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10 R 4/8, crvena

Visina ulomka: 1.1 cm

Debljina stijenke: 4 mm

84. Kat. br. 83, tabla 17, sl. 84

PN 36, 6/7 ulomak stijenke donjeg

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, najsličnija 2.5YR 6/8

Prevlaka: s jedne strane ulomka, mat, najsličniji 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 2.9 cm

Debljina stijenke: 5 mm

85. Kat. br. 85, tabla 17, sl. 85

PN 36, 5/7, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: tvrda, sa sitnim primjesama, najsljednije 2.5YR 7/6, 7/8

Prevlaka: unište, mat, 2.5YR 4/6

Visina ulomka: 3.6 cm

Debljina stijenske: oko 3.5 mm

Tabla 17

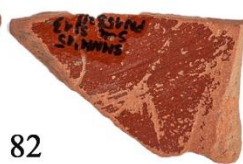
80

81

83

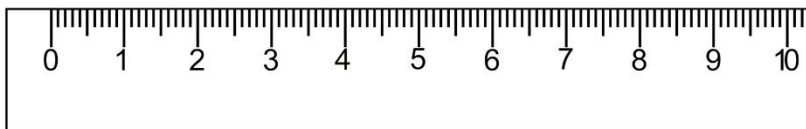
82

85

84

86. Kat. br. 86, tabla 18, sl. 86

PN 161 1/2, dno

Mjesto nalaza: S-15, SJ 105

Pečena glina: tvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/6

Prevlaka: djelomično uništen, nejednak, mat, varira od 10R 4/6 do 10R 4/3

Visina ulomka: 1.9 cm

Debljina stijenke: 1 cm

87. Kat. br. 87, tabla 18, sl. 87

Broj ulomka, PN 77 2/2, ulomak dna tanjura, (reciklirano, korišteno kao čep)

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5Y 7/8

Prevlaka: djelomično uništena, mat, 10R 4/8

Vidina ulomka: 9.3 mm

Promjer dna: 10 cm

Debljina stijenke: 9.3 mm

88. Kat. br. 88, tabla 18, sl. 88

PN 36 7/7, ulomak oboda zdjelice

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5YR 6/8

Prevlaka: na jednoj strani ulomka, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 3.1 cm

Promjer ruba: 5.5 cm

Debljina stijenke: 4 mm

89. Kat. br. 89, tabla 18, sl. 89

Broj ulomka, PN 157 7/15, ulomak oboda zdjelice

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: djelomično uništen, mat, 2.5YR 4/8

Visina ulomka: 1.9 mm

Debljina stijenke: 2.7 mm

90. Kat. br. 90, tabla 18, sl. 90

PN 157 8/15, ulomak stijenke

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5

Pečena glina: polutvrda, sa sitnim primjesama, najsličnija 2.5YR 7/6

Prevlaka: uništen, mat, 10R 4/8

Visina ulomka: 1.3 cm

Debljina stijenke: oko 3.5 mm

91. Kat. br. 91, tabla 18, sl. 91

PN 157, 10/15, ulomak stijenke zdjelice ili čaše

Mjesto nalaza: S-3, SJ 5

Pečena glina: polutvrda, bez primjesa, 2.5YR 7/8

Prevlaka: po cijelom ulomku, mat, 10R 5/6

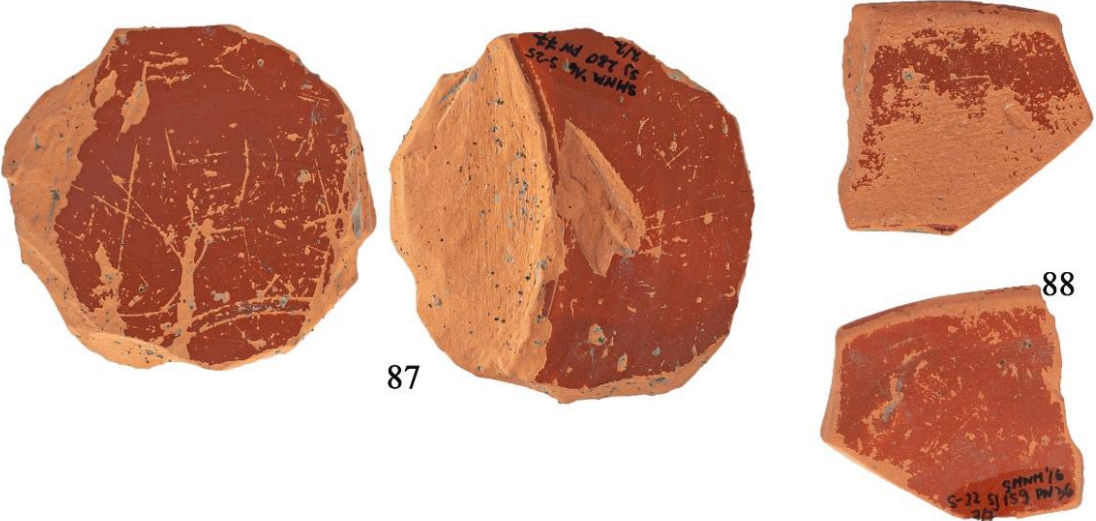
Visina ulomka: 1.8 cm

Debljina stijenke: 2.7 mm

Tabla 18

86

87

88

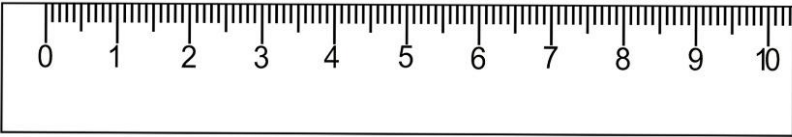
91

90

89

PANONSKA SIVA KERAMIKA

92. Kat. br. 92, tabla 19, sl. 92

PN 95, dno posude s dvostrukim zrcalnim pečatom *VERVSRE* u zrcalnoj vegetabilnoj dekoraciji

Mjesto nalaza: S-25, SJ 307

Pečena glina: tvrda, s puno željeznih i kvarcnih primjesa, nejednako pečena, 7.5YR 6/1, 5/1, 4/1

Visina ulomka: 1.8 cm

Promjer dna: 4 cm

Debljina stijenke: 7.8 mm, 4.7 mm

Datacija: 1. – 2. st. po. Kr.

Literatura: Maróti 1987.

KERAMIKA TANKIH STIJENKI

93. Kat. br. 93, tabla 19

PN 145, ulomak oboda čaše

Mjesto nalaza: S-25, SJ 280

Pečena glina: tvrda, s malo primjesa, 10YR 5/1

Visina ulomka: 2.6 cm

Promjer ruba: 1.5 cm

Debljina stijenke: 3 mm

94. Kat. br. 94, tabla 19

PN 136, ulomak oboda čaše/zdjelice, rebrasti barbotinski ukras

Mjesto nalaza: S-40, SJ 498

Pečena glina: mekana, bez primjesa, GLEY1 7/10Y

Prevlaka: neravnomjerno raspoređen, mat, GLEY1 6/N, 4/N

Visina ulomka: 2.4 cm

Debljina stijenke: 1.8 mm

Literatura: Crnković 2017, T.3.3.

95. Kat. br. 95, tabla 19

PN 151, ulomak oboda okrugle čaše/zdjelice

Mjesto nalaza: S-22, SJ 159

Pečena glina: polutvrda, s malo primjesa, GLEY 1 7/10Y

Prevlaka: ravnomjerno raspoređena, sjajna, uništena, GLEY1 5/N

Visina ulomka: 1.5 cm

Promjer ruba: 2 cm

Debljina stijenke: 1.2 mm

Literatura: Miletić Čakširan 2019, Prilog 2/sl. 63, sl. 64.

